

Διπλωματική Εργασία

**ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΩΝ ΣΥΝΟΡΩΝ
ΚΑΙ (ΒΙΟ)ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ**

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΚΑΡΑΚΟΥΣΗΣ

A.M. 18502

Τριμελής Επιτροπή

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΚΟΥΖΕΛΗΣ (ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ)

ΚΥΡΚΟΣ ΔΟΞΙΑΔΗΣ

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΚΑΚΟΥΡΗΣ

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καθηγητή μου Γεράσιμο Κουζέλη, αρχικά, για το ότι δέχτηκε να επιβλέψει την εκπόνηση της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας, έπειτα για τις χρήσιμες προτάσεις και παρατηρήσεις του, καθώς και ευρύτερα για τη γόνιμη συνεργασία που είχαμε αυτά τα δύο χρόνια. Ευχαριστώ, επίσης, τον καθηγητή μου Κύρκο Δοξιάδη, τόσο για τη συμμετοχή του ως μέλους της τριμελούς επιτροπής όσο και για τη συνεργασία μας καθ' όλη τη διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος, όπως και τον καθηγητή του τμήματος Φιλοσοφίας του ΕΚΠΑ Γεράσιμο Κακολύρη, επίσης μέλος της τριμελούς, για τη μεγάλη προθυμία του να συμμετάσχει και για την πολύπλευρη συμβολή και υποστήριξή του κατά την πορεία μου ως φοιτητή από τις προπτυχιακές ακόμα σπουδές μου.

Θα ήθελα, ακόμα, να ευχαριστήσω τη Βάσια Λέκκα, η επιρροή της οποίας στη διαμόρφωση μίας σειράς θεωρητικών προβληματισμών τόσο πάνω στο συγκεκριμένο θέμα, όσο και πέρα από αυτό υπήρξε, και συνεχίζει να είναι καταλυτική.

Τέλος, ευχαριστώ τη σύντροφό μου Σοφία για την κατανόηση, την υπομονή και τη στήριξή της όλη αυτήν την περίοδο...

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	3
---------------	---

Κεφάλαιο Πρώτο

Διαδικασίες Παγκοσμιοποίησης, Τεχνολογίες Ελέγχου και η «Συνοριοποίηση» της Ευρώπης-Schengen

1. «Λείος» Παγκόσμιος Χώρος και Πρακτικές «Συνοριοποίησης».....	9
2. Το Διάγραμμα του Ελέγχου.....	17
3. Τα «Θαυμαστά Καινούρια» Σύνορα της Ευρώπης	27

Κεφάλαιο Δεύτερο

Βιοπολιτική, Ασφαλειοποίηση, Ανθρωπισμός: Μεταξύ Αποκλεισμού και Ενσωμάτωσης

4. Διαχείριση του «Ρίσκου» και «Θύματα» προς Διάσωση	40
5. Βιοπολιτική Ασφάλεια και Ανθρωπιστική Διακυβέρνηση	56
6. Ανοικτά Σύνορα και Βιοπολιτική Ενσωμάτωση.....	71

Αντί Επιλόγου: Πολιτικές «φιλοξενίας» και Hotspot.....	82
--	----

Βιβλιογραφία	87
--------------------	----

Εισαγωγή

Ίσως η πιο παραδειγματική εικόνα της εποχής μας θα ήταν τραβηγμένη από θερμικές κάμερες σε κάποιο συνοριακό πέρασμα. Θα απεικόνιζε σώματα στοιβαγμένα και ανώνυμα στο πίσω μέρος ενός φορτηγού στην προσπάθειά τους να περάσουν τα σύνορα. Ψηφιακές αποτυπώσεις του έμβιου ως ζωής αποστερημένης από πολιτικά δικαιώματα, ερημωμένης και νομαδικής, περιπλανώμενης μεταξύ κρατών, συνόρων, κέντρων κράτησης, επικίνδυνων θαλάσσιων διαδρομών και ταυτόχρονα καταγεγραμμένης, αποθηκευμένης και κατακερματισμένης σε βάσεις ψηφιακών δεδομένων και φωτογραφίες υψηλής ευκρίνειας. Παρά τις διαδικασίες διασύνδεσης-λειάνσης του παγκόσμιου χώρου και υπονόμησης των αυστηρά εθνικών εδαφικών οριοθετήσεων· παρά τη συγκρότηση χωρικοτήτων που διαφεύγουν μιας αυστηρά υλικής οριοθέτησης και συμπαγούς εδαφοποίησης και διαπερνούνται εμμενώς από ροές πληροφορίας· παρά την ανάδυση ενός εντατικά και σχεδόν καθολικά δικτυωμένου κόσμου, ο οποίος αναπαρίσταται στον ιστό διασύνδεσης των δικτύων πληροφορίας και αφήνεται, πλέον, να διαπεραστεί από την κινητικότητα του κεφαλαίου και των υποκειμένων χωρίς τις αντιστάσεις του παρελθόντος· παρά, λοιπόν, αυτόν τον αναδιπλασιασμό του *laissez-faire* μεταξύ ψηφιακού και πραγματικού και την «κατάρρευση» του δεύτερου στο πρώτο, η κυριαρχία των συνόρων συνεχίζει να εγγράφεται βίαια και να οριοθετεί πολλές φορές θανάσιμα σώματα που κρίνονται *ανάξια* οικονομικά και πολιτικά. Συνεχίζει να κυβερνά και να διαχειρίζεται, με τη διαφοροποιημένη μορφή που ιστορικά προσέλαβε από διαδικασίες παγκόσμιου ανασχηματισμού, την κινητικότητα και τη ζωή πληθυσμών λιγότερο ή περισσότερο προνομιούχων. Αδιαμφισβήτητα, «ζούμε σε μια εποχή θριάμβου των συνόρων, σε μια εποχή φετιχισμού των συνόρων» (Khosravi, 2010: 1).

Τα σύνορα ακόμα διαδραματίζουν μία κομβική λειτουργία για τον σχηματισμό του παγκόσμιου χώρου, αλλά υπάγονται σε μεταβαλλόμενα και απρόβλεπτα μοτίβα κινητικότητας, εμφανίζονται και εξαφανίζονται. Ακόμα, πολλές φορές μπορεί να κρυσταλλώνονται σε τείχη ή άλλες τεχνολογίες υπεράσπισης της υπόστασής τους και να διακόπτουν βίαια τα περάσματα των μεταναστών στη Μεσόγειο, την Αφρική και τις Η.Π.Α, αλλά ταυτόχρονα τους ακολουθούν πέρα και μέσα από τα εξωτερικά όρια της οντότητας του έθνους-κράτους (Mezzandra-Neilson, 2013:

6). Εκτός από μηχανισμοί αποκλεισμού που συμβολοποιούνται στην ανέγερση τειχών, τα σύνορα πλέον εγγράφονται στο σώμα, ενώ η λειτουργία τους, και τα αποτελέσματα που επιφέρει, μετασχηματίζεται στη βάση μίας συνεχούς πολιτικής σύγκρουσης που τα θέτει σε κίνηση, τα μετατοπίζει και τα πολλαπλασιάζει (Mezzadra-Neilson, 2013: 7). Σαν μηχανές, τα σύνορα και οι τεχνολογίες των συνόρων συντηρούνται, ανατροφοδοτούνται, επιδιορθώνονται και βελτιστοποιούνται. Ένα ευρύ δίκτυο φορέων και παραγόντων εμπλέκεται στη συνεχή αναπαραγωγή και μεταμόρφωση των συνοριακών συστημάτων. Τα σύνορα βρίσκονται σε συνεχή κίνηση και διάδραση με τα υποκείμενα που υπάγονται σε αυτά, σε μία σχέση ανταγωνισμού, υπονόμευσης, ισχυροποίησης και συντήρησης (Nail, 2019: 196).

Το ερώτημα το οποίο θέτει η φιγούρα του μετανάστη που τοποθετείται στο *όριο* του συνόρου, το ερώτημα της υποδοχής και φιλοξενίας του «άλλου», απαντάται από τα σύγχρονα ανεπτυγμένα κράτη ή τις ομοσπονδίες κρατών του δυτικού κόσμου με την εγκαθίδρυση προηγμένων τεχνολογικών μηχανισμών επιτήρησης και ελέγχου, την ανέγερση εκσυγχρονισμένων κέντρων κράτησης και ταυτοποίησης [hotspot] και στρατοπέδων συγκέντρωσης, τη διενέργεια ανθρωπιστικών-μilitarιστικών επιχειρήσεων αναχαίτισης των μεταναστευτικών ροών στη στεριά και τη θάλασσα, και την αυστηροποίηση συνοριακών καθεστώτων που πραγματεύονται τα εκατομμύρια μεταναστών που προσπαθούν να περάσουν τα σύνορα ως κάποια κρίσιμη απειλή για την εθνική και πληθυσμιακή ασφάλεια και ταυτόχρονα ως χρήσιμη απαξιωμένη εργατική δύναμη προς εκμετάλλευση. Η εντατικοποίηση των συνοριακών ελέγχων ως απάντηση στην αυξημένη μεταναστευτική κίνηση, παράλληλα με τον αυξημένα ηλεκτρονικό και απο-εδαφοποιημένο χαρακτήρα τους, συνυφαίνεται με μία σειρά ήδη δοκιμασμένων πρακτικών διαχωρισμού και εδαφικής απομόνωσης για να συγκροτήσει ένα ακόμα αυστηρότερο πλέγμα αποκλεισμού, επιτήρησης και ελέγχου (Αθανασίου και Τσιμουρής, 2013: 16). Ο Thomas Nail ορθώς θα υποστηρίξει πως «ο εικοστός πρώτος αιώνας θα είναι ο αιώνας του μετανάστη όχι μόνο λόγω του αριθμού ρεκόρ των μεταναστών σήμερα αλλά και επειδή αυτός είναι ο αιώνας στον οποίο όλες οι προηγούμενες μορφές κοινωνικού αποκλεισμού και μεταναστευτικών αντιστάσεων έχουν επανεμφανιστεί και έχουν γίνει πιο ενεργές από ποτέ» (Nail, 2015: 7). Παρατήρηση που δεν θα μπορούσε να είναι πιο επίκαιρη και πιο συναφής εντός ευρωπαϊκού πλαισίου, όπου το ζήτημα της διαχείρισης της μετανάστευσης, το ζήτημα της διοχέτευσης και της ρύθμισης των μεταναστευτικών ροών, ιδιαίτερα την τελευταία δεκαετία και με αποκορύφωμα τη λεγόμενη «ευρωπαϊκή μεταναστευτική κρίση» του 2015, καταλαμβάνει θέση

απόλυτης πολιτικής κρισιμότητας και έχει τοποθετηθεί πολύ ψηλά στην ατζέντα των ευρωπαϊκών κρατών.

Αυτό θα είναι και το κεντρικό ερώτημα της συγκεκριμένης εργασίας, δηλαδή η κριτική και ιστορική προσέγγιση του τρόπου με τον οποίο έχει διαμορφωθεί η διαχείριση της μετανάστευσης και οι μεταναστευτικές πολιτικές εντός των ορίων του διακρατικού και υπερεθνικού χώρου «ελευθερίας και ασφάλειας» της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ιδιαίτερα από τις αρχές της δεκαετίας του '90 και τη συγκρότηση αυτού που σήμερα γνωρίζουμε ως ζώνη Schengen, καθώς και η συνάρθρωση αυτού του καθεστώτος βιοπολιτικής μεταναστευτικής διαχείρισης με σύγχρονα τεχνοεπιστημονικά μέσα που μετασχηματίζουν τη λειτουργία των συνόρων. Ποιοι είναι, λοιπόν, οι μηχανισμοί και ποιες οι (βιο)πολιτικές που εφαρμόζονται για τη διοχέτευση της μεταναστευτικής κινητικότητας και την αναδοχή ή τον αποκλεισμό των ζώων των μεταναστών; Ποιοι μετασχηματισμοί έχουν επέλθει από το πέρασμα στις λεγόμενες κοινωνίες της μετανεωτερικότητας, τις παγκοσμιοποιημένες κοινωνίες του διεθνοποιημένου κεφαλαίου και των «κρυστάλλινων» συνόρων, όσον αφορά τους τρόπους, τα μέσα και τις πρακτικές μέσω των οποίων ρυθμίζεται η ανθρώπινη κυκλοφορία; Πώς συγκροτείται ο μετανάστης ως μία πολύμορφη απειλή για την ελευθερία και την ασφάλεια των «έμπιστων» πολιτών/ταξιδιωτών της Ευρώπης, και πώς γίνεται ταυτόχρονα αντικείμενο μίας βιοπολιτικής-ανθρωπιστικής διαχείρισης που κινείται συνεχώς στα όρια μεταξύ αποκλεισμού και ενσωμάτωσης, μέριμνας για τη ζωή και εγκατάλειψης στον θάνατο; Αυτά τα ερωτήματα θα μας απασχολήσουν και μέσω αυτών θα χαραχθεί και η ιστορικότητα των πολιτικών διαχείρισης της μετανάστευσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η παρούσα εργασία θα χωριστεί σε δύο κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο θα επικεντρωθούμε, αρχικά, στη χάραξη της αρχιτεκτονικής των συνόρων και στον μετασχηματισμό της λειτουργίας τους μέσα από την εντατικοποίηση των διαδικασιών της παγκοσμιοποίησης και την υπονόμηση του χώρου του έθνους-κράτους ως σταθερού και συμπαγούς σημείου άσκησης κυριαρχίας. Θα πραγματευτούμε τα σύνορα ως παράγωγα εμμενών διαδικασιών «συνοριοποίησης», που αντανακλούν την αυξημένη απροσδιοριστία του παραδοσιακού χώρου της πολιτικής, δηλαδή το κυρίαρχο, νεωτερικό έθνος-κράτος. Το έργο των Negri και Hardt θα είναι, εδώ, κομβικής σημασίας, καθώς μέσω αυτού μπορεί να αναδειχθεί το ξεπέραςμα της διαλεκτικής εσωτερικού και εξωτερικού της κρατικής κυριαρχίας, που υπονομεύεται από την

αυτόνομη κίνηση των κεφαλαιακών ροών, και ο τρόπος που τέτοιου είδους μετασχηματισμοί έχουν μεταβάλλει τη δυναμική του συμπλέγματος κεφαλαίου-κυριαρχίας-συνόρων.

Σαφώς, οι διαδικασίες αυτές συνδέθηκαν με και επιταχύνθηκαν από μία σειρά τεχνολογικών εξελίξεων που παρήγαγαν ό,τι ονομάστηκε «καπιταλισμός της πληροφορίας» και έδωσαν τη δυνατότητα δημιουργίας νέων πρακτικών για τον συνοριακό έλεγχο. Για να περιγράψουμε τη μετάβαση αυτή, θα αντλήσουμε από τον Gilles Deleuze και από την ανάλυσή του σχετικά με ό,τι εννοιολόγησε ως *κοινωνίες του ελέγχου*, σε αντιπαράθεση αλλά και σε συνέχεια με τις πειθαρχικές κοινωνίες που περιέγραψε ο Michel Foucault. Ο έλεγχος ως διάγραμμα, η ορθολογικότητά του, ο τρόπος που μεταβάλλει τη διάρθρωση των σχέσεων εξουσίας-γνώσης που διαπερνούν ευρύτερα το κοινωνικό, το οικονομικό και το πολιτικό, συγκροτεί μηχανισμούς και τεχνολογίες που διαχειρίζονται *μετατονιστικά* τις πληθυσμιακές ροές και εφευρίσκει καινοτόμες στρατηγικές διακυβέρνησης της μεταναστευτικής κινητικότητας. Η ορθολογικότητα του ελέγχου έχει μεταβάλει την οργάνωση του χώρου, ενώ οι τεχνολογίες του ελέγχου ξεπερνούν και πολλαπλασιάζουν τα σύνορα, ενεργοποιούν και βασίζονται σε διαδικασίες που τα εξωτερικεύουν και τα εσωτερικεύουν, τα εγγράφουν στο σώμα και έτσι μπορούν μετατονιστικά να αποκλείουν ή να ενσωματώνουν, να διαχωρίζουν μεταξύ ωφέλιμης ή μη κυκλοφορίας.

Αυτή, ακριβώς, είναι η τροπικότητα «συνοριοποίησης» που τέθηκε σε εφαρμογή στην Ευρωπαϊκή Ένωση από τη συγκρότησή της ως χώρου «ελεύθερης μετακίνησης» με την εφαρμογή της συνθήκης Schengen. Η συνοριακή διαχείριση στην Ευρώπη θα συνδεθεί με τη δημιουργία μίας σειράς τεχνολογικών, βιομετρικών, πληροφοριακών συστημάτων επιτήρησης και ελέγχου που ξεπερνούν τα νεοσύστατα εξωτερικά όρια της ευρωπαϊκής επικράτειας και καθιστούν απροσδιόριστο και δυσδιάκριτο τον χώρο κυριαρχίας των συνόρων. Τα σύνορα γενικεύονται, καθώς τα σώματα των μεταναστών ψηφιοποιούνται και αποκωδικοποιούνται σε ροές πληροφορίας. Για να αναδειχθεί αυτή η διαδικασία, θα αναλυθεί η λειτουργία τριών κομβικών για τη διαχείριση της μετανάστευσης τεχνολογικών συστημάτων που καλύπτουν, λίγο έως πολύ απόλυτα, τις πιθανές μεταναστευτικές «διαδρομές»: το SIS, το Eurodac και το VIS.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, σε πρώτη φάση θα ασχοληθούμε με το πώς, σε συνέχεια με τη λογική που διέπει και τις πληροφορικές-βιομετρικές τεχνολογίες, παράγεται και συγκροτείται η ταυτότητα του μετανάστη ως σημαίνον που σηματοδοτεί μία σειρά αφηρημένων κινδύνων, πώς

δηλαδή ο μετανάστης συγκροτείται ως ένα πολύπλευρο «ρίσκο». Ταυτόχρονα, θα αναδειχτεί η σύνδεση αυτού του είδους λόγου, που ανάγει τη μετανάστευση σε «ρίσκο ασφαλείας», με ανθρωπιστικούς λόγους και πρακτικές που παράγουν τη φιγούρα του μετανάστη ως «θύμα προς διάσωση» και πώς αυτή η φαινομενικά παράδοξη και αντιφατική σύνδεση συγκροτεί ένα πολύπλευρο και πολυπαραγοντικό πλέγμα σχέσεων εξουσίας και επιμέρους πολιτικών τεχνολογιών για τη διακυβέρνηση της κινητικότητας των μεταναστών. Αυτού του είδους η διακυβέρνηση της μετανάστευσης ως ρίσκου, που συνδέει τον ανθρωπισμό και την ασφαλειοποίηση, εκφράζεται με καθαρότητα στη λειτουργία και τις στοχεύσεις της Frontex ως υπηρεσίας διαχείρισης και ανάλυσης ρίσκου που δημιουργήθηκε για την αποτελεσματικότερη προστασία των ευρωπαϊκών συνόρων και τη διενέργεια επιχειρήσεων αναχαίτισης των μεταναστών που προσπαθούν να τα διαβούν, καθώς και στη θεμελίωση και λειτουργία του Eurosur, ενός συστήματος επιτήρησης των συνόρων σε (σχεδόν) πραγματικό χρόνο, που αποτελεί προμετωπίδα των επιχειρήσεων της Frontex.

Σε σύνδεση με τα προηγούμενα θα προσεγγισθεί, έπειτα, ο τρόπος που οι ανθρωπιστικές-μυλιταριστικές πρακτικές ασφαλειοποίησης των ευρωπαϊκών συνόρων και των μεταναστευτικών ροών, οι οποίες συγκροτούν τον μετανάστη ως «ζωή σε ανάγκη διάσωσης» και ως «ρίσκο ασφαλείας», εντάσσονται σε μία ευρύτερη βιοπολιτική κυβερνητική ορθολογικότητα, που προϋποθέτει την εγκαθίδρυση μηχανισμών ασφαλείας για την αποτελεσματική λειτουργία της. Τα καθεστάτα βιοπολιτικής ασφάλειας εγκαθιδρύουν μηχανισμούς που ρυθμίζουν, ελέγχουν και προστατεύουν τον πληθυσμό-σώμα για να διασφαλίσουν την ελευθερία κίνησης ανθρώπων και εμπορευμάτων, ενώ η βιοπολιτική διαχείριση της μετανάστευσης ως ρίσκου χαράσσει όρια μεταξύ ζώων άξιων να βιωθούν και ζώων που αφήνονται στον θάνατο πραγματικά και συμβολικά, ή συντηρούνται σε συνθήκες οριακής επιβίωσης καθώς μπορεί ευκαιριακά να λειτουργήσουν ως απαξιωμένη και χρήσιμη εργατική δύναμη.

Τέλος, θα αναφερθούμε στο παράδειγμα της Γερμανίας και της πολιτικής ανοιχτών συνόρων που ξεκίνησε να εφαρμόζει το καλοκαίρι του 2015. Η πολιτική των ανοιχτών συνόρων αποτελεί μία χαρακτηριστική περίπτωση βιοπολιτικής διαφορικής ενσωμάτωσης που στοχεύει τόσο στην ευρωστία και αναπαραγωγή του πληθυσμού βιολογικά όσο και στην ενίσχυση και κάλυψη των αναγκών της οικονομίας και της αγοράς μέσω της εκμετάλλευσης των φθηνών εργατικών χεριών των μεταναστών. Αυτού του είδους η στρατηγική εντάχθηκε στο κλίμα

διευρυμένου προβληματισμού που επικράτησε στην ΕΕ μετά την «ευρωπαϊκή μεταναστευτική κρίση» σχετικά με τους τρόπους με τους οποίους τα ευρωπαϊκά κράτη θα μπορούσαν να ενσωματώσουν και να χρησιμοποιήσουν τα κομμάτια εκείνα των μεταναστών που θεωρούνταν εξειδικευμένα, κατά κύριο λόγο μετανάστες από την Συρία. Η πολιτική των ανοιχτών συνόρων θα συμπέσει με την επαναφορά στον δημόσιο λόγο του διαχωρισμού μεταξύ «πραγματικών» προσφύγων και «παράνομων» μεταναστών, που στη βάση του δίπολου ανθρωπισμού και ασφαλειοποίησης, ανήγαγε τους πρώτους σε «θύματα» και τους δεύτερους σε «ρίσκο», ενεργοποιώντας ταυτόχρονα τη δυνατότητα ενσωμάτωσης και αποκλεισμού και αναδεικνύοντας, έτσι, τη λειτουργία των συνόρων ως μηχανισμών ρύθμισης της αγοράς εργασίας. Όπως θα φανεί, αυτό που εντέλει απομένει μέσω αυτής της διαδικασίας για τους μετανάστες είναι σώματα που έχουν «αξία» μόνο στο βαθμό που μπορούν να διαθέσουν τη δύναμή τους για να παράγουν «αξία» (Khosravi, 2010: 27).

Κεφάλαιο Πρώτο:

Διαδικασίες Παγκοσμιοποίησης, Τεχνολογίες Ελέγχου και η «Συνοριοποίηση» της Ευρώπης-Schengen

1. «Λείος» Παγκόσμιος Χώρος και Πρακτικές «Συνοριοποίησης»

«Όσο πιο ανεπτυγμένο είναι το κεφάλαιο... τόσο πιο εκτεταμένη είναι η αγορά στην οποία κυκλοφορεί... τόσο περισσότερο πασχίζει ταυτόχρονα για την ακόμα μεγαλύτερη επέκταση της αγοράς και την ακόμα εντονότερη εκμηδένιση του χώρου από τον χρόνο».

-Karl Marx (1973), *Grundrisse: Foundations of the Critique of Political Economy*, σ. 539.

Στην έρευνα του σχετικά με το πολιτικό φαντασιακό γύρω από το σύγχρονο κράτος ο Mark Neocleous σημειώνει πως ο όρος σύνορο [*frontière*] πήρε τη σημασία του ως τα όρια ή τα σύνορα ενός συγκεκριμένου χώρου κάποια στιγμή τον 16^ο αιώνα, ενώ αρχικά αναφερόταν στην πρώτη γραμμή του στρατού ή στην πρόσοψη ενός κτηρίου, και έκτοτε «παρέμεινε άμεσα συσχετισμένος με τα κρατικά σύνορα» (Neocleous, 2003: 98-99). Η ηπειρωτική Ευρώπη ήταν ο χώρος που πρώτα αναδύθηκε η σύγχρονη, εθνική σύλληψη των συνόρων, η οποία λίγο έως πολύ κυριαρχεί ακόμα, και σύμφωνα με την οποία τα σύνορα αποτελούν μία συνεχή, στατική γραμμή που οριοθετεί την ανεξάρτητη, κυρίαρχη εξουσία του κράτους, εμπερικλείοντας την εδαφική επικράτειά του και ορίζοντας συμβολικά την ταυτότητα και την ιστορική του συνέχεια (Zaiotti, 2011: 2). Αυτή η σύλληψη των συνόρων ανταποκρίνεται σε μία ιστορικά συγκεκριμένη αντίληψη της χωροταξικής οργάνωσης των πολιτικών δυνάμεων, που λίγο έως πολύ ακολουθούσε το σχέδιασμα ενός γεωπολιτικού κόσμου «αυστηρά καθορισμένων εδαφικών μονάδων, όπου το κάθε κράτος θα μπορούσε να αποκτήσει εξουσία μόνο εις βάρος των άλλων και όπου το καθένα έχει τον απόλυτο έλεγχο της επικράτειάς του». (Agnew, 1999: 504) Με άλλα λόγια, ο κυρίαρχος τρόπος σύλληψης

των συνόρων είναι γεωπολιτικός και συνεπάγεται ότι αποτελούν στατικές δομές, γραμμές που οριοθετούν την έκταση της κυριαρχίας του εκάστοτε έθνους-κράτους εντός ενός διεθνούς σχηματισμού κρατών, φυσικές και απολύτως φυσικοποιημένες οντότητες, οι οποίες σηματοδοτούν «το γεωγραφικό σημείο μέχρι το οποίο ασκείται η κρατική πολιτική και ο εδαφικός έλεγχος» (Βεντούρα, 2017: 21). Αντίληψη που παρήγαγε και ταυτόχρονα αντανάκλασε μία συγκεκριμένη ιστορική περίοδο, όπου η κυριαρχία του έθνους-κράτους επί της επικράτειάς του θεωρούνταν αδιαμφισβήτητη.

Η παρούσα συγκυρία, βέβαια, μάλλον απαιτεί να ξεπεράσουμε την παραδοσιακή, γεωπολιτική σύλληψη του καθεστώτος των συνόρων αν θέλουμε να διακρίνουμε τις ειδικές ιδιομορφίες του και τις ιδιαιτερότητες της λειτουργίας και της υφής του. Πρόσφατα έχουν αναδυθεί αρκετές προσπάθειες να ξανασκεφτούμε το αναλυτικό πρόβλημα που θέτουν τα σύνορα πέρα από την γεωπολιτική τους σύλληψη. Ακολουθώντας αυτή τη γραμμή σκέψης ο Thomas Nail σημειώνει ότι «τα σύνορα είναι πάντα και παντού σε κίνηση» (Nail, 2019: 194). Δεν αποτελούν μία στατική δομή, ούτε απλώς γραμμές χαραγμένες, όρια της κρατικής εδαφικότητας, ούτε περιοχές που απλά διαπερνούνται από την κίνηση, αλλά ανοιχτά κινητικά συστήματα, που υπάγονται σε ένα συνεχές γίνεσθαι ανάλογα με τις υλικές μεταβλητές που τα καθορίζουν (Nail, 2019: 194-195). Ενώ για τους Mezzandra-Neilson «τα σύνορα σήμερα δεν είναι απλώς γεωγραφικά περιθώρια και εδαφικές άκρες», αλλά σύνθετες θεσμοποιημένες λειτουργίες που παράγονται και αναπαράγονται συνεχώς από τις εντάσεις που δημιουργούνται μεταξύ της συνεχούς επανεγγραφής τους και της παραβίασής τους (Mezzandra και Neilson, 2013: 3). Στο ίδιο κλίμα ο Vaughan-Williams γράφει πολύ εύστοχα: «τα σύνορα δεν είναι κατά κανέναν τρόπο δεδομένα, αλλά (ανα)παράγονται μέσα από διαδικασίες ανταγωνισμού και κατάφασης και είναι, πάνω από όλα, βιωμένα. Με άλλα λόγια τα σύνορα δεν είναι ουδέτερα ούτε στατικά αλλά ιστορικά, ενδεχομενικά, πολιτικά φορτισμένα, δυναμικά φαινόμενα που πρώτα και κύρια αφορούν ανθρώπους και τις καθημερινές τους ζωές» (Vaughan-Williams, 2009: 1).

Θα πρέπει να προσεγγίσουμε τα σύνορα, λοιπόν, όχι ως στατικές δομές, αλλά ως δυναμικές διαδικασίες οι οποίες παράγονται και συγκροτούνται συνεχώς από πολιτικές τεχνολογίες και πρακτικές, διαπερνούνται και αναπαράγουν σχέσεις εξουσίας και αντίστασης και ενσωματώνουν τα αποτελέσματα μίας διαρκούς σύγκρουσης μεταξύ της επιβολής της κυριαρχίας και της παραβίασής τους στη βάση μίας ιεραρχημένης, συνεχούς κινητικότητας. Αυτή η προοπτική

αντανακλά το πρόβλημα της λειτουργίας των συνόρων στον σημερινό χωρικά ανασχηματισμένο και σχεδόν καθολικά συνδεδεμένο κόσμο και, καθώς ιστοριοποιεί τα σύνορα, μπορεί να συλλάβει τις μεταβολές που έχουν παραχθεί από την πολυπλοκότητα των ιστορικών, πολιτικών και οικονομικών συνθηκών που κυριαρχούν χονδρικά τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες, όπου, προοδευτικά, ο παγκόσμιος χώρος και οι οριοθετήσεις του μετασχηματίστηκαν πέραν αναγνώρισης. Ποια είναι, λοιπόν, η επίδραση της διαδικασίας αυτής που ονομάστηκε ευρέως παγκοσμιοποίηση στην αρχιτεκτονική, τη λειτουργία, την υφή και τον τρόπο που τα σύνορα ασκούν την κυριαρχία τους;

Η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης συνδέθηκε ερμηνευτικά με μία σειρά μετασχηματισμούς σε πολλαπλά πεδία. Από κάποιους ερμηνεύθηκε ως μία τομή που παράχθηκε από μία σειρά μεταβολών στη δομή του διεθνούς καπιταλισμού και οδήγησε στη δημιουργία μίας διαφοροποιημένης, παγκόσμιας πολιτισμικής λογικής του κεφαλαίου στη βάση του παραδείγματος του μετα-φορντισμού (Jameson, 1991). Για άλλους σήμανε την εγκαθίδρυση μίας παγκόσμιας «κοινωνίας δικτύου» θεμελιωμένης στις νέες τεχνολογίες επικοινωνίας και πληροφορίας (Castells, 1996, 1997, 1998), ενώ άλλοι είδαν σε αυτή τη διαδικασία την συμπίεση του χώρου και του χρόνου και την εγκαθίδρυση μίας ανισορροπίας μεταξύ των άυλων ροών του κεφαλαίου και της εθνικής-κρατικής εδαφικότητας (Harvey, 1990). Ιστορικά, η λήξη του Ψυχρού Πολέμου και η πτώση της Σοβιετικής Ένωσης αποτέλεσε το σημείο τομής που πυροδότησε την εντατικοποίηση της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης και, παράλληλα, παρήγαγε την δυνατότητα για την ανάδυση μίας σειράς λόγων που διέβλεπαν σε αυτές τις εξελίξεις το κύκνειο άσμα του Έθνους-Κράτους, των Ιδεολογιών και της ίδιας της Ιστορίας (Fukuyama, 1989, 1992). Σαφώς, παρόλο που η παγκοσμιοποίηση ως μία πολλαπλότητα μετασχηματισμών συνέχισε να εκδιπλώνεται, το προδιαγραφόμενο με όρους εγγελιανής διαλεκτικής τέλος της Ιστορίας δεν κατέφτασε, παρέμεινε και θα παραμείνει διαρκώς ελευσόμενο. Ούτε βέβαια η απόλυτη κατάρρευση του έθνους-κράτους και, όπως για πολλούς είχε αρχίσει να προδιαγράφεται, κάποιο συνεπαγόμενο τέλος των συνόρων (Fukuyama, 1992/ Kuper, 2004/ O'Brien, 1992/ Ohmae 1990, 1995). Αντίθετα, μάλλον, η παγκοσμιοποίηση παρήγαγε, σε συνάρθρωση με ένα σύνολο νέων τεχνολογικών δυνατοτήτων, τον πολλαπλασιασμό των συνόρων και τον μετασχηματισμό της λειτουργίας και της αποτελεσματικότητάς τους (Mezzandra-Neilson, 2013: 62).

Το πλαίσιο λόγου που αναπτύχθηκε γύρω από τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης έκανε να αναδυθούν αφηγήσεις που περιέγραφαν έναν κόσμο όπου τα σύνορα τείνουν να εκλείψουν υπό τη σκιά της αναδύμενης φιγούρας του πολίτη του κόσμου με τις απεριόριστες δυνατότητές του για κίνηση, η οποία, με τη σειρά της, καθρέφτιζε την απεριόριστη και συνεχή μεταφορά του κεφαλαίου ως ψηφιακού αποτυπώματος από το ένα σημείο του πλανήτη στο άλλο σε χρόνο μερικών δευτερολέπτων (Andreas, 2000:1). Αυτού του είδους οι αφηγήσεις απωθούσαν, ταυτόχρονα, με περίσσεια αυτοπεποίθηση το γεγονός πως καθώς ορισμένες λειτουργίες της μηχανής των συνόρων χαλάρωναν για να αναδεχτούν τις κεφαλαιακές ροές και τους ταξιδιώτες του πρώτου κόσμου, πλήρεις νομικών κατοχυρώσεων και δικαιωμάτων ελεύθερης μετακίνησης, κάποιες άλλες εντατικοποιούνταν και ταυτόχρονα διαφοροποιούνταν και εκσυγχρονίζονταν για να ελέγξουν ροές μίας ανεπιθύμητης κινητικότητας, της μεταναστευτικής κινητικότητας. Όπως γράφει ο Gerard Toal: «Τέτοια οράματα των γεωοικονομικών και των γεωπολιτικών ενός αναδύμενου ψηφιοποιημένου κόσμου που κυριαρχείται από ένα είδος υπερεθνικού, πληροφοριακού καπιταλισμού[...] υποκρύπτουν το γεγονός ότι βαθαίνουν ακόμα περισσότερο τις ανισότητες σε όλον τον πλανήτη, όχι απεμπολώντας αλλά αναδιατάσσοντας τα σύνορα, τα όρια και τις περιοχές. Οι λόγοι ενός κόσμου-χωρίς-σύνορα αντανακλούν τις φαντασιώσεις των λίγων που μπορούν να ονειρεύονται ένα ψηφιακό *γίνεσθαι* σε έναν κόσμο όπου απλά το *είναι* αποτελεί διαρκή αγώνα για τόσους πολλούς» (Toal, 1999: 150).

Δεν θα έπρεπε, λοιπόν, να προκαλεί έκπληξη μία σειρά ρυθμίσεων που συνόδευσε το λόγο περί ξεπεράσματος των συνόρων, που εντατικοποιούσαν και διεύρυναν τις δυνατότητες ελέγχου του συνοριακού καθεστώτος. Αύξηση των προϋπολογισμών για την φυσική επιτήρηση των συνόρων και την επιβολή του νόμου, ανάπτυξη πιο εκλεπτυσμένων τεχνολογικών, πληροφορικών συστημάτων, εγκαθίδρυση αυστηρότερων καθεστώτων ελέγχου της κινητικότητας μέσω Visa, πιο ανεπτυγμένων-δυσκολότερο να παραχαραχθούν ταξιδιωτικών εγγράφων, ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των χωρών ακόμα και επέκταση του ελέγχου μακριά και έξω από τα εδαφικά σύνορα, για να αναφέρουμε ορισμένες από αυτές (Andreas, 2003: 79) Όσο τα σύνορα εξαφανίζονταν μπροστά στις παγκοσμιοποιημένες, ψηφιοποιημένες ροές του κεφαλαίου και εμφανίζονταν διάτρητα για την κυκλοφορία εμπορευμάτων και πιστοποιημένων πολιτών-ταξιδιωτών, τόσο η σπουδαιότητά τους αύξανε για τη διακυβέρνηση υποκειμένων, αντικειμένων και διαδικασιών που ως κοινό παρονομαστή είχαν μία κινητικότητα, που προσλαμβάνονταν ως πηγή σημαντικής κοινωνικής και πολιτικής ανασφάλειας (Bigo, 2002: 63-64).

Η «αποσυνοριοποίηση» που διατυμπάνιζαν οι υποστηρικτές της νεοφιλελεύθερης διεθνούς αγοράς σήμανε στην πραγματικότητα την αναθεμελίωση και ανασυγκρότηση των συνόρων μέσα από πρακτικές και τεχνολογίες «συνοριοποίησης» (Andreas, 2000: 3), που απο-εδαφοποιούσαν και έθεταν τα ίδια τα σύνορα σε κίνηση, ώστε να ελέγξουν την κίνηση, και τα ανα-εδαφοποιούσαν ακόμα και μακριά από τα όρια του έθνους-κράτους, που πλέον είχαν ρευστοποιηθεί. Είναι η διαδικασία της συνοριοποίησης, παρά η γραμμή των συνόρων καθαυτή που αποκτά καθολική σημασία για την οργάνωση και διάταξη του κοινωνικού πεδίου (Newman, 2003: 15). Τα σύνορα, που κάποτε ήταν ενικά και υπήρχαν μόνο στα όρια των κρατών, είναι τώρα πολλαπλά και διάχυτα εντός των κοινωνιών. Η μεταβαλλόμενη χωρικότητα της πολιτικής, που αντιπροσωπεύεται για παράδειγμα στην ανάδυση υπερεθνικών, διακρατικών κυβερνητικών σχηματισμών όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, συνεπάγεται ότι ο πολιτικός χώρος δεν μπορεί, πλέον, να εξισωθεί με αυτόν του έθνους-κράτους και, κατά συνέπεια, οι διαδικασίες συνοριοποίησης έχουν υποστεί ανάλογους μετασχηματισμούς, αποκτώντας μία χωρικότητα χωρίς συγκεκριμένη εδαφικότητα (Rumford, 2006: 160). Ο χώρος του έθνους-κράτους και η διακυβέρνηση δεν ταυτίζονται εδαφικά, ενώ η οργάνωση της κλίμακας του κρατικού-εθνικού χώρου δεν μπορεί να θεωρείται πλέον στατική ή άχρονη (Βεντούρα, 2017: 26).

Ο τρόπος με τον οποίο χαράχθηκε η αρχιτεκτονική των συνόρων αντανάκλυνε, λοιπόν, τον μετασχηματισμό της κυριαρχίας του έθνους-κράτους επί της εδαφικής του επικράτειας. Για τους Negri και Hardt η παρακμή της κυριαρχίας του έθνους-κράτους, που σηματοδότησε η διαδικασία συγκρότησης μίας συνθήκης παγκόσμιας αλληλεξάρτησης και απελευθέρωσης των οικονομικών ροών από εδαφικούς περιορισμούς, δεν συνεπάγονταν και την παρακμή της κυριαρχίας καθαυτής όπως διατυπώνονταν από τη θεωρία της παγκοσμιοποίησης, αλλά το μετασχηματισμό της. Η κυριαρχία ξεπέρασε τα όρια του έθνους-κράτους για να κωδικοποιηθεί σε μία σειρά ενοποιημένων πλέον εθνικών και υπερεθνικών οργανισμών που μετέχουν της ίδιας λογικής διακυβέρνησης. Αυτή η, σε παγκόσμιο επίπεδο διευρυμένη, λογική διακυβέρνησης και η μορφή άσκησης της κυριαρχίας που προϋποθέτει και ενσωματώνει, αποκαλείται από τους Negri και Hardt *Αυτοκρατορία* και τίθεται σε αντιδιαστολή στην παλαιότερη, νεωτερική μορφή κυριαρχίας του έθνους-κράτους όπως διαπερνούσε και εκφράζονταν από την πολιτική και οικονομική λογική της διαδικασίας του ιμπεριαλισμού (Negri και Hardt, 2000: xii).

Το παλιό παράδειγμα κυριαρχίας οργανώνονταν γύρω από μία σειρά δυνατοτήτων που ενυπήρχαν στην ίδια την συγκρότηση του μοντέρνου έθνους-κράτους, όπως και την δυνατότητα επέκτασής τους εκτός των εδαφικών ορίων του μέσω της διαδικασίας του ιμπεριαλισμού. Η κυριαρχία του νεωτερικού κράτους εκφράζονταν δηλαδή μέσω της πολιτικής και εκτελεστικής κυριαρχίας [το μονοπώλιο της άσκησης έννομης βίας], της οικονομικής κυριαρχίας [αποκλειστική ικανότητα δημιουργίας των μέσων για την κοινωνική αναπαραγωγή με το κόσμιμο χρήματος] και της ιδεολογικής κυριαρχίας [ενική συγκρότηση των μορφών επικοινωνίας: εθνική γλώσσα, εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα]. Ο ιμπεριαλισμός ήταν η διαδικασία επέκτασης αυτών των μορφών κυριαρχίας εκτός των ορίων του έθνους-κράτους με την κατάκτηση περιοχών του κόσμου, την εκμετάλλευση των εδαφών και των πληθυσμών τους και, παράλληλα, την επιβολή της ίδιας αυτής πολιτικής τάξης και οργάνωσης. Επρόκειτο, δηλαδή, για μία διαδικασία επέκτασης αυτούσιας της εθνικής κυριαρχίας, μία διαδικασία απόλυτης εδαφοποίησης (Negri, 2003: 191).

Για την λογική του νεωτερικού έθνους-κράτους η ιδέα των συνόρων αποτελούσε κομβικό ρυθμιστικό σημείο, καθώς μέσω αυτής διασφαλιζόνταν και διατηρούνταν η καθαρότητα της ταυτότητάς του, προστατεύονταν η ομοιογένεια του εσωτερικού του χώρου από εξωτερικούς εχθρούς και κατ' επέκταση εξαιρούνταν οτιδήποτε κατηγοριοποιούνταν ως «άλλο» (Negri και Hardt, 2000: xii). Καθώς, όμως, τα θεμέλια της κυριαρχίας του μοντέρνου κράτους σταδιακά αποσαθρώθηκαν πέραν επιδιόρθωσης και μάλιστα σε σχέση με την πιο βασική τους πτυχή, δηλαδή τη σχέση με το χώρο, η δυνατότητα συμπαγούς οριοθέτησης της κρατικής εδαφικότητας και κατ' επέκταση η οριοθέτηση του χώρου της πολιτικής κατέστη αυξημένα απροσδιόριστη (Negri, 2003: 191, 195), ενώ και η ίδια η σπουδαιότητα των εθνικών συνόρων ως οργανωτικών παραμέτρων αυτής της εδαφικότητας τέθηκε υπό αίρεση. Για να περιγράψει αυτόν τον μετασχηματισμό ο Negri θα μιλήσει για έναν *λείο* χώρο όπου «περιστασιακά συναντά κανείς αυλακώσεις, έναν ενοποιημένο χώρο, περιοδικά αναγνωρίσιμο από τις ιεραρχίες που τον διατρέχουν· έναν χώρο που επενδύεται από μία συνεχή κυκλική κίνηση, μέσα στην οποία μπορεί κανείς περιστασιακά να αντιληφθεί αντιστάσεις» (Negri, 2003: 195).

Η συγκρότηση αυτού του αυξανόμενα λείου παγκόσμιου χώρου είναι σε συνάρθρωση με την εμμενή και απο-εδαφοποιητική λειτουργία του κεφαλαίου που υπονόμεισε και ενσωμάτωσε τα όρια του έθνους-κράτους και την κυριαρχία του. Ο καπιταλισμός, όπως γράφουν οι Deleuze-Guattari, «συνεχώς ανα-εδαφοποιεί με το ένα χέρι ότι απο-εδαφοποιεί με το άλλο» (Deleuze και

Guattari, 1983: 259). Σε αυτή τη βάση, το μοντέρνο έθνος-κράτος ως ένα υπερβατικό σημείο γύρω από το οποίο συγκροτούνταν ο πολιτικός χώρος, δηλαδή ο χώρος που το έθνος-κράτος ασκούσε την κυριαρχία του, τίθεντο, κατά κάποιο τρόπο, πάντα σε αντίθεση με τη λογική επέκτασης του κεφαλαίου, που εντάσσεται σε ένα πεδίο εμμένειας, σε μία σχέση συνεχούς απο-εδαφοποίησης και ανα-εδαφοποίησης, που τείνει διαρκώς προς αυτόν τον λείο χώρο, ο οποίος ορίζεται από αποκωδικοποιημένες ροές, ευκαμψία, συνεχή αναδιαμόρφωση και ισορροπιστικές τάσεις (Negri και Hardt, 2000: 327).

Η *Αυτοκρατορία*, συνεπώς, ως ένα παγκοσμιοποιημένο και αποκεντρωμένο καθεστώς διακυβέρνησης, συνεχούς απο-εδαφοποίησης και ανα-εδαφοποίησης των κεφαλαιακών ροών, τοποθετεί την ίδια την παραγωγή εδαφικών διαχωρισμών, την ίδια τη λογική της λειτουργίας των συνόρων, σε ένα πεδίο εμμένειας όπου ο διαχωρισμός μεταξύ εσωτερικού και εξωτερικού, όπως εκφράζονταν από το συνοριακό καθεστώς των νεωτερικών κυρίαρχων εθνών-κρατών, λειαίνεται και τείνει συνεχώς να εκλείπει, χωρίς να εκλείπει ποτέ απόλυτα. Χωρίς απαραίτητα να έχει ξεπεραστεί το φαντασιακό του κυρίαρχου κράτους και της σχέσης της εδαφικής εσωτερικότητάς του με το εξωτερικό του, οι παραδοσιακές Ευκλείδειες γεωμετρικές μορφές μέσω των οποίων εντυπωνόταν στον χώρο έχουν αποσυντεθεί (Vaughan-Williams, 2009: 44). Όπως περιγράφει η Aiwha Ong βρισκόμαστε σε μία ιστορική συγκυρία όπου η εθνική-κρατική κυριαρχία λειτουργεί ως ένα ακόμα εργαλείο στην εργαλειοθήκη που μπορεί να καταστρατηγηθεί κατά βούληση ανάλογα με τους επιδιωκόμενους σκοπούς (Ong, 2006). Ιστορικά, λοιπόν, το πέρασμα από τον μοντέρνο στον αποκαλούμενο μεταμοντέρνο κόσμο σηματοδότησε και το σταδιακό τέλος της διαλεκτικής μεταξύ εσωτερικού και εξωτερικού που όριζε τη νεωτερική κυριαρχία για να αντικατασταθεί από «ένα παιχνίδι βαθμών και εντάσεων, υβριδικότητας και τεχνητότητας» (Hardt, 1998: 141). Στον λείο παγκόσμιο χώρο δεν υπάρχει «έξω παρά ένα και μόνο μέσα, δεν υπάρχει χώρος που να εντοπίζεται η εξουσία, είναι συγχρόνως παντού και πουθενά» (Hardt και Negri, 2000: 190).

Η χρησιμότητα των προσεγγίσεων των Negri-Hardt για την διαμόρφωση της σχέσης έθνους-κράτους και παγκόσμιου-παγκοσμιοποιημένου χώρου σε ό,τι αφορά την οργάνωση, την ορθολογικότητα και τη λειτουργία των συνόρων έγκειται, λοιπόν, στο ότι αναδεικνύουν πώς η εμμενή κυκλοφορία του κεφαλαίου μέσα στον λείο παγκόσμιο χώρο συμπορεύεται με την εμμενή παραγωγή των συνόρων, των οποίων πλέον το εύρος επιρροής και επιβολής ξεπερνά τα στενά

όρια του έθνους-κράτους, ενώ η λειτουργία τους δεν περιορίζεται στο ότι αποτελούν σταθερά, αδιαμφισβήτητα σημεία που διαχωρίζουν και διαφυλάσσουν το εσωτερικό της κρατικής εδαφικότητας από το εξωτερικό. Η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, με άλλα λόγια δεν κατέστησε παντελώς αδιάφορο το σύγχρονο χώρο του έθνους-κράτους, αλλά παρήγαγε γεωπολιτικούς κλυδωνισμούς που τον μετασχημάτισαν και τον ανάγκασαν να συνυπάρχει με πληθώρα άλλων εδαφικών σχηματισμών που κατέστησαν τα σύνορα που πλέον τον διαπερνούν και τον ξεπερνούν εξίσου σημαντικά με αυτά που χαρακτήριζαν τα εδαφικά και συμβολικά όριά του. Ο σύγχρονος παγκόσμιος χώρος δεν μπορεί, πλέον, να χαρτογραφηθεί απόλυτα ως μία σειρά διακριτών περιοχών τη στιγμή που τα σύνορα έχουν πολλαπλασιαστεί ανασχηματίζοντάς τον (Mezzandra και Neilson, 2013: 63). Το ξεπέραςμα της διαλεκτικής μεταξύ εσωτερικού και εξωτερικού επιλύει την κρίσιμη ένταση που αναπαράγονταν υπό το παλιό παράδειγμα της ιμπεριαλιστικής κυριαρχίας και της τάσης του για εδαφοποίηση και επέκταση, μεταξύ από τη μία της δημιουργίας και της συντήρησης σταθερών συνόρων ανάμεσα σε περιοχές και από την άλλη της λειτουργίας του κεφαλαίου σε ένα πεδίο εμμένειας που δεν σέβεται τέτοια σύνορα (Vaughan-Williams, 2009: 87).

Εντός, λοιπόν, του λείου παγκόσμιου χώρου οι πρακτικές «συνοριοποίησης» δε θα μπορούσαν παρά να αντανakλούν τον ριζικό μετασχηματισμό της σχέσης μεταξύ κεφαλαίου-κυριαρχίας-συνόρων. Οι τεχνολογικές εξελίξεις, που σηματοδότησαν το πέρασμα στον καπιταλισμό της πληροφορίας και των ψηφιακών ροών που δεν γνωρίζουν εδαφικούς περιορισμούς, έδωσαν τη δυνατότητα για την παραγωγή πολλαπλών νέων ειδών τέτοιων πρακτικών, αυξανόμενα αόρατων, ηλεκτρονικών και εφήμερων, που διαφοροποιούσαν και καθιστούσαν δυσδιάκριτη τη σχέση μεταξύ εδαφικότητας και συνόρων (Vaughan-Williams, 2009: 33). Η συνάρθρωση των διαδικασιών παραγωγής ενός λείου παγκόσμιου χώρου με τα εργαλεία, τις δυνατότητες και την ορθολογικότητα των σύγχρονων τεχνοεπιστημονικών κατακτήσεων σηματοδότησαν την υπαγωγή του καθεστώτος των συνόρων σε μία διαφοροποιημένη λογική διαχείρισης. Ο τρόπος που τα σύνορα ασκούν την κυριαρχία τους μεταβλήθηκε. Η ορθολογικότητα της λειτουργίας τους, η παραγωγή ιεραρχήσεων προσβασιμότητας και το καναλιζάρισμα της μεταναστευτικής κινητικότητας πέρασε σταδιακά στην εποχή του *ελέγχου*.

2. Το Διάγραμμα του Ελέγχου

Σε αυτό το σημείο θα ήταν χρήσιμο να προχωρήσουμε σε μία πιο λεπτομερή ανάλυση της έννοιας του ελέγχου, προτού στραφούμε στην συγκεκριμένη ανάλυση των μεταναστευτικών πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σε ένα κείμενο μερικών σελίδων με τίτλο «Υστερόγραφο για τις Κοινωνίες του Ελέγχου» (*Post-scriptum sur les Sociétés de Contrôle*) που κυκλοφόρησε για πρώτη φορά το 1990 στο γαλλικό περιοδικό *L'Autre Journal* ο Deleuze θα μιλήσει για τις κοινωνίες του ελέγχου, έννοια που εισήγαγε αρχικά ο William Burroughs (Burroughs, 1978). Ο Deleuze θα εννοιολογήσει τον έλεγχο, την τοπολογία, τη λογική και τους μηχανισμούς του, συγκρίνοντάς τους με αυτούς της πειθαρχίας για να περιγράψει μία ιστορική μετάβαση από τον έλεγχο στην πειθαρχία, να σκιαγραφήσει τις μεταξύ τους συνέχειες και ασυνέχειες. Ακολουθώντας αυτή την πορεία σκέψης ας δώσουμε κατ' αρχάς ένα περίγραμμα της πειθαρχικής εξουσίας για να προσεγγίσουμε στη συνέχεια τον έλεγχο, και τον τρόπο που συνδέεται ο έλεγχος ως διάγραμμα με τη λειτουργία των συνόρων και τη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών.

Ο Foucault εντοπίζει την ανάδυση των πειθαρχιών τον 17^ο-18^ο αιώνα, ενώ ο Deleuze τοποθετεί το απόγειό τους την περίοδο από τον 19^ο ως τα μέσα του 20^{ου} (Deleuze, 2001: 9). Για τον Foucault η πειθαρχία δεν ανάγεται ούτε σε κάποιο συγκεκριμένο θεσμό, ούτε σε κάποιο συγκεκριμένο μηχανισμό, όπως για παράδειγμα το κράτος, αποτελεί αντίθετα μία τροπικότητα της εξουσίας «και περιλαμβάνει ένα σύνολο οργάνων, τεχνικών μεθόδων, διαδικασιών, επιπέδων εφαρμογής, στόχων· είναι μια “φυσική” ή μια “ανατομία” της εξουσίας, μια τεχνολογία» (Foucault, 1989: 283). Η τεχνολογία της πειθαρχίας αναπτύχθηκε στα όρια της παλαιότερης κυριαρχικής εξουσίας και διαφοροποιήθηκε ριζικά τόσο ως προς τις στοχεύσεις όσο και ως προς τα αντικείμενά της. Η μετάβαση από την κυριαρχία στην πειθαρχία σηματοδότησε το πέρασμα από μηχανισμούς εξουσίας που στόχο είχαν την συντήρηση της υποταγής και την διατήρηση της υπέρτατης αρχής του ανώτατου άρχοντα, σε μηχανισμούς που στόχος τους αποτελούσε η επαύξηση της παραγωγικότητας των θεσμών και των δυνάμεων των σωμάτων για να ενισχυθεί η χρησιμότητά τους. Ο Foucault θα γράψει «την παλιότερη αρχή “παρακράτηση-βία” που χαρακτήριζε την οικονομία της εξουσίας, τα πειθαρχικά συστήματα την αντικαθιστούν με την αρχή “ηπιότητα-παραγωγή-κέρδος”» (Foucault, 1989: 287).

Η πειθαρχία, ως πειθαρχία-αποκλεισμός και ως κλειστό ίδρυμα, συνυπήρχε με τα συστήματα κυριαρχίας όλο και περισσότερο στη διάρκεια του 17ου αιώνα, επιτελώντας κυρίως αρνητικές λειτουργίες, την «αναχαίτιση του κακού», τη «διακοπή των επικοινωνιών», το «σταμάτημα του χρόνου». Το λειτουργικό σύστημα όμως που θα γενικευτεί και θα βελτιώσει την άσκηση της εξουσίας «καθιστώντας την ταχύτερη, ελαφρότερη, αποτελεσματικότερη -ένα σχέδιο έντεχνων και αθόρυβων καταναγκασμών», θα είναι ο πανοπτισμός και η πειθαρχία-μηχανισμός (Foucault, 1989: 276). Η κίνηση που θα οδηγήσει στη μετάβαση από το ένα σχέδιο στο άλλο, «από ένα σχήμα έκτακτης πειθαρχίας σ' ένα σχήμα γενικευμένης επιτήρησης, βασίζεται σε μια ιστορική αλλαγή: την προοδευτική επέκταση των πειθαρχικών οργάνων, στη διάρκεια του 17ου και του 18ου αιώνα, τον πολλαπλασιασμό τους σε ολόκληρο το κοινωνικό σώμα, τη διαμόρφωση εκείνου που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε γενικά πειθαρχική κοινωνία» (Foucault, 1989: 276).

Η πειθαρχική κοινωνία όπως συγκροτήθηκε στη διάρκεια του 17^{ου} και 18^{ου} αιώνα διέπεται, λοιπόν, κατά βάση από τρεις αρχές και λειτουργικές στοχεύσεις. Πρώτον, έχει την τάση να καθιστά την λειτουργία της εξουσίας όσο το δυνατόν λιγότερο δαπανηρή, τόσο οικονομικά, αυξάνοντας δηλαδή την αναλογία παραγωγικότητας/δαπανών, όσο και πολιτικά, λειτουργώντας αθόρυβα, χωρίς μεγαλοπρεπείς και ακραίες θεαματικές εκδηλώσεις όπως η κυριαρχία, χωρίς να γίνεται διακριτή ώστε να αποφεύγει να συναντά έντονες αντιστάσεις (Foucault, 1989: 286). Δεύτερον, λειτουργεί με τέτοιο τρόπο ώστε τα αποτελέσματά της να διαπερνούν τη μεγαλύτερη δυνατή έκταση του κοινωνικού συνόλου, να επεκτείνεται και να διαπερνά διαγώνια τον κοινωνικό ιστό. Τρίτον, στοχεύει παράλληλα στη βελτιστοποίηση όλων των μηχανισμών που διαπερνά σύμφωνα με τις αρχές που διέπουν την «οικονομική» της οργάνωση (Foucault, 1989: 286,288).

Βρίσκοντας τις πιο ορατές και χαρακτηριστικές της εκφράσεις στο σχολείο, τη φυλακή, το νοσοκομείο και το εργοστάσιο, η πειθαρχία εφαρμόζει ένα καθεστώς περιορισμού, κατάτμησης και ωφελιμιστικής χρησιμοποίησης. Λειτουργεί με χωροχρονικές πρακτικές και τεχνολογίες όπως το κελί, η τάξη, το χρονοδιάγραμμα και η στολή, μηχανισμούς που καθιστούν δυνατή την οργάνωση μιας ανθρώπινης πολλαπλότητας, τόσο αθροίζοντας όσο και εξατομικεύοντας, έτσι ώστε να μεγιστοποιηθεί και να εξαχθεί η παραγωγική της ενέργεια. Οι πειθαρχικές κοινωνίες θα οργανώσουν τους μεγάλους χώρους εγκλεισμού και θα τοποθετήσουν το υποκείμενο σε μια αλυσίδα κυκλοφορίας ανάμεσα σε αυτούς τους χώρους που ο καθένας διέπεται από τους δικούς

του νόμους. Γράφει ο Deleuze: «Κατ' αρχάς η οικογένεια, μετά το σχολείο [“δεν είσαι πια στην οικογένεια”], μετά ο στρατώνας [“δεν είσαι πια στο σχολείο”], μετά το εργοστάσιο, κάθε τόσο το νοσοκομείο, τελικά η φυλακή, ο κατ' εξοχήν χώρος εγκλεισμού [...] Ο Foucault ανέλυσε πολύ καλά το ιδανικό πρότυπο του χώρου εγκλεισμού, ιδιαιτέρως ορατού στο εργοστάσιο: συγκέντρωση· κατανομή στο χώρο· οργάνωση του χρόνου· συγκρότηση μέσα στο χώρο-χρόνο μιας παραγωγικής δύναμης, της οποίας το συνολικό αποτέλεσμα οφείλει να υπερτερεί του αθροίσματος των επιμέρους δυνάμεων» (Deleuze, 2001: 9).

Κεντρικό πρόβλημα, λοιπόν, της πειθαρχίας είναι η οργάνωση της διάταξης στο χώρο και στο χρόνο, ώστε ο καθένας να βρίσκεται λειτουργικά εκεί που πρέπει και να γίνεται αξιοποιήσιμος όπως πρέπει. Η πειθαρχική εξουσία λειτουργεί, έτσι, λεπτομερώς στη διαχείριση του χρόνου και στις κατανομές ατόμων, ενδιαφέρεται άμεσα για τις χωρικές θέσεις των σωμάτων, προσλαμβάνοντάς τα ως ένα σύνολο μερών ενός μηχανισμού που η λειτουργία του πρέπει να βελτιστοποιηθεί. Για να παράξει τη μέγιστη δυνατή ομογενοποίηση δημιουργεί χώρους που ταυτόχρονα εξατομικεύουν και κατανέμουν. Οργανώνει αυτό που ο Foucault αποκαλεί «ετεροτοπίες», μέρη ετερογενή, αλλά εν μέρει «ανοιχτά» προς τα έξω, στα οποία μπορεί κανείς να εισέλθει και να εξέλθει, εάν πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις (Foucault, 1994: 1579). Αυτές οι ετεροτοπίες διαιρούν τις ροές, επιτρέποντας σε κάποιες να περάσουν και μπλοκάροντας άλλες, διενεργώντας ένα διαχωρισμό και προσανατολίζοντάς τες σύμφωνα με τις ανάγκες της κοινωνικής αναπαραγωγής. Στις κοινωνίες μας, βρίσκουμε για παράδειγμα «ετεροτοπίες απόκλισης», όπως φυλακές και άσυλα όπου τοποθετούνται υποκείμενα που διαφεύγουν του Κανόνα ή όπως στρατώνες και σχολεία στο βαθμό που προσπαθούν να αποτρέψουν την πιθανότητα απόκλισης, να κανονικοποιήσουν (Foucault, 1994: 1576). Οι πειθαρχικές κοινωνίες οργανώνονται και διατέμνονται από τις περιφράξεις, από τους περιφραγμένους χώρους των πειθαρχικών θεσμών, από αυτούς τους ετερογενείς κλειστούς χώρους, από το σχολείο έως το εργοστάσιο.

Ο Deleuze θα αναγνωρίσει ότι αυτοί οι μεγάλοι χώροι εγκλεισμού, που αποτελούσαν την ραχοκοκαλιά των πειθαρχικών κοινωνιών και όριζαν τον τρόπο που οργανώνονταν και χαρτογραφούνταν ο κοινωνικός χώρος θα εισέλθουν σε κρίση (Hardt, 1994: 34). Οι πειθαρχήσεις, όπως γράφει, γνώρισαν «την κρίση προς όφελος των νέων δυνάμεων που έμπαιναν αργά στη θέση τους, επιταχυνόμενες μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο: οι πειθαρχικές κοινωνίες είναι ήδη κάτι που δεν υπάρχει, κάτι που σταμάτησε να υπάρχει. Βρισκόμαστε σε μία γενικευμένη κρίση όλων

των χώρων εγκλεισμού, φυλακή, νοσοκομείο, εργοστάσιο, σχολείο και οικογένεια» (Deleuze, 1995: 10). Μία κρίση την οποία είχε διαγνώσει και ο ίδιος ο Foucault σε μία συνέντευξή του το 1978: «Τα τελευταία χρόνια, η κοινωνία άλλαξε όπως και το άτομο[...] υπάρχουν όλο και περισσότερες κατηγορίες ανθρώπων που δεν περιορίζονται από την πειθαρχία, σε τέτοιο βαθμό που είμαστε υποχρεωμένοι να σκεφτούμε την ανάπτυξη μίας κοινωνίας χωρίς πειθαρχία. Η άρχουσα τάξη διαπερνάται πάντα από την παλιά τεχνική. Όμως, είναι εμφανές ότι στο μέλλον θα πρέπει να διαχωριστούμε από την πειθαρχική κοινωνία του σήμερα» (Foucault, 1994: 533).

Η κρίση, λοιπόν, των μεγάλων χώρων εγκλεισμού σηματοδοτεί το πέρασμα στις κοινωνίες του ελέγχου. Κρίση που δεν συνεπάγεται την κατάρρευση αυτών των χώρων εγκλεισμού, αυτών των μεγάλων θεσμών, αλλά την υπαγωγή τους σε ένα διαφοροποιημένο διάγραμμα εξουσίας και κατ' επέκταση κατανομής και οργάνωσης του χώρου. Από τους κλειστούς χώρους των θεσμών εγκλεισμού που χαρασσανε ραβδώσεις στον χώρο, περνάμε στον ανοιχτό, ιλιγγιώδη χώρο του ελέγχου. Ενώ, η πειθαρχία προϋπέθετε ένα είδος εξουσίας που συγκεντρώνονταν και εντοπιζόνταν σε αυτούς τους χώρους εγκλεισμού και στόχευε να παράξει αποτελέσματα εσωτερίκευσης και αυτό-διακυβέρνησης στα αντικείμενά της, ο έλεγχος συνεπάγεται μία μορφή εξουσίας ρευστή και αποκεντρωμένη που υπερβαίνει και ενσωματώνει τη λειτουργία των θεσμών εγκλεισμού και επεκτείνει το είδος της εξουσίας που ασκούσαν σε έναν ανοιχτό χώρο χωρίς συγκεκριμένα σημεία αναφοράς. Η κατάρρευση των τειχών που χαρακτήριζαν τους πειθαρχικούς θεσμούς εγκλεισμού σηματοδοτεί τη γενίκευση της λογικής τους, που προηγουμένως αναπαράγονταν εντός περιορισμένων, διατετραγωνισμένων χώρων, σε όλη την κοινωνία σαν ιός (Hardt, 1995: 35). Συνεπώς, «το πέρασμα στην κοινωνία του ελέγχου δεν σημαίνει κατά κανέναν τρόπο το τέλος της πειθαρχίας. Στην πραγματικότητα, η εμμενής άσκηση της πειθαρχίας [...] επεκτείνεται με ακόμη πιο γενικό τρόπο στην κοινωνία του ελέγχου. Αυτό που έχει μεταβληθεί είναι ότι, μαζί με την κατάρρευση των θεσμών, οι πειθαρχικοί μηχανισμοί έχουν γίνει λιγότερο περιορισμένοι και χωρικά εντοπισμένοι εντός του κοινωνικού πεδίου. Η τιμωρητική πειθαρχία, η σχολική πειθαρχία και η εργασιακή πειθαρχία αλληλοδιαπλέκονται σε μια υβριδική παραγωγή της υποκειμενικότητας. Στο πέρασμα στην κοινωνία του ελέγχου τα στοιχεία υπερβατικότητας της πειθαρχικής κοινωνίας παρακμάζουν ενώ οι εμμενείς πλευρές επιτονίζονται και γενικεύονται» (Hardt και Negri, 2000: 330)

Οι πειθαρχίες διαχώριζαν και έθεταν το υποκείμενο σε μία διαδικασία συνεχούς επανεκκίνησης από το μηδέν. Από την οικογένεια στο σχολείο, από το σχολείο στο στρατόνα, από τον στρατόνα στο εργοστάσιο. Οι διαφορετικοί χώροι εγκλεισμού αποτελούσαν, έτσι, ανεξάρτητες μεταβλητές που μοιράζονταν μια κοινή αναλογική γλώσσα. Αντίθετα, οι διαφορετικοί μηχανισμοί ελέγχου είναι εξαρτημένες μεταβλητές που δικτυώνονται για να σχηματίσουν ένα σύστημα ευμετάβλητης γεωμετρίας η γλώσσα του οποίου είναι ψηφιακή (Deleuze, 2001: 10-11). Οι εγκλεισμοί λειτουργούν ως καλούπια [molds], περιορίζουν στο χώρο για να παρατηρήσουν, εξετάζουν, παράγουν αποτελέσματα συμμόρφωσης, πειθάρχησης και ενσωμάτωσης. Ο έλεγχος είναι ένας μετατονισμός [modulation], μία συνεχή αναπροσαρμογή, μια τροποποίηση εντάσεων, ένα κόσκινο του οποίου το πλέγμα μπορεί να μεταβάλλεται από σημείο σε σημείο, ένα αυτο-παραμορφούμενο πρόπλασμα που αλλάζει από τη μία στιγμή στην άλλη (Deleuze, 2001: 11). Το ότι ο έλεγχος λειτουργεί μετατονιστικά συνεπάγεται ότι δεν μπαίνει σε διαδικασία να «καλουπώσει» και να «διαπλάσει», ή με άλλους όρους να κανονικοποιήσει όπως η πειθαρχία, αλλά λειτουργεί μέσω έμμεσων παρεμβάσεων που οριοθετούν διαδικασίες και φαινόμενα που τείνουν να ξεπεράσουν τα όρια της αναμενόμενης εξέλιξης και πορείας τους. Δε λειτουργεί, δηλαδή, τόσο στη βάση μιας απόφασης για ενσωμάτωση ή εξαίρεση, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι εντέλει δεν εξαιρεί ή δεν ενσωματώνει, αλλά κυρίως μέσω της διάχυσης μηχανισμών που φιλτράρουν, κατευθύνουν, εντείνουν και μετριάζουν τις εντάσεις, αλλά δεν αποφασίζουν (Kurz, 2012: 31).

Ενώ το υποκείμενο των πειθαρχιών ήταν ασυνεχές, κανονικοποιημένο και ρυθμισμένο να λειτουργεί εντός μίας αλυσίδας με στόχο την παραγωγικότητα και την αποτελεσματικότητα μαζί με άλλα υποκείμενα, πειθαρχημένα και ενταγμένα σε σειρές, το υποκείμενο του ελέγχου είναι σαν ένα ηλεκτρόνιο που εισάγεται σε μία ροή χωρίς διακοπές. Από τον αναλογικό κόσμο όπου το υποκείμενο κυκλοφορούσε μεταξύ συμπαγών χώρων όπως η οικογένεια, το σχολείο και ο χώρος εργασίας, περνάμε σε μία ψηφιακή τάξη όπου η εξουσία και η γνώση διαπερνάται από κυκλώματα πληροφορίας και το υποκείμενο δεν τελειώνει ποτέ και με τίποτα. Από τους κλειστούς χώρους μεταβαίνουμε σε ένα ανοιχτό περιβάλλον, από το γεωμετρικό και στατικό στο διανυσματικό και δυναμικό. Ο έλεγχος λειτουργεί στη βάση αυτής της ανοιχτότητας, που υπονομεύει τις περιφράξεις του χώρου που παρήγαγαν οι πειθαρχικές κοινωνίες. Προϋποθέτει τη ροή της πληροφορίας, λειτουργεί με τη συνεχή παρακολούθηση και τη στιγμιαία επικοινωνία, δηλαδή τη στιγμιαία μετάδοση της πληροφορίας (Deleuze, 1990: 236) και όπως τονίζει ο Deleuze «μια

πληροφορία είναι η οργάνωση προσταγών-λέξεων. Όταν πληροφορείσαι, στην ουσία σου λένε τι να πιστέψεις» ή «με άλλα λόγια, η πληροφόρηση είναι η κυκλοφορία μία λέξης-κλειδί» (Deleuze, 1998: 17) όπως για παράδειγμα ενός κωδικού [*mot-de-passe*] που στη ψηφιακή γλώσσα του ελέγχου μπορεί να σηματοδοτεί την πρόσβαση στην πληροφορία ή την απόρριψη (Deleuze, 2001: 12).

Η πληροφορία αποτελεί την κατ' εξοχήν μορφή γνώσης που παράγει ο έλεγχος. Δε λειτουργεί απλώς ρυθμίζοντας την κυκλοφορία μίας πληροφορίας ή ορίζοντας το περιεχόμενό της, αλλά κατά κύριο λόγο οριοθετώντας την ποικιλία των πιθανοτήτων και των δυνατοτήτων για την παραγωγή γνώσης. Στην ουσία, ο έλεγχος επιδιώκει να παρέμβει στο «περιβάλλον» παραγωγής γνώσης, ώστε να οριοθετήσει και να φιλτράρει το νόημα της γνώσης, ώστε να παράξει την πληροφορία ως σημαίνον που αναφέρεται στον ίδιο της τον εαυτό, καθιστώντας ξεκάθαρο τι εκφέρεται, ποιος ορίζεται και τι πρέπει κανείς να σκεφτεί (Moore, 2007: 449). Όπως σημειώνει ο N. Moore: «Ο έλεγχος επιδιώκει να ελέγξει την ίδια την δυνατότητα δημιουργίας προτάσεων, λειτουργώντας *προληπτικά*, στην προσπάθεια να καθορίσει τι θα είναι δυνατόν να γίνει αντικείμενο σκέψης και να ειπωθεί. Εξ ου και το ότι η πληροφορία είναι πρωταρχική στις κοινωνίες του ελέγχου (Moore, 2007: 441)».

Το διάγραμμα του ελέγχου, έτσι, οργάνωνεται στη βάση της ευέλικτης και κινητικής επιτέλεσης ελαστικών ταυτοτήτων και κατά συνέπεια οι συναρμογές και οι θεσμοί μέσω των οποίων εκπονείται λειτουργούν με βάση την επανάληψη και την παραγωγή ομοιωμάτων [*simulacra*], δηλαδή αντιγράφων χωρίς πρωτότυπο που αναφέρονται πρώτα και κύρια στον εαυτό τους (Hardt, 1995: 36). Το υποκείμενο λειτουργεί, δηλαδή, για τους μηχανισμούς του ελέγχου ως κόμβος μιας ροής πληροφοριών και ορίζεται ως σημείο χωρίς αναφερόμενο και σημαίνον χωρίς σημαινόμενο, δηλαδή ως ένα ομοίωμα, όπου μία σειρά πληροφοριών και ταυτοτήτων μπορούν να συμπαρατίθενται χωρίς να προκύπτει κάποια εμφανή διασύνδεση, ένταση, σύγκρουση ή αλληλοαποκλεισμός μεταξύ τους. Σε αυτό το πλαίσιο, η διαλεκτική και η αντίφαση αυτομάτως αποκλείονται (Moore, 2007: 450).

Η μορφή-πληροφορία παρακάμπτει έτσι την ανάγκη για περαιτέρω ομιλία, εξήγηση ή σκέψη, αντικαθιστώντας τα με προκαθορισμένες πιθανότητες ή πιθανότητες που επιδιώκουν να καταστήσουν το μέλλον μια σειρά αναπόφευκτων και προδιαγεγραμμένων συμβάντων (Moore, 2007: 441). Οι κοινωνίες του ελέγχου είναι κατ' αυτήν την έννοια κοινωνίες της πληροφορίας και

της διαχείρισης του ρίσκου, κοινωνίες δηλαδή όπου η στατιστική γνώση και η παραγωγή δεδομένων αποτελούν θεμελιώδες σημείο της οργάνωσης των σχέσεων εξουσίας, καθώς στόχος είναι η προληπτική διακυβέρνηση απέναντι στην αβεβαιότητα που είναι συνυφασμένη με τον κίνδυνο.

Κατ' επέκταση ο έλεγχος είναι συναρθρωμένος με μια «ηλεκτρονική επανάσταση» (Burroughs, 1971) που του επιτρέπει όχι μόνο να επιδιώξει τους στόχους του σε μεγαλύτερη έκταση και με μεγαλύτερη ένταση, αλλά που κυριότερα μετατρέπει αυτούς τους στόχους μέσω μίας λογικής που αναπτύχθηκε μέσα και μέσω της ίδιας αυτής τεχνολογίας (Moore, 2007: 446). Ο έλεγχος ως διάγραμμα, ως τρόπος οργάνωσης των σχέσεων εξουσίας-γνώσης και διακυβέρνησης των υποκειμένων, είναι καθαυτό τεχνο-λογικός. Αν, τώρα, οι μηχανές των κυριαρχικών κοινωνιών ήταν απλές, δηλαδή μοχλοί και ρολόγια, ενώ των πειθαρχικών κοινωνιών ήταν μηχανές που χρειάζονταν, μεταχειρίζονταν και παρήγαγαν ενέργεια, τότε οι μηχανές των κοινωνιών του ελέγχου είναι τρίτου τύπου, δηλαδή κυβερνητικές, πληροφοριακές και υπολογιστικές (Deleuze, 1995: 6).

Η τεχνολογική εξέλιξη που επέτρεψε το πέρασμα στις μηχανές του ελέγχου, σηματοδότησε ταυτόχρονα και ένα μετασχηματισμό του καπιταλισμού. Οι μηχανισμοί του κεφαλαίου, έχοντας περάσει από τον τεχνολογικό μετασχηματισμό που παρήγαγαν οι μηχανές της πληροφορίας, επιτρέπουν πλέον την μετάδοση των δεδομένων σε μέγιστη ταχύτητα και σε συνεχή επιτάχυνση. Θεμελιώθηκε, δηλαδή, αυτός ο λείος χώρος όπου το κεφάλαιο πετυχαίνει τη μέγιστη ταχύτητα κυκλοφορίας του βασισμένο σε μηχανικές-πληροφοριακές συναρμογές. Οι ροές του κεφαλαίου κωδικοποιούνται, έτσι, στη γλώσσα του ελέγχου, γίνονται δηλαδή ψηφιακές και συνεπώς ξεπερνούν τα όρια του χώρου. Ο έλεγχος κατά συνέπεια τείνει να λειαίνει τον περιφραγμένο χώρο του έθνους-κράτους και της πειθαρχικής κοινωνίας. Ενεργοποιείται μόνο ως μέρος μίας παγκοσμιοποίησης που μετατρέπει το σύνολο των κατοίκων του πλανήτη σε ένα είδος ενιαίου υπερ-πληθυσμού, όπου όλα τα παλιά προβλήματα που αντιμετώπιζε το κράτος σχετικά με την ασφάλεια και την κίνηση ανθρώπων και εμπορευμάτων τώρα αναπροσαρμόζονται σε παγκόσμιο επίπεδο και γίνονται αντικείμενο παγκόσμιας αστυνόμευσης ή διαχείρισης (Moore, 2007: 448).

Σε αυτή τη βάση οι Negri και Hardt μιλάνε για μία παγκόσμια κοινωνία του ελέγχου που τείνει διαρκώς προς την παραγωγή του λείου χώρου που συμπορεύεται με την πραγματοποίηση

της παγκόσμιας αγοράς και την πραγματική υπαγωγή της παγκόσμιας κοινωνίας στο κεφάλαιο (Hardt και Negri, 2000: 332). Δε θα ήταν άστοχο, λοιπόν, να δούμε το πέρασμα από την πειθαρχία στον έλεγχο, σε αντιστοιχία με το πέρασμα από τον περιφραγμένο χώρο του έθνους-κράτους στη διαμόρφωση του λείου παγκόσμιου χώρου. Η μετάβαση από τις κοινωνίες της πειθαρχίας στις κοινωνίες του ελέγχου αποτελεί έτσι μια κίνηση απο-εδαφοποίησης/ανα-εδαφοποίησης και συνάμα υπέρβασης της διαλεκτικής μεταξύ εσωτερικού και εξωτερικού που προϋπέθετε η λειτουργία των συνόρων του νεωτερικού έθνους-κράτους. Ο έλεγχος οργανώνει, λοιπόν, την κοινωνική και την πολιτική ζωή μακριά από τα σύνορα ως σημεία διαχωρισμού μεταξύ του εσωτερικού και του εξωτερικού του έθνους-κράτους. Προϋποθέτει την υπονόμευση των περιφράξεων και την επέκταση της λογικής τους στον ανοιχτό, λείο χώρο. Γενικεύει και εντατικοποιεί τις πρακτικές και τα εργαλεία της πειθαρχίας για την παραγωγή αποτελεσμάτων εξουσίας, όπως για παράδειγμα τον πανοπτισμό ή την εξέταση, και τις εγγράφει εμμενώς στις ροές της καθημερινότητας. Ανα-εδαφοποιεί τη διακυβέρνηση γύρω από μηχανισμούς ελέγχου που είναι μετατονιστικοί, προσαρμοστικοί, εξαιρετικά επιλεκτικοί και χωρίς εδαφικότητα με την κλασική έννοια (Kurz, 2012: 42).

Αν οι κοινωνίες του ελέγχου ομοιάζουν με δίκτυα πληροφορίας-επικοινωνίας που αποσυνθέτουν το αντικείμενό τους σε κωδικοποιημένες ροές και απο-εδαφοποιούν τα σύνορα, τότε οι κόμβοι αυτών των δικτύων λειτουργούν ως πύλες ή φίλτρα, που μέσω του κωδικού και σε σύνδεση με τη βάση δεδομένων και το προφίλ επικινδυνότητας διανέμουν τη δυνατότητα πρόσβασης και την κοινωνική θέση στη βάση άνισων σχέσεων εξουσίας, ανα-εδαφοποιώντας τα (Βεντούρα, 2017: 27). Ο κωδικός πρόσβασης, που μπορεί να πάρει τη μορφή της πιστωτικής κάρτας, του διαβατηρίου, της ταυτότητας ή -όπως θα δούμε και στη συνέχεια- του ίδιου του σώματος μέσω των βιομετρικών τεχνολογιών, αποτελεί λοιπόν το παραδειγματικό σημείο της λειτουργίας του ελέγχου. Έτσι, ο έλεγχος «συγκροτεί προνομιούχους πληθυσμούς που απολαμβάνουν τα οφέλη της πίστωσης, της ελεύθερης κινητικότητας και της πληροφορίας. Ενώ την ίδια στιγμή αποβάλλει και παράγει ένα πλεόνασμα που θεωρείται πηγή κινδύνου και αβεβαιότητας» (Walters, 2006: 192). Σε αυτό το πλαίσιο, όπως γράφει ο Deleuze: «ο έλεγχος δεν θα έχει να αντιμετωπίσει απλώς την αποσύνθεση των συνόρων αλλά και τις εκρήξεις σε παραγκουπόλεις και γκέττο (Deleuze, 2001: 14)».

Η συνήθως αθέατη όψη των κοινωνιών του ελέγχου είναι η αθροιστική παραγωγή απόβλητων και εξαθλιωμένων πληθυσμών, που όντας είτε εγκαταλελειμμένοι είτε εξωθημένοι εκτός των κυκλωμάτων κατανάλωσης και ξεγυμνωμένοι νομικής υπόστασης καταδικάζονται να διαβιούν σε ζώνες πέρα από τα όρια του βιώσιμου. Η διακυβέρνηση αυτών των πληθυσμών στις κοινωνίες του ελέγχου διενεργείται στα όρια μεταξύ της εξαίρεσης και της ενσωμάτωσης. Ενσωματώνονται, για παράδειγμα, κάθε φορά που ο ανθρωπιστικός λόγος συναντά την ανάγκη της αγοράς για την απαξιωμένη εργατική δύναμη των μεταναστών χωρίς χαρτιά και των μη πολιτών. Ενσωματώνονται, επίσης, όταν χρησιμοποιούνται από ένα καθεστώς λόγου που ανακινεί την φιγούρα του «ξένου» στη βάση της καλλιέργειας φόβου και μίσους για να εφαρμόσει μία διακυβέρνηση μέσω «έξυπνων» συστημάτων ασφαλείας, διαχείρισης εικονικών, κυριολεκτικά και μεταφορικά, κινδύνων και επιβολής κοινωνικής ανοσοποίησης (Walters, 2006: 192).

Η παγκόσμια κοινωνία του ελέγχου διενεργεί ιεραρχήσεις κινητικότητας που παράγουν ως κυρίαρχα παραδείγματα αυτό που ο Zygmunt Bauman εννοιολόγησε ως «σπαταλημένες ζωές» και περιπλανώμενους-απόβλητους από τη μία και νομικά κατοχυρωμένους και προνομιούχους τουρίστες/πολίτες από την άλλη (Bauman, 1998· 2004). Η ελευθερία κίνησης για κάποιους είναι δυνατή μόνο μέσω της εξαίρεσης κάποιων άλλων. Οι πρακτικές ελέγχου και ο τρόπος με τον οποίο διενεργούνται αναδεικνύουν διαρκώς τα συμβολικά όρια μίας υποτιμημένης ετερότητας που συγκροτείται στη βάση μία «έλλειψης» -έλλειψης εγγράφων ταυτοποίησης, έλλειψης πολιτικής και νομικής αναγνώρισης, έλλειψης «εμπιστοσύνης»- και τοποθετείται πάντα στην «άλλη» πλευρά του «πλήρους» πολίτη (Τσιμουρή και Moore, 2017: 52). Στα αεροδρόμια, εκτός των άλλων, διενεργούνται διαδικασίες φιλτραρίσματος και ξεδιαλέγματος με βάση τη δημιουργία προφίλ του ταξιδιώτη και το αν μπορεί να θεωρηθεί επικίνδυνος για την ασφάλεια του έθνους. Οι διαδικασίες αυτές ταυτοποιούν όσους μπορεί να θεωρηθούν φορείς ρίσκου, πιθανές απειλές, τρομοκράτες, ταξιδιώτες χωρίς διαβατήρια. Σε αυτήν τη διαδικασία καθρεφτίζεται ευρύτερα το παγκόσμιο σύστημα συνοριοποίησης, όπου τα υποκείμενα κατηγοριοποιούνται στις κινητικές ελίτ και στις κινητικές κατώτερες τάξεις. Η δυνατότητα πρόσβασης στην παγκόσμια κινητικότητα ή η απουσία της λειτουργούν, λοιπόν, σε έναν παγκοσμιοποιημένο κόσμο ως μια νέα μορφή κοινωνικής στρωμάτωσης (Khosravi, 2010: 66).

Η ανθρώπινη κινητικότητα προσλαμβάνεται ταυτόχρονα ως κίνδυνος προς διαχείριση από την πλευρά των συνόρων και ως θεμελιώδες χαρακτηριστικό για την κυκλοφορία του κεφαλαίου.

Εντάσσεται, κατ' επέκταση, σε ένα καθεστώς μετατονισμού. Έτσι, το ερώτημα που απευθύνει μεταφράζεται στο πώς θα καταστεί δυνατόν να ενισχυθούν οι «αποδεκτές» ροές κίνησης και κυκλοφορίας και να αποθαρρυνθούν οι «μη-αποδεκτές». Σε αυτό το πλαίσιο, στόχος για την διακυβέρνηση των συνόρων δεν αποτελεί το υποκείμενο καθαυτό, αλλά η ρύθμισή των ροών κινητών σωμάτων, η δυνατότητα του ελέγχου των μεταναστευτικών ροών μέσω πρακτικών, τεχνικών και τεχνολογιών και του μετατονισμού τους σε παγκόσμια κλίμακα, ώστε να επιτευχθούν συγκεκριμένα επιθυμητά αποτελέσματα (Kurz, 2012: 31). Η απεριόριστη κινητικότητα του κεφαλαίου και των κοσμοπολίτικων υποκειμένων εξαρτάται και εξασφαλίζεται μέσω της εμπορευματοποιημένης κυκλοφορίας και ακινητοποίησης των ροών των μετακινούμενων «άλλων» (Αθανασίου και Τσιμουρή, 2013: 6). Αυτού του είδους η «μετατονιστική» διακυβέρνηση των μεταναστευτικών ροών την εποχή του ελέγχου είναι αποκεντρωμένη, ξεπερνά σε πολλές περιπτώσεις τα όρια του κράτους και διενεργείται μέσω υπερεθνικών οργανισμών όπως η Frontex και βάσεων συλλογής και καταγραφής δεδομένων όπως το Eurodac. Από το παράδειγμα του συνοριοφύλακα και του συρματοπλέγματος, το παράδειγμα της πειθάρχησης και της περίφραξης, η διαχείριση των συνόρων και της μετανάστευσης περνάει σε αυτό του συνεχούς ελέγχου και του ανοιχτού, ψηφιακού χώρου, του «drone», της θερμικής κάμερας και των βιομετρικών τεχνολογιών (Λέκκα και Πανουτσόπουλος, 2016).

3. Τα «Θαυμαστά Καινούρια» Σύνορα της Ευρώπης

Η συνήχιση του παραπάνω τίτλου με το γνωστό δυστοπικό μυθιστόρημα του Aldous Huxley (*Θαυμαστός Καινούριος Κόσμος*, 1980) δεν επιλέχθηκε για να δηλώσει κάποια αναλογία μεταξύ των συνοριακών πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την ανάδυση, ύπαρξη ή έλευση μιας, ούτως ή άλλως, μη-πραγματικής και μη-πραγματοποιήσιμης ολοκληρωτικής τεχνοεπιστημονικής δυστοπίας. Περισσότερο, μάλλον, λειτουργεί ως μια μετωνυμία που θέλει να δηλώσει έναν μετασχηματισμό, μία αναδιάρθρωση, ένα πέρασμα. Ο Huxley, άλλωστε, περιγράφει μετωνυμικά μέσω της κατασκευής ενός απόλυτα τρομακτικού κόσμου χωρίς γραμμές διαφυγής, την έλευση ενός, για την εποχή του, νέου τεχνοεπιστημονικού παραδείγματος, του φορντισμού, και στηλιτεύει τα κοινωνικοπολιτικά αποτελέσματα που αυτό επέφερε και στα οποία θα μπορούσε να οδηγήσει. Κατ' αντιστοιχία, λοιπόν, στόχευσή μας θα είναι να εντοπίσουμε τους μετασχηματισμούς που επέφερε η έλευση ενός νέου τεχνοεπιστημονικού παραδείγματος στη λειτουργία των ευρωπαϊκών συνόρων και των μεταναστευτικών πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και να χαρτογραφήσουμε τη διαμόρφωση ενός χώρου, που από τα μέσα της δεκαετίας του 80' και τη σταδιακή εφαρμογή της συνθήκης του Schengen αναδιαμορφώθηκε ριζικά.

Το 1985 πέντε ευρωπαϊκά κράτη, η Γερμανία, η Γαλλία, το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο και η Ολλανδία, θα συναντηθούν στην πόλη Schengen και θα καταλήξουν σε μία συμφωνία η οποία έθεσε το ευρύτερο κανονιστικό πλαίσιο και τις απαραίτητες ρυθμίσεις που θα έπρεπε να γίνουν, ώστε να δημιουργηθεί ένας κοινός χώρος όπου θα επιτρέπεται, εκτός από την ελεύθερη μετακίνηση εμπορευμάτων, και η ελεύθερη μετακίνηση ανθρώπων. Οι γενικοί όροι της συμφωνίας αφορούσαν την κατάργηση των διασυνοριακών ελέγχων μεταξύ των χωρών και παράλληλα την μετατόπιση και την ενίσχυση των ελέγχων στα εξωτερικά κοινά τους σύνορα (Mathiesen, 1999: 2). Το συνοριακό καθεστώς του Schengen, όπως σχεδιάστηκε, δεν προϋπέθετε κάποια αποδυνάμωση των συνόρων και δεν σήμανε την υπονόμευση της σπουδαιότητας και χρησιμότητάς τους. Το πιθανό έλλειμμα ασφάλειας που θα πρόκυπτε από την παύση των εσωτερικών, διασυνοριακών ελέγχων προβλεπόταν να αναπληρωθεί από την αρτιότερη και εντατικότερη συνεργασία μεταξύ των κρατών για την αστυνόμευση των κοινών εξωτερικών τους

συνόρων, καθώς και από τεχνικές διάχυτου ελέγχου τόσο εντός όσο και πέρα από την κοινή μεταξύ τους περιοχή (Zaiotti, 2011: 2).

Πέντε χρόνια αργότερα, ξανά στο Schengen, τα ίδια πέντε κράτη θα αναπτύξουν περαιτέρω την προηγούμενη συμφωνία και η γνωστή, πλέον, συνθήκη του Schengen θα λάβει σάρκα και οστά, αν και θα χρειαστούν αρκετά ακόμα χρόνια έως ότου εφαρμοστεί. Η δεύτερη συνδιάσκεψη στόχευε στη διευθέτηση μιας σειράς κρίσιμων ερωτημάτων σχετικά με τη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών και των εθνικών και κοινών συνόρων, της πολιτικής ασύλου και της θέσπισης ενός δικτύου διασυνοριακής ανταλλαγής πληροφοριών και δεδομένων, για την καταγραφή και ταυτοποίηση υποκειμένων και αντικειμένων (Mathiesen, 1999: 2). Η συνθήκη αποφασίστηκε και θεσπίστηκε, αρχικά, εκτός του θεσμικού πλαισίου της τότε Ευρωπαϊκής Κοινότητας και μετέπειτα Ευρωπαϊκής Ένωσης, γεγονός που μεταβλήθηκε το 1999, όταν με την εφαρμογή της συνθήκης του Amsterdam, το καθεστώς Schengen ενσωματώθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση, επιβεβαιώνοντας την αντίληψη που το ήθελε να αποτελεί έναν πρώτο πειραματισμό για τη μετατροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε χώρο ελεύθερης μετακίνησης (Walters, 2002: 561). Έκτοτε ο αριθμός των συμμετεχόντων στη ζώνη Schengen έχει πολλαπλασιαστεί σε σημείο που σήμερα εμπεριέχει 22 από τα 27 κράτη μέλη, εκ των οποίων τέσσερα¹ θα ενταχθούν στο μέλλον, ενώ τέσσερα ακόμα μη-μέλη² έχουν υπογράψει συναφή συμφωνία.

Η ενσωμάτωση του καθεστώτος Schengen σήμανε ότι η Ευρώπη εντάσσονταν σε μία διαφοροποιημένη διαδικασία συνοριοποίησης και αποκτούσε επισήμως εξωτερικά σύνορα. Η «σενγκενοποίηση» πυροδότησε τη μεταβίβαση πολλών και θεμελιωδών κοινωνικών και οικονομικών λειτουργιών που επιτελούσαν τα εθνικά σύνορα των ευρωπαϊκών κρατών στα νέα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ (Walters, 2002: 566). Με την ένταξη στο καθεστώς Schengen οι εθνικές κυβερνήσεις στην ουσία αποκήρυσσαν την δυνατότητα αποκλειστικού ελέγχου της ανθρώπινης κινητικότητας στα σύνορά τους, που πλέον αποτελούν μάλλον εσωτερικά όρια παρά εθνικά σύνορα (Zaiotti, 2011: 3) και αναθέταν τη χάραξη πολιτικής σχετικά με την μετανάστευση, την απόδοση ασύλου και τον συνοριακό έλεγχο σε ένα σύνολο υπερεθνικών και διακυβερνητικών θεσμών που εντάσσονται στην ΕΕ και διαμοιράζουν από κοινού τις ευθύνες για την εφαρμογή των

¹ Πρόκειται για την Βουλγαρία, την Κύπρο, την Ρουμανία και την Κροατία.

² Η Ισλανδία, το Λιχτενστάιν, η Νορβηγία και η Ελβετία που αποτελούν μέλη της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών.

διαφόρων πολιτικών στα κράτη-μέλη, τα οποία οφείλουν να βρίσκονται σε συνεχή διάδραση. Σε αντίθεση με τα εθνικά σύνορα, τα σύνορα της ζώνης Schengen και ο χώρος «ελευθερίας, δικαιοσύνης και ασφάλειας» που προασπίζονται δεν αποτελεί αντικείμενο ενός μοναδικού και υπερβατικού πολιτικού κέντρου (Walters, 2002: 568).

Υπό το καθεστώς Schengen, λοιπόν, η κυριαρχία του έθνους-κράτους δεν εκλείπει καθαυτή αλλά μεταβιβάζεται σε διακρατικούς-υπερεθνικούς φορείς, επενδύεται σε ένα πεδίο δυνάμεων χωρίς υπερβατικό, κεντρικό σημείο και διαχέεται σε έναν λείο χώρο, όπου τα εσωτερικά σύνορα αναγιγνώσκονται ως εμπόδια που παρακωλύουν την ελεύθερη κυκλοφορία του εμπορεύματος και την ανθρώπινη κινητικότητα. Όπως γράφει ο William Walters: «Η ζώνη Schengen δεν σχετίζεται με την πολιτική εξουσία υπό το πρίσμα συγκρούσεων μεταξύ εδαφικών πολιτικών δυνάμεων. Δε χαράσσει γραμμές, ούτε διαμοιράζει περιοχές ούτε εγγράφει μία νέα τάξη οργάνωσης των εθνών» (Walters, 2002: 564). Δεν πρόκειται για την παραδοσιακή γεωπολιτική οργάνωση των κρατών και σύλληψη των συνόρων αλλά για τη συγκρότηση ενός «ιεραρχημένου δικτύου» (Agnew, 1999: 506· Walters, 2002: 564) που ταυτόχρονα απο-εδαφοποιεί τα σύνορα από το εσωτερικό για να τα ανα-εδαφοποιήσει στο εξωτερικό και τα πολλαπλασιάζει, ώστε να παράξει εδαφικότητες διάτρητες στην εμμενή κυκλοφορία του κεφαλαίου. Αν η κυρίαρχη κουλτούρα γύρω από την πρόσληψη και διαχείριση των ευρωπαϊκών συνόρων συμβολοποιούνταν από την συνθήκη της Βεσφαλίας, που σήμανε το ξεκίνημα του συστήματος των μοντέρνων εθνών-κρατών (Zaiotti, 2011: 14), τότε το καθεστώς Schengen αποτελεί μία σημαντική τομή σε σχέση με την παραδοσιακή εθνική προσέγγιση της διαχείρισης των συνόρων που χαρακτήριζε την ευρωπαϊκή πολιτική για αιώνες (Zaiotti, 2011: 4) και «αντιπροσωπεύει μία καθοριστική “μετά-εθνική” αναδιατύπωση των παραδοσιακών “αυστηρά εθνικών” εννοιών της κυριαρχίας και της εδαφικότητας στην Ευρώπη» (Zaiotti, 2011: 14).

Η μετάβαση στην Ευρώπη της Schengen σηματοδότησε παράλληλα και τη μετάβαση σε ένα σύνολο νέων τεχνικών και πρακτικών διακυβέρνησης των συνόρων και διαχείρισης των μεταναστευτικών ροών. Τα μέτρα που είχαν αποφασιστεί για τη διασφάλιση της διασυνοριακής ασφάλειας μεταξύ των κρατών-μελών στην ουσία έθεσαν το πλαίσιο για τη διευρυμένη καταγραφή και επιτήρηση μεγάλων πληθυσμιακών ομάδων (Mathiesen, 1999: 2). Με τη «σενγκενοποίηση» η αποτελεσματικότερη και λειτουργικότερη διαχείριση των συνόρων απέκτησε κυρίαρχη θέση στην πολιτική ατζέντα των κρατών-μελών της Ε.Ε και πολλά

εκατομμύρια ευρώ σπαταλήθηκαν (Broeders, 2007: 72), ώστε να προστατευτεί η ακεραιότητα της εσωτερικής ζώνης «χωρίς σύνορα» και η ευημερία του κοινωνικού σώματος από τους επικίνδυνους και ανεπιθύμητους «άλλους» (Khosravi, 2010: 4). Οι «άλλοι» για τη διαδικασία συνοριοποίησης της Schengen δεν είναι γεωπολιτικοί «άλλοι», άλλα κράτη που θα απειλούσαν ίσως την εθνική ασφάλεια. Ο κίνδυνος πλέον μορφοποιείται και προσωποποιείται στη φιγούρα του φυλετικά «άλλου», στη φιγούρα του μετανάστη. Ο μετανάστης είναι η κατ' εξοχήν απειλή για την εσωτερική ασφάλεια της ΕΕ και ο στόχος μιας σειράς πολιτικών πρακτικών και μηχανισμών για την ενίσχυση των συνόρων (Walters, 2002: 570). Η Ευρώπη της συνθήκης Schengen, που για τους θιασώτες της πραγμάτωσε το όραμα ενός κόσμου ελεύθερων μετακινήσεων, σήμανε ταυτόχρονα με διαπεραστική ωμότητα ότι τα σύνορα θα είναι «ανοιχτά» μόνο για όσους χαίρουν του προνομίου να θεωρούνται πολίτες της Ε.Ε. (Harper, Raman, 2008: 4) και «πορώδη» για όσους θεωρούνται «παρασιτικοί» εισβολείς (Walters, 2006b: 149).

Τα ευρωπαϊκά σύνορα και ο συνοριακός έλεγχος αποτέλεσαν το δοκιμαστικό σωλήνα για τη δημιουργία νέων επιστημονικών μηχανισμών καταγραφής και επεξεργασίας προσωπικών και βιομετρικών δεδομένων, οι οποίοι θα αναγνωρίζουν και θα καταγράφουν υποκείμενα και ομάδες με σκοπό τη συνεχή επιτήρηση και τον αποκλεισμό ή εγκλεισμό τους, με βάση κριτήρια που θα αξιολογούν τη χρησιμότητα ή την «επικινδυνότητά» τους (Λέκκα και Πανουτσόπουλος, 2016: 39). Η εσωτερική φαινομενική απεμπόληση των συνόρων για τα κράτη-μέλη συνυφάνθηκε με την ψηφιοποίηση του ατομικού σώματος του μετανάστη και την υιοθέτηση πρακτικών μαζικής επιτήρησης και καταγραφής των μεταναστευτικών ρευμάτων.

Η αρχιτεκτονική των ευρωπαϊκών συνόρων θα χαραχθεί μεταξύ του λείου χώρου της ζώνης Schengen και του διαγράμματος του ελέγχου, παράγοντας στην ουσία δύο είδη συνόρων. Από τη μία τα σκληρά εξωτερικά, εδαφικά σύνορα της Ευρώπης, που αποτυπώνονται στα παρατηρητήρια, τα συρματοπλέγματα, τα τείχη και τους συνοριακούς φύλακες. Και από την άλλη ένα διάχυτο δίκτυο επιτήρησης και ελέγχου, χωρίς εδαφική υπόσταση και οριοθετήσεις, των βάσεων δεδομένων, των δορυφορικών εικόνων και των μη-επανδρωμένων αεροσκαφών (Walters, 2002: 573). Έτσι, το κατά βάση στατικό καθεστώς του συρματοπλέγματος θα συναρθρωθεί με την ευελιξία και το συνεχές βλέμμα των θερμικών καμερών, των drone και των βιομετρικών τεχνολογιών (Lekka και Panoutsopoulos, 2018: 44). Η δημιουργία μιας «Ευρώπης χωρίς σύνορα» πυροδότησε, λοιπόν, τον πολλαπλασιασμό των συνόρων. Η ελευθερία κίνησης της ζώνης

Schengen συνυφάνθηκε αξεδιάλυτα με την κατασκευή και τον πολλαπλασιασμό υπολογιστικών, πληροφοριακών συστημάτων μεγάλης κλίμακας και την εισαγωγή βιομετρικών τεχνολογιών, που θεωρήθηκαν το κομβικότερο εργαλείο για την τελειοποίηση της επιτήρησης και του ελέγχου της μεταναστευτικής κινητικότητας (Thomas, 2005: 378).

Οι βιομετρικές τεχνολογίες γνώρισαν ευρεία διάδοση, ειδικά μετά τις αυξημένες απαιτήσεις που προέκυψαν για την ενίσχυση των καθεστώτων ασφαλείας λόγω της γενικευμένης τρομοϋστερίας που ακολούθησε την 11^η Σεπτεμβρίου και του «πολέμου ενάντια στην τρομοκρατία» (Van der Ploeg, 2005: 4). Λειτουργούν διενεργώντας δύο διαδικασίες: πρώτον εκτελούν μία διαδικασία *ταυτοποίησης* για να καθορίσουν ποιο είναι το υποκείμενο που ελέγχεται μέσω πολλαπλών διασταυρώσεων και συγκρίσεων δεδομένων, και δεύτερον εκτελούν μία διαδικασία *επαλήθευσης* για να καθορίσουν αν το υποκείμενο είναι αυτό που διατείνεται ότι είναι (Ajana, 2013: 3). Θεωρήθηκαν, λοιπόν, ιδιαιτέρως ακριβείς και αποτελεσματικές, παρόλο που απείχαν και απέχουν από το να λογίζονται τελειοποιημένες, εφόσον επιτρέπουν την ανάλυση και επεξεργασία των ψηφιακών αναπαραστάσεων μοναδικών σωματικών δεδομένων και συμπεριφορικών χαρακτηριστικών όπως τα δακτυλικά αποτυπώματα, η ίριδα του ματιού, το ηχώχρωμα της φωνής, η δομή του προσώπου ή η γεωμετρία του χεριού (Ajana, 2013: 3).

Κατ' επέκταση, συνδέθηκαν με πληροφοριακά συστήματα ταυτοποίησης και επαλήθευσης καθώς έχουν τη δυνατότητα να αυτοματοποιούν τη διαδικασία σύνδεσης σωμάτων και ταυτοτήτων, να διαμοιράσουν βιολογικά και συμπεριφορικά δεδομένα ανάμεσα σε δίκτυα βάσεων και υπολογιστών και να προσαρμόζουν τη χρήση τους για ποικιλία σκοπών και καταστάσεων (Ajana, 2013: 3). Όπως αναφέρει μία σχετική αναφορά της Ευρωπαϊκής Κομισιόν του 2005: «οι βιομετρικές τεχνολογίες συνιστούν έναν ισχυρό μηχανισμό ταυτοποίησης και κατά συνέπεια μπορούν να προάγουν την ανάπτυξη μίας αξιόπιστης “Κοινωνίας της Πληροφορίας” και να ενισχύσουν την ασφάλεια και το αίσθημα ασφάλειας», ενώ ένα από τα σημαντικότερα πλεονεκτήματά τους είναι ότι «εφόσον τα βιομετρικά χαρακτηριστικά ενός ατόμου είναι μέρος του σώματός τους, θα είναι πάντα με το συγκεκριμένο άτομο οπουδήποτε και αν πάει, πάντα διαθέσιμα να αποδείξουν την ταυτότητά του» (EC, 2005: 97, 11 παρατίθεται στο Lekka και Panoutsopoulos, 2018: 56-57).

Η εγκαθίδρυση ανάλογων υπολογιστικών και πληροφοριακών συστημάτων θα εκκινήσει στην ΕΕ το 1995. Για τη διαφύλαξη του «ελεύθερου» χώρου της ζώνης Schengen, θα

δημιουργηθούν, αρχικά, το SIS [Schengen Information System] και επικουρικά του SIS, το SIRENE [Supplementary Information Request at the National Entries]. Το SIS αποτελείται από μία κεντρική βάση δεδομένων που βρίσκεται στο Στρασβούργο και επιμέρους εθνικές βάσεις σε όλα τα κράτη μέλη, οι οποίες προβλέπεται ότι θα έχουν αποθηκευμένες ακριβώς τις ίδιες πληροφορίες με την κεντρική βάση (Mathiesen, 1999: 6). Σκοπός της λειτουργίας του σύμφωνα με το άρθρο 13 της συνδιάσκεψης Schengen είναι η «διατήρηση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας, συμπεριλαμβανομένης της ασφάλειας του Κράτους, και η εφαρμογή των διατάξεων της συμφωνίας σχετικά με την κίνηση των ατόμων, στις περιοχές των συμβαλλόμενων μερών, χρησιμοποιώντας πληροφορίες που μεταδόθηκαν από το σύστημα» (Mathiesen, 1999: 4).

Οι πληροφορίες που αποθηκεύονται στο SIS διαχωρίζονται σε δύο κατηγορίες, αυτές που αφορούν άτομα και αυτές που αφορούν αντικείμενα όπως χαμένα ή κλεμμένα οχήματα, έγγραφα ταυτότητας, πινακίδες κυκλοφορίας κλπ. Το SIS κατασκευάζει ένα γενικό προφίλ βασικών πληροφοριών, τόσο φυσικών όσο και αξιολογικών. Εμπεριέχει πληροφορίες όπως το ονοματεπώνυμο, κάποια διακριτά φυσικά χαρακτηριστικά, το φύλο, την εθνικότητα και την ημερομηνία γέννησης, αλλά και το πιθανολογούμενο βαθμό επικινδυνότητας του υποκειμένου που καταγράφεται, αν θεωρείται βίαιο και ποια δράση ενδείκνυται να ακολουθηθεί. Όσον αφορά το ποια είδη ατόμων καταγράφονται στο SIS η συνθήκη διαχωρίζει σε πέντε κατηγορίες ατόμων, με το άρθρο 96 να αναφέρεται συγκεκριμένα σε «ανεπιθύμητους ξένους» που έχουν καταχωρηθεί καθώς είτε θα πρέπει να τους απαγορευτεί η είσοδος είτε ήδη έχουν εισέλθει παράνομα στη ζώνη Schengen, δηλαδή σε μετανάστες χωρίς χαρτιά, ενώ το άρθρο 99 αναφέρεται με χαρακτηριστική αοριστία σε άτομα, που σε συμπίεση με το εθνικό νομικό πλαίσιο, θα έπρεπε να υπαχθούν σε «διακριτική παρακολούθηση» ή «στοχευμένους ελέγχους», αν υποθεθεί ότι σκοπεύουν να πράξουν σοβαρά αδικήματα και ότι αποτελούν απειλή για τη δημόσια ασφάλεια (Mathiesen, 1999: 5).

Το SIS είναι σύστημα που λειτουργεί στη βάση του «*hit or miss*», δηλαδή δίνει τη δυνατότητα σε συνοριοφύλακες και στις αρμόδιες, για τη μετανάστευση και την έκδοση VISA, αρχές των χωρών-μελών να εισάγουν τα στοιχεία ενός ατόμου ή αντικειμένου [οχήματος, βάρκας, εγγράφου ταυτοποίησης] στον υπολογιστή και, σε περίπτωση που είναι καταχωρημένο στη λίστα, το σύστημα παράγει ένα *hit*. Σε αυτή την περίπτωση δεν παρέχονται όλες οι διαθέσιμες πληροφορίες, αλλά μία εντολή σχετικά με τον τρόπο δράσης που ενδείκνυται να ακολουθηθεί

απέναντι στο άτομο ή το όχημα (Broeders, 2007: 79). Το σύστημα SIRENE δημιουργήθηκε ακριβώς για να διευρύνει τις περιορισμένες επιλογές που προσέφερε το SIS, καθώς επέτρεπε την πιο ενδελεχή ανταλλαγή πληροφοριών, συμπεριλαμβανομένων για παράδειγμα φωτογραφιών, μεταξύ των συνοριακών και αστυνομικών αρχών των διαφόρων χωρών της ζώνης Schengen πριν την καταχώρηση μίας αναφοράς στο SIS (Mathiesen, 1999: 7).

Το SIS αποτελούσε το βασικό εργαλείο ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ των συνοριακών αρχών της ΕΕ από το 1995, ενώ μετά τη συνθήκη του Άμστερνταμ η χρήση του έγινε υποχρεωτική για όλα τα κράτη-μέλη. Η συνεχής αύξηση των κρατών-μελών οδήγησε στο σχεδιασμό και την εγκαθίδρυση μίας ανανεωμένης έκδοσης του SIS, το SIS II, το οποίο και τέθηκε σε εφαρμογή τον Απρίλιο του 2013. Για να γίνει αντιληπτή η έκταση πληροφοριών που καλύπτει το SIS II και το εύρος χρήσης του θα πρέπει να αναφέρουμε ότι σύμφωνα με τα επίσημα στατιστικά της ΕΕ για το 2019 στο SIS παράγονταν κατά μέσο όρο 777 *hits* την ημέρα, ενώ συνολικά στα 30 κράτη που το χρησιμοποιούν έγιναν κοντά στις 7 δισεκατομμύρια αναζητήσεις. Ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι από τις ειδοποιήσεις που προέκυψαν το 75% είχε να κάνει με έγγραφα ταυτοποίησης, διαβατήρια, ταυτότητες, διπλώματα οδήγησης κλπ., τα οποία έχουν καταχωρηθεί ως κλεμμένα, χαμένα ή ακυρωμένα, ενώ όσον αφορά τις ειδοποιήσεις για άτομα, από τις πέντε κατηγορίες που καλύπτονται η συντριπτική πλειοψηφία, δηλαδή πάνω από το 54%, είχε να κάνει με τους λεγόμενους «υπηκόους τρίτων χωρών» στους οποίους έχει απαγορευτεί η είσοδος ή η παραμονή στη ζώνη Schengen.³ Είναι προφανές ότι η διατήρηση της «τάξης και της ασφάλειας», που θεωρείται το βασικό διακύβευμα της λειτουργίας του συστήματος, μεταφράζεται κατά κύριο λόγο σε ενασχόληση με την μετανάστευση και στον εντοπισμό και αποκλεισμό όσων κατατάσσει ως «επικίνδυνους» από τη στιγμή που δεν ανήκουν στον «χώρο ελευθερίας» της ζώνης Schengen.

Το SIS II παρέχει προωθημένες λειτουργικές δυνατότητες όπως τη δυνατότητα σύνδεσης διαφορετικών ειδοποιήσεων [μεταξύ αντικειμένων και ατόμων], τη δυνατότητα για απευθείας ερωτήσεις στο σύστημα και, σπουδαιότερα, τη δυνατότητα αξιοποίησης βιομετρικών δεδομένων. Έως το 2021 προβλέπεται ότι το SIS θα έχει συνδεθεί με το σύστημα AFIS [Automated Fingerprint Identification System], που θα επιτρέπει στους χρήστες να ταυτοποιούν αυτόματα καταχωρημένα άτομα με βάση τα δακτυλικά τους αποτυπώματα αντλώντας από μια τεράστια βάση δεδομένων. Προβλέπεται, επίσης, η εισαγωγή μιας σειράς τεχνικών και λειτουργικών βελτιώσεων για την

³<https://www.eulisa.europa.eu/Publications/Reports/SIS%20II%20-%202019%20-%20Statistics.pdf>, σελ. 10-11.

καλύτερη αποτελεσματικότητα του συστήματος, όπως η δυνατότητα χρήσης εικόνων προσώπου για την ταυτοποίηση κατά τη διενέργεια συνοριακών ελέγχων και η ενσωμάτωση στο σύστημα προφίλ DNA⁴. Το σώμα του μετανάστη θα κωδικοποιείται, λοιπόν, σε μια ροή πληροφοριών και θα αναδιπλασιάζεται ως ομοίωμα σε περίπτωση που η καταχώρησή του θα παράγει ένα «hit» στο σύστημα. Καθώς είχε γράψει ο Deleuze «για τον έλεγχο τα άτομα δημιουργούνται από τις διαιρέσεις και οι μάζες από τα στατιστικά δείγματα, τις αγορές, τα δεδομένα ή τις “τράπεζες πληροφοριών”» (Deleuze, 2001: 12).

Μία αντίστοιχη τράπεζα πληροφοριών στις υπηρεσίες της ΕΕ για τη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών είναι το Eurodac [European Asylum Dactyloscopy Database]. Το Eurodac αποτελεί στην ουσία την πρώτη προσπάθεια για γενικευμένη καταγραφή, αποθήκευση και χρήση βιομετρικών δεδομένων, συγκεκριμένα δακτυλικών αποτυπωμάτων, για τον έλεγχο και τη διαχείριση της μετανάστευσης στην Ευρώπη. Εισήχθη το 1997 και εκκίνησε τη λειτουργία του το 2003 για την ενίσχυση του συστήματος SIS και με συγκεκριμένη στόχευση τη διευκόλυνση της εφαρμογής της συνθήκης του Δουβλίνου, της οποίας αποκλειστικό αντικείμενο αποτελούσαν οι αιτούντες άσυλο και κεντρικό της διακύβευμα η θέσπιση των κριτηρίων και των μηχανισμών που θα καθορίζουν το υπεύθυνο ανά περίπτωση κράτος-μέλος για την εξέταση μίας αίτησης ασύλου, δημιουργώντας ένα «κοινό και εναρμονισμένο ευρωπαϊκό σύστημα ασύλου» (Ajana, 2013: 49).

Η συνθήκη του Δουβλίνου στόχευε πρώτον στη ρύθμιση του φαινομένου που αποκαλείται «asylum shopping», δηλαδή στην αποτροπή της υποβολής αιτήσεων ασύλου σε πολλές χώρες-μέλη, γεγονός που οδήγησε έως και στην απαγόρευση της ελεύθερης μετακίνησης των αιτούντων άσυλο εντός της ΕΕ, και δεύτερον στον τερματισμό των μεταβιβάσεων των αιτήσεων ασύλου από ένα κράτος σε ένα άλλο για την επεξεργασία τους. Έτσι αν μία αίτηση απορρίπτονταν από ένα κράτος-μέλος ο αιτών άσυλο δε θα έχει τη δυνατότητα να αιτηθεί σε άλλο (Ajana, 2013: 49). Το σύνολο κριτηρίων για τη διαχείριση των αιτήσεων ασύλου που έθεσε η συνθήκη, καθιέρωσε μία άτυπη αρχή «αιτιώδους συνάφειας». Προέβλεπε, δηλαδή, άτυπα ότι το κράτος-μέλος που θεωρείται «υπαίτιο» για την είσοδο του μετανάστη, είτε λόγω ανεπαρκούς αστυνόμευσης των συνόρων είτε λόγω έκδοσης και παροχής Visa, είναι και υπεύθυνο για την επεξεργασία της αίτησης ασύλου του. Αυτού του είδους η συλλογιστική αποτελεί ακόμα τον πυρήνα της

⁴ Ο.π., σελ.4.

ορθολογικότητας της λειτουργίας του συστήματος του Δουβλίνου, τα κριτήρια του οποίου αναστοχαστικά κρίθηκαν μάλιστα «αντικειμενικά και δίκαια τόσο για τα κράτη-μέλη όσο και για τα ενδιαφερόμενα άτομα» (Kasperek, 2016: 62).

Στο Eurodac εμπεριέχονταν, αρχικά, σε ψηφιακή μορφή τα δακτυλικά αποτυπώματα κάθε ατόμου ηλικίας από 14 και άνω που αιτούνταν άσυλο σε κάποιο από τα κράτη-μέλη της ΕΕ. Σύντομα, βέβαια, η πρακτική της ψηφιακής δακτυλοσκόπησης επεκτάθηκε για να συμπεριλάβει και το ζήτημα της «παράνομης μετανάστευσης» μέσω ενός διαφορετικού πρωτοκόλλου που εντάχθηκε στον κανονισμό λειτουργίας του Eurodac. Συνεπώς, δημιουργήθηκαν δύο ακόμα κατηγορίες δακτυλικών αποτυπωμάτων που εμπεριέχονται στη βάση δεδομένων, αυτά των μεταναστών που συλλήφθηκαν για το παράνομο πέρασμα των εξωτερικών συνόρων και δεν υπήρχε η δυνατότητα να επιστραφούν στις χώρες προέλευσης και εκείνων που εντοπίστηκαν χωρίς χαρτιά σε κάποιο κράτος-μέλος (Broeders, 2007: 82-83). Έτσι, κάθε κράτος-μέλος είναι υποχρεωμένο όταν συλλαμβάνει κάποιο μετανάστη στα σύνορα ή προτού επεξεργαστεί κάποια αίτηση ασύλου να συλλέγει και να καταχωρεί στη βάση δεδομένων τα δακτυλικά του αποτυπώματα (Kasperek, 2016: 64).

Το Eurodac είναι επίσης όπως και το SIS ένα σύστημα *hit or miss* και καταγράφει πολύ συγκεκριμένες πληροφορίες όπως το κράτος-μέλος προέλευσης, το μέρος και την ημερομηνία αίτησης ασύλου, το φύλο και την ημερομηνία που καταγράφηκαν τα αποτυπώματα (Broeders, 2007: 83). Ακολουθεί μία διαδικασία όπου τα ψηφιακά δακτυλικά αποτυπώματα που καταχωρούνται συγκρίνονται και διασταυρώνονται με αυτά που ήδη υπάρχουν στην κεντρική μονάδα του συστήματος, ώστε να διευκρινιστεί, μέσω της βιομετρικής σύγκρισης, αν ο μετανάστης έχει ήδη αιτηθεί άσυλο ή έχει καταγραφεί στα σύνορα κάποιου άλλου κράτους-μέλους, ώστε σε πιθανό *hit* να σταλεί πίσω στο κράτος υποδοχής ή σε κάποιες περιπτώσεις ακόμα και στη χώρα προέλευσης (Ajana, 2013: 50). Το Eurodac στιγματίζει, έτσι, το σώμα του μετανάστη και το μετατρέπει σε σημείο που μπορεί να «διαβαστεί» από τον κατάλληλο τεχνολογικό εξοπλισμό, γίνεται κείμενο που φέρει συνεχώς το σημάδι της παρανομίας, ένας κωδικός πρόσβασης που καθορίζει μέσω της πληροφορίας την αποδοχή ή την απόρριψη (van der Ploeg, 1999: 301). Η επίδραση του Eurodac και γενικότερα της πρακτικής της δακτυλοσκόπησης είναι τέτοια που ωθεί πολλούς αιτούντες άσυλο στο να αυτο-ακρωτηριάζουν τα δάκτυλά τους για να μην καταγραφούν ή να μην εντοπιστούν από το σύστημα όντας ήδη καταχωρημένοι, την ίδια

στιγμή που αυτό καθαυτό το γεγονός ότι δεν παρέχουν δακτυλικά αποτυπώματα δρα ανασταλτικά για τις όποιες λίγες πιθανότητες έχουν η αίτησή τους να γίνει δεκτή (van der Ploeg και Sprenkels, 2011: 84)

Ένα χρόνο μετά την έναρξη λειτουργίας του Eurodac θα εγκαθιδρυθεί μία ακόμα βάση βιομετρικών δεδομένων με παρόμοια δομή. Το VIS [Visa Information System] θα εκκινήσει τη λειτουργία του το 2004 ως το επόμενο βήμα της ΕΕ για τη συγκρότηση ενός σύνθετου δικτύου βάσεων δεδομένων στον «πόλεμο ενάντια στην παράνομη μετανάστευση». Αποτελείται από ένα κεντρικό σύστημα υπολογιστή και μια υποδομή επικοινωνίας που συνδέει το κεντρικό σύστημα με τα εθνικά συστήματα και επιτρέπει στα κράτη-μέλη της ζώνης Schengen τη συλλογή, ανταλλαγή και επεξεργασία βιομετρικών δεδομένων και πληροφοριών σχετικά με την έκδοση, την επικύρωση και την ταυτοποίηση εγγράφων VISA⁵. Όλοι οι «υπήκοοι τρίτων χωρών» που κάνουν αίτηση για VISA είναι υποχρεωμένοι να καταθέτουν τα δακτυλικά τους αποτυπώματα και μία ψηφιακή φωτογραφία, που μαζί με τα προσωπικά στοιχεία που δίνουν εγγράφως στην αίτηση, αποθηκεύονται στην κεντρική βάση δεδομένων, ανεξάρτητα από το αν η VISA εντέλει θα εκδοθεί ή αν η αίτησή τους θα απορριφθεί (Thomas, 2005: 385).

Όπως και στην περίπτωση του Eurodac το VIS με την διασταύρωση βιομετρικών δεδομένων λειτουργεί ως ένα κομβικό εργαλείο για τη «διαχείριση των αιτούντων άσυλο μεταναστών» και την εφαρμογή της συνθήκης του Δουβλίνου με το να αποτρέπει τη δυνατότητα κατάθεσης πολλαπλών αιτήσεων VISA (Thomas, 2005: 387). Μέσω του VIS η ΕΕ θεώρησε ότι βρήκε το σημαντικότερο εργαλείο για τον έλεγχο των «υπηκόων τρίτων χωρών», λόγω της κεντρικής σημασίας των VISA, ως το πιο αξιόπιστο έγγραφο σε μία διαδικασία ταυτοποίησης. Το VIS θα βελτιώνει έτσι την διαχείριση της κοινής πολιτικής VISA και τη συνεργασία μεταξύ των αρμόδιων αρχών «για την αποτροπή κινδύνων εσωτερικής ασφάλειας και του “VISA shopping”, θα διευκόλυνε τη μάχη ενάντια στις παραχαράξεις και θα βελτιώνει τους ελέγχους στα εξωτερικά συνοριακά περάσματα, καθώς και μέσα στις περιοχές των Κρατών-Μελών, ενώ θα συνέβαλε στην ταυτοποίηση και απέλαση των παράνομων μεταναστών και την εφαρμογή του κανονισμού του Δουβλίνου II» (CEC, 2004: 3 παρατίθεται στο Broeders, 2007: 85). Το VIS λειτουργεί, λοιπόν, ως ένα σημαντικό εργαλείο τόσο για την ευρύτερη πολιτική ενάντια στη μετανάστευση στα

⁵ https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/visa-information-system_en

εξωτερικά συνοριακά περάσματα, όσο και για τους σκοπούς της εσωτερικής επιτήρησης των συνόρων. Καθιστά δυνατό τον εντοπισμό και την ταυτοποίηση των μεταναστών που εισήλθαν νόμιμα σε κάποιο Κράτος-Μέλος της ΕΕ με την έκδοση VISA και παρέμειναν σε αυτό μετά τη λήξη της (Broeders, 2007: 85).

Η εγκαθίδρυση και ο πολλαπλασιασμός αυτών των βιομετρικών, πληροφοριακών συστημάτων συμπορεύεται με την φιλοδοξία της ΕΕ για την δημιουργία ενός κεντρικού, ενοποιημένου ανάλογου συστήματος, το οποίο βέβαια δε θα μπορούσε για διάφορους τεχνικούς και οικονομικούς λόγους να υλοποιηθεί. Κατά συνέπεια, προκρίθηκε η δημιουργία αυτού του δικτύου βάσεων με πολλούς κόμβους και διαφοροποιημένες λειτουργικές αιχμές, που όμως θα εντάσσονται σε ένα καθεστώς διαλειτουργικότητας και συνέργειας στον διαμοιρασμό και τη συσσώρευση δεδομένων (Besters και Brom, 2010: 461). Στην ουσία, υφάνθηκε ένα εκτεταμένο πλέγμα μηχανισμών επιτήρησης και ελέγχου, το οποίο καλύπτει όλες τις πιθανές «μεταναστευτικές ιστορίες» που θα μπορούσαν να οδηγήσουν έναν μετανάστη στα όρια ή εντός της επικράτειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Είτε πέρασε τα σύνορα παράνομα, είτε αιτήθηκε για άσυλο και έμεινε αφού η αίτησή του απορρίφθηκε, είτε εισήλθε με νόμιμη VISA και παρέμεινε μετά τη λήξη της. Στην πρώτη περίπτωση αν εντοπιστεί θα καταγραφεί στο SIS, στη δεύτερη αφού εκκίνησε διαδικασίες ασύλου θα καταγραφεί στο Eurodac και στην τρίτη εφόσον εισήλθε με VISA θα καταχωρηθεί στο VIS (Broeders. 2007: 85).

Οι μεταβολές αυτές στην αρχιτεκτονική των συνόρων χαράσσουν ένα διαφοροποιημένο, πιο εκλεπτυσμένο και ταυτόχρονα πιο «συμπεριληπτικό» πλέγμα σχέσεων εξουσίας-γνώσης, του οποίου λειτουργικός πυρήνας αποτελεί η συνεχής ανατροφοδότηση με δεδομένα από την κινητικότητα των σωμάτων στον ευρωπαϊκό χώρο και η εργαλειακή χρήση τους για την αποτελεσματικότερη διακυβέρνηση και την ευκολότερη καταστολή των μεταναστευτικών ροών. Ο συνοριακός έλεγχος δεν διενεργείται πλέον μόνο στις ίδιες τις συνοριακές γραμμές και στα σημεία εισόδου της ΕΕ, αλλά συγκροτείται από πολλαπλές διαδικασίες και πρακτικές που στοχεύουν στην καταγραφή, την επιτήρηση, τον εντοπισμό, την ταυτοποίηση, την επαλήθευση και εντέλει τον αποκλεισμό, τον εγκλεισμό ή, σε πολύ ειδικές περιπτώσεις, την ενσωμάτωση. Ο έλεγχος επεκτείνεται πέρα από τα γεωγραφικά σύνορα καθαυτά και τα σύνορα μετατρέπονται σε εργαλεία αυτού του είδους «απομακρυσμένου ελέγχου» (Guiraudon, 2003: 191).

Τα «θαυμαστά καινούρια» σύνορα της Ευρώπης είναι ταυτόχρονα ψηφιακά και βιομετρικά. Δεν συμπυκνώνονται απλώς σε ένα υπερυψωμένο τείχος που ορθώνεται για να προστατέψει την «Ευρώπη-Φρούριο» από τις ροές των μεταναστών, αλλά και σε ένα δίκτυο διασυνδεδεμένων οθονών μπροστά από συνοριοφύλακες, αστυνομικούς και γραφειοκράτες (Djistelbloem και Broeders, 2015: 25). Μέσω της χρήσης βιομετρικών τεχνολογιών τα σύνορα γίνονται πολλαπλά, εσωστρεφή και κινητά, που εγγράφονται στα σώματα για να παράγουν διαχωρισμούς και να κατατάξουν στη βάση μίας διαδικασίας «κοινωνικής ταξινόμησης» (Lyon, 2005: 67) ανάμεσα στους προνομιούχους και έμπιστους ταξιδιώτες και όσους κατηγοριοποιούνται ως ύποπτοι, επικίνδυνοι και ανεπιθύμητοι (Djistelbloem και Broeders, 2015: 28). Μετατρέπουν το ανθρώπινο σώμα στον κατ' εξοχή φορέα του συνόρου, που λειτουργεί ως ένας μηχανισμός συσσώρευσης, αποθήκευσης και ανάγνωσης πληροφοριών και αυτόματα εγγράφει στην ίδια την ύπαρξή του τη δυνατότητα αποκλεισμού ή ενσωμάτωσης. Λειτουργούν ως «γενικευμένα βιοπολιτικά σύνορα» (Vaughan-Williams, 2009: 117) που κατηγοριοποιούν τον πληθυσμό-σώμα και διενεργούν μια βιοπολιτική διαλογή ανάμεσα στα ανά συγκυρία χρήσιμα σώματα, στα «σώματα με σημασία» (Butler, 1993), και στα σώματα που ως φορείς «ρίσκου» θα πρέπει να εξαιρεθούν και να αποκλειστούν οπουδήποτε και αν εντοπιστούν και αφού αναγνωστούν από την κατάλληλη μηχανή, από τα συνοριακά περάσματα, το αεροδρόμιο και το σιδηροδρομικό σταθμό έως το δρόμο της γειτονιάς (Amoore, 2006: 338).

Η συνάρθρωση του λείου χώρου της ζώνης Schengen με αυτό το τεχνολογικό καθεστώς ασφαλείας και ελέγχου καθιστά εμμενή την παραγωγή των συνόρων. Εντάσσονται σε ένα γίγνεσθαι που τίθεται σε συνέκταση με τη μεταναστευτική κινητικότητα στον ευρωπαϊκό χώρο, δεν εντοπίζονται αποκλειστικά στα «εθνικά και διεθνή όρια, σε εθνικά ύδατα και φράκτες, βάσεις δεδομένων και ψηφιακά μέσα, αλλά εισβάλλουν και τοποθετούνται μέσα, πάνω και γύρω από το σώμα, στην κινητικότητά του και στους χώρους που επιτρέπεται και νομιμοποιείται να κινείται (Lekka και Panoutsopoulos, 2018: 58). Ο Gilles Deleuze αναφέρει ότι «ο έλεγχος είναι βραχυπρόθεσμος και σε ταχεία περιστροφή, αλλά επίσης συνεχής και απεριόριστος» (Deleuze, 2001: 14), περιγράφοντας έτσι αναδρομικά τη συνθήκη στην οποία υπάγεται πλέον οποιοσδήποτε μετανάστης καταφέρει να επιβιώσει από το ταξίδι για να βρεθεί στην ευρωπαϊκή επικράτεια.

Το σχεδιάσμα ενός αυστηρού, συνεχώς εξελισσόμενου, καθεστώτος ελέγχου δεν αφήνει άλλη επιλογή στους μετανάστες από το να ακολουθούν όλο και πιο επικίνδυνες διαδρομές για να

φτάσουν στα όρια της ευρωπαϊκής επικράτειας (Besters και Brom, 2010: 465). Κατά συνέπεια, η επίμονη αναζήτηση της ΕΕ για πιο διευρυμένο έλεγχο και ορατότητα των μεταναστευτικών ροών δεν έχει ως επίδικο μόνο τη διαχείριση της ζωής των μεταναστών, τον αποκλεισμό ή την ενσωμάτωση με κριτήριο την εργαλειακή χρησιμότητα ενός σώματος, αλλά και την άσκηση του δικαιώματος να αφήνεται εκτεθειμένο στο θάνατο, σε θαλάσσιες ή επίγειες ζώνες εξαίρεσης. Οι μετανάστες λειτουργούν ως θυσίες στην τελετουργία επιβεβαίωσης της κυριαρχίας των συνόρων (Khosravi, 2010: 29).

Κεφάλαιο Δεύτερο:

Βιοπολιτική, Ασφαλειοποίηση, Ανθρωπισμός: Μεταξύ Αποκλεισμού και Ενσωμάτωσης

4. Διαχείριση του «Ρίσκου» και «Θύματα» προς Διάσωση

Νωρίς το πρωί της 3^{ης} Οκτωβρίου 2013 ένα μικρό, ασφυκτικά γεμάτο πλοιάριο με επιβαίνοντες τουλάχιστον 500 μετανάστες που είχαν αποπλεύσει από την ακτή της Λιβύης θα βυθιστεί σε απόσταση μερικών εκατοντάδων μέτρων από την ακτή του νησιού της Lampedusa στα νότια της Ιταλίας, αφού έπλεε για τουλάχιστον δυο μέρες στη Μεσόγειο στην προσπάθειά του να προσεγγίσει τα όρια της ευρωπαϊκής επικράτειας.⁶ Το ναυάγιο θα αποτελέσει μία από τις χειρότερες ναυτικές καταστροφές από την εποχή του Β' Παγκοσμίου Πολέμου με τους νεκρούς που θα ανασυρθούν σταδιακά τις επόμενες μέρες να ξεπερνούν τους 360.⁷ Παρά το γεγονός ότι από τις αρχές της δεκαετίας του '90 έχουν σημειωθεί παραπάνω από 35.000 θάνατοι μεταναστών τόσο στη θάλασσα, όσο και σε κέντρα κράτησης, στρατόπεδα συγκέντρωσης και εργοστάσια,⁸ και ότι η Lampedusa έχει εδώ και τουλάχιστον μία δεκαετία συνυφανθεί άμεσα ως συνοριακή ζώνη με απάνθρωπες συνθήκες κράτησης και θανάτους μεταναστών (Dines, Montagna και Ruggiero, 2015: 431),⁹ το συγκεκριμένο συμβάν θα λάβει ευρεία προβολή και θα λειτουργήσει ως το κατ' εξοχήν σύμβολο έκφρασης του «μεταναστευτικού δράματος». Τα θύματα που ανασύρθηκαν νεκρά από τις ακτές της Ιταλίας θα αποτελέσουν το έναυσμα για να εκδηλωθούν ετεροχρονισμένα οι ανθρωπιστικές ευαισθησίες και η «απερίφραστη λύπη και οδύνη» θρησκευτικών και πολιτικών ηγετών και, ταυτόχρονα, μία καλή ευκαιρία για να αναδειχθούν από τα ΜΜΕ ως διακριτό σημείο της «ανθρωπιστικής κρίσης» που ταλανίζει την Ευρώπη (Lekka και Panoutsopoulos, 2018: 37).

⁶ https://www.nytimes.com/2013/10/04/world/europe/scores-die-in-shipwreck-off-sicily.html?_r=0

⁷ <https://www.bbc.com/news/world-europe-24502279>

⁸ <https://www.theguardian.com/world/2018/jun/20/the-list-europe-migrant-bodycount>

⁹ Άλλωστε, μόλις μία εβδομάδα μετά θα προκληθεί εκ νέου ναυτική τραγωδία, όταν θα βυθιστεί πλοίο που ακολουθούσε την ίδια διαδρομή οδηγώντας στο θάνατο διακοσίων μεταναστών κυρίως από τη Συρία <https://www.bbc.com/news/world-europe-24502279>.

Γύρω από το ναυάγιο θα εγκαθιδρυθεί μία θεαματική, ανθρωπιστική «βιομηχανία πένθους». Στα ιταλικά και διεθνή ΜΜΕ θα κυριαρχήσουν για ημέρες εικόνες από τη μία των πνιγμένων σωμάτων να επιπλέουν στη θάλασσα και να ρυμουλκούνται από σκάφη του λιμενικού, και από την άλλη των διασωθέντων να αποβιβάζονται φορώντας σωσίβια από τα σκάφη της ακτοφυλακής και να στέκονται σε ουρές για να τους προσφερθεί φαγητό (Dines, Montagna και Ruggiero, 2015: 438), πλέον όχι ως «παράνομοι μετανάστες», αλλά ως βασανισμένοι, άξιοι συμπάθειας και συμπόνιας συνάνθρωποί μας, δέκτες της φιλανθρωπίας των ευρωπαϊκών σωστικών αρχών (Lekka και Panoutsopoulos, 2018: 38). Ο Πάπας Φραγκίσκος θα τοποθετηθεί σχετικά για να εκφράσει τη θλίψη και την οργή του και να καλέσει σε συντονισμένη προσπάθεια και συνεργασία όλων ως το μόνο τρόπο να αποφευχθούν ανάλογες τραγωδίες,¹⁰ ο Jose Emmanuel Barroso, πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Κομισιόν, θα επισκεφτεί τη Lampedusa για να θρηνήσει τα θύματα και να δηλώσει σε παρόμοιο κλίμα πως «το πρόβλημα ενός Κράτους-Μέλους θα πρέπει να θεωρείται πρόβλημα όλων, ολόκληρης της Ευρώπης»,¹¹ ενώ ο Ιταλός πρωθυπουργός Enrico Letta θα καλέσει υπουργικό συμβούλιο για να ανακηρυχτεί η επόμενη μέρα του ναυαγίου «μέρα εθνικού πένθους».¹²

Η ιταλική κυβέρνηση μετά και από δεύτερο ναυάγιο έξω από τη Λαμπεντούζα στις 11 Οκτωβρίου και ακολουθώντας τη λογική της θεαματικής, ανθρωπιστικής σκηνής διάσωσης που είχε στηθεί γύρω από τη Lampedusa θα εκκινήσει τη στρατιωτική-ανθρωπιστική επιχείρηση Mare Nostrum (Tazzioli, 2016: 1). Ο φαινομενικός στόχος της επιχείρησης ήταν ο εντοπισμός και η διάσωση μεταναστών σε κίνδυνο στην ανοιχτή θάλασσα μέχρι και τις ακτές της Λιβύης. Βασική ιδιαιτερότητα της επιχείρησης αποτελούσε το ότι κεντρικός φορέας για τη διεξαγωγή της ήταν το ιταλικό ναυτικό, που επιφορτίστηκε, ως αιχμή της στρατιωτικής-ανθρωπιστικής αυτής αποστολής διάσωσης ζώων, τον συντονισμό των υπολοίπων αστυνομικών ιταλικών δυνάμεων. Η επιχείρηση συγκέντρωσε πάνω της τα φώτα της δημοσιότητας για αρκετό καιρό, ενώ το ναυτικό καθημερινά εξέδιδε δελτίο θανάτων και διασώσεων στη Μεσόγειο εκθέτοντας το ανθρωπιστικό του έργο (Tazzioli, 2016b: 574). Η επιχείρηση ήταν εμφανώς μία πτυχή αυτού που ο Nicholas De Genova αποκαλεί «συνοριακό θέαμα» (De Genova, 2013), αυτή τη φορά, όμως, για να φυσικοποιήσει όχι

¹⁰ https://www.nytimes.com/2013/10/04/world/europe/scores-die-in-shipwreck-off-sicily.html?_r=0

¹¹ <https://www.reuters.com/article/us-italy-migrants-eu/eu-struggles-to-find-united-response-to-lampedusa-tragedy-idUSBRE9980UJ20131009>

¹² <https://www.firstpost.com/world/migrant-ship-disaster-italy-announces-national-mourning-1151917.html>

απλώς την «παρανομία» ως προϋπόθεση της μεταναστευτικής κινητικότητας, αλλά και την αναπαράσταση του μετανάστη ως «θύματος προς διάσωση» και να ενισχύσει έτσι ένα είδος ανθρωπιστικής διακυβέρνησης και μια πολιτική διάσωσης ζώων, η οποία έμμεσα αποσκοπεί στην απώθηση και αναχαίτιση των μεταναστευτικών ροών στην περιοχή της Μεσογείου. Δεν θα έπρεπε, άλλωστε, να εκπλήσσει το γεγονός ότι ενώ οι νεκροί του ναυαγίου της Lampedusa ανακηρύχθηκαν τιμητικά Ιταλοί πολίτες, οι διασωθέντες έχοντας διαβεί παράνομα τα σύνορα θεωρήθηκαν υπόδικοι και εγκλείστηκαν στο κέντρο κράτησης του νησιού και ο καπετάνιος του πλοίου συλλήφθηκε και κατηγορήθηκε για ανθρωποκτονία (Dines, Montagna και Ruggiero, 2015: 430).

Παρόλο που αυτού του είδους η περιπλοκή μεταξύ ανθρωπισμού και ασφάλειας έχει γενικότερα μακρά ιστορία (Redfield, 2012), η σύζευξη μεταξύ συνοριακής ασφάλειας και ανθρωπιστικών ανησυχιών για τους «παράνομους» μετανάστες είναι μία σχετικά πρόσφατη εξέλιξη (Williams, 2015: 14). Οι εντεινόμενες διαδικασίες ασφαλειοποίησης των συνόρων και η εγγενής βία ενός πιο αυστηρού, στρατιωτικοποιημένου συνοριακού καθεστώτος συνδέεται με την ανάδυση ανθρωπιστικών πολιτικών συνοριοποίησης, πολιτικών που στη βάση ανθρωπιστικών ανησυχιών αυξανόμενα διαμορφώνουν και ενισχύουν τον συνοριακό έλεγχο (Walters, 2010). Ιδιαίτερα μετά το 2011 και την Αραβική Άνοιξη, διαμορφώθηκε εντός ευρωπαϊκού συγκειμένου ένα πεδίο λόγου σχετικά με τη διαχείριση της μεταναστευσης και την προστασία των συνόρων, όπου ανθρωπιστικοί λόγοι και λόγοι ασφαλειοποίησης άρχισαν να συνδέονται με αυξημένη ένταση (Vaughan-Williams, 2015: 2).

Εντός αυτού του πλαισίου, το παράδειγμα της Lampedusa λειτούργησε ως μία θεαματική αναπαράσταση του μετανάστη ως «γυμνή ζωή», που, ταυτόχρονα, νομιμοποίησε και ανέδειξε αυτήν την ιδιαίτερη συνάρθρωση και συμμαχία ασφαλειοποίησης και ανθρωπιστικού λόγου για τη λήψη πολιτικών εντατικοποίησης της επιτήρησης και του ελέγχου των συνόρων. Ο μετανάστης παρήχθη ως μία δυσπρόστατη φιγούρα που στο πλαίσιο μιας λογικής ασφαλειοποίησης των συνόρων πρέπει να αποτραπεί από το να εισέλθει στον ευρωπαϊκό χώρο και είτε να ωθηθεί πίσω στο σημείο προέλευσής του είτε να εγκλειστεί σε κάποιο στρατόπεδο συγκέντρωσης, την ίδια στιγμή που στο πλαίσιο μιας ανθρωπιστικής λογικής πρέπει να διασωθεί και να μεταφερθεί στα σύνορα, καθώς αποτελεί κίνδυνο, εκτός των άλλων, για τον ίδιο του τον εαυτό ρισκάροντας τη

ζωή του στη θάλασσα για να φτάσει σε κάποια ευρωπαϊκή ακτή (Dines, Montagna και Ruggiero, 2015: 438).

Κατά προέκταση, γύρω από τις εκκλήσεις για οργανωμένη, πανευρωπαϊκή δράση, τους λόγους περί ανθρωπιστικής κρίσης που ανακινήθηκαν και τις θεαματικές ανθρωπιστικές-μilitarιστικές παρεμβάσεις με αφορμή τη ναυτική τραγωδία, θα θεμελιωθεί ένας νέος τεχνολογικός μηχανισμός επιτήρησης της μεταναστευτικής κινητικότητας, το Eurosur, που θα λειτουργήσει ως προμετωπίδα για τις επιχειρήσεις της Frontex (Lekka και Panoutsopoulos, 2018: 38). Τόσο η Frontex αρχικά, όσο και μετέπειτα το Eurosur θεμελιώθηκαν στη βάση αυτή της ανθρωπιστικής ανησυχίας και ρητορικής διάσωσης των μεταναστών-πιθανών «θυμάτων» από τον ίδιο τους τον εαυτό και, παράλληλα, ως ένα ακόμα μέσο για την ασφαλειοποίηση των εξωτερικών ευρωπαϊκών συνόρων από το «ρίσκο» της μετανάστευσης (Anderson, 2014: 73).

Αυτού του είδους η ανάγνωση του φαινομένου της μετανάστευσης ως ρίσκου αποτελεί πάγια πρακτική του κυρίαρχου θεσμικού λόγου και ταυτόχρονα θεμέλιο μιας κυβερνητικής ορθολογικότητας που διέπει, εν πολλοίς, συνολικά τις μεταναστευτικές πολιτικές που εφαρμόζουν τα ευρωπαϊκά κράτη. Η μετανάστευση είθισται να ταυτίζεται με πιθανούς κινδύνους, όπως το έγκλημα ή η τρομοκρατία, και, συνήθως, στη βάση αυτή να νομιμοποιείται η λήψη σκληρότερων και αυστηρότερων μέτρων για την εσωτερική και εξωτερική φύλαξη των συνόρων (Khosravi, 2010: 100). Στο βωμό της ασφάλειας και της προστασίας της κοινότητας των πολιτών από τους «μη-πολίτες» δικαιολογείται η άσκηση μίας πολιτικής «εγκληματοποίησης» της μετανάστευσης, που στόχο έχει να περιορίσει το «ρίσκο» που φέρει η έλευση του «ξένου» (Ceyhan, 2008: 103). Με την παραβίαση των συνόρων, άλλωστε, διαρρηγνύεται η ταυτότητα του πολίτη, διαρρηγνύεται η σχέση μεταξύ εθνικότητας και καταγωγής και τίθεται υπό κρίση η φαντασιακή κυριαρχία του έθνους-κράτους. Κατ' αυτόν τον τρόπο, αποτελεί λογική συνέχεια η έμμεση και άμεση ταύτιση του μετανάστη ως εγκληματία, καθώς η ίδια του η ύπαρξη αποτελεί πηγή δυσφορίας, αβεβαιότητας και αμφισβήτησης της σχέσης κοινωνίας πολιτών και έθνους-κράτους (Agamben, 1995: 117). Έτσι, «η αδυναμία κατάταξης του μετανάστη, όντας ένα υποκείμενο στο διάκενο μεταξύ συνόρων, τον καθιστά μολυσματικό και συνεπώς ενδεχομενικά επικίνδυνο» (Khosravi, 2010: 2).

Ιστορικά, άλλωστε, έχουν αναδυθεί πληθώρα αφηγήσεων και λόγων που διαπερνούν το σώμα του μετανάστη και το συγκροτούν ως φορέα μολυσματικών ασθενειών και νόσων που

απειλούν τη βιολογική «ασφάλεια» και καθαρότητα του «υγιούς» πληθυσμού (Λέκκα, Πανουτσόπουλος, 2016: 36). Η σύνδεση ιατρικής επιστήμης και μετανάστευσης έχει εγκαθιδρύσει μία ιδιότυπη σχέση μεταξύ των συνόρων και της ασθένειας, όπου η τελευταία εμφανίζεται ως ένας διαρκής κίνδυνος που ανεξέλεγκτα μεταφέρεται με την παραβίασή τους, μια σύνδεση που ταυτόχρονα παράγει έναν διαχωρισμό μεταξύ υγιών σωμάτων και σωμάτων που πρέπει να ελεγχθούν και να περιοριστούν σε χώρους μεταξύ των συνόρων (Harper, Raman, 2008: 6). Ο κίνδυνος για τη δημόσια υγεία είναι συσχετισμένος με τις «άλλες φυλές» που έρχονται να «μολύνουν» το σώμα του έθνους και ο ρατσιστικός λόγος συχνά συναρθρώνεται με τον ιατρικό για να ανασυγκροτήσει τόσο την ιδέα των συνόρων όσο και την ταυτότητα του «κανονικού» πολίτη (Harper and Raman, 2008: 8). Το υγειονομικό «ρίσκο», λοιπόν, που φέρει η έλευση των φυλετικά «άλλων» μπορεί να δικαιολογήσει την πλήρη άρνηση βασικών πολιτικών δικαιωμάτων, στα οποία έχουν πρόσβαση οι «υγιείς» πολίτες του κράτους (Harper, Raman, 2008: 9). Με τη συνεχή απόπειρα ιατροποίησης της, η απειλή της μετανάστευσης μετασχηματίζεται «σε άλλο ένα επιστημονικό και, για το λόγο αυτό, εξ ορισμού αντικειμενικό και ακλόνητο δεδομένο» (Λέκκα, Πανουτσόπουλος, 2016: 38) και κάπως έτσι οι πρακτικές διαχείρισης του «ρίσκου» που φέρει φυσικοποιούνται.

Σε αυτή τη λογική διακυβέρνησης του ρίσκου και της αβεβαιότητας που φέρει η έλευση του «άλλου» εντάσσονται, άλλωστε, και οι βιομετρικές τεχνολογίες. Η βιομετρική αναπαράσταση του σώματος, πέραν του να καθιστά το σώμα μάρτυρα ενάντια του εαυτού του στα μάτια των αρχών (Van der Ploeg, 1999: 300), λειτουργεί ταυτόχρονα και σαν ανατόμος που εμφανίζει τις παθολογίες που μπορεί να φέρει και το μετατρέπει σε πηγή προβλέψεων για μελλοντικούς κινδύνους (Ceyhan, 2008: 118). Το σώμα του μετανάστη μετατρέπεται σε κίνδυνο τόσο για τη νομική όσο και για την υγειονομική τάξη, και η τεχνολογία κινητοποιείται για να «σκανάρει» το βιολογικό σώμα όσων θέλουν να παρεισφρήσουν στο «υγιές» πολιτικό σώμα και να διαχωρίσουν τα γνήσια μέλη της κοινωνίας των πολιτών από τους «εισβολείς» (Zylinska, 2004: 526).

Το σημαίνον «μετανάστης» χρησιμοποιείται, λοιπόν, από το λόγο της ασφαλειοποίησης για να σημάνει μία σειρά ετερογενών καταστάσεων και θέσεων, που συνδέονται με κάποιου είδους αφηρημένο κίνδυνο και ένα ευρύ φάσμα απειλών. Η ασφαλειοποίηση της μετανάστευσης παράγει, έτσι, συνεχή αβεβαιότητα, ανασφάλεια και ανησυχία, συμπυκνώνοντας και συγκεκριμενοποιώντας γενικούς και ασύνδετους φόβους στην ειδική κατηγορία του μετανάστη

(Bigo, 2002: 78). Η μετανάστευση έχει μετατραπεί σήμερα σε μια λέξη-κλειδί που ταυτίζεται αυτόδηλα με πολυποίκιλα κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα τα οποία συνθέτουν ένα εύπλαστο συνεχές, που συνδέει την τρομοκρατία, τον υγειονομικό κίνδυνο, το λαθρεμπόριο και την παρανομία, ενώ διαπερνάται από έναν δεσμό ασφαλειοποίησης-ανθρωπισμού που παράγει μηχανισμούς και πολιτικές διακυβέρνησης της κινητικότητας των μεταναστών και κατ' επέκταση μία διαφοροποιημένη τροπικότητα «συνοριοποίησης» (Tazzioli, 2015: 159) Σε αυτή τη βάση θα στραφούμε στην πιο ενδελεχή ανάλυση αρχικά της Frontex και έπειτα του Eurosur, που δομήθηκαν στη βάση αυτής της φαινομενικά παράδοξης σύνδεσης μεταξύ ανθρωπιστικών λόγων και μιλιταριστικών πρακτικών ασφαλειοποίησης της μετανάστευσης, οι οποίες παράγουν τη δυσπρόστατη φιγούρα του μετανάστη ταυτόχρονα ως «θύμα προς διάσωση» και ως «ρίσκο ασφαλείας».

Η Frontex [*Frontières extérieures*] θα δημιουργηθεί το 2004 ως μία υπηρεσία επιφορτισμένη με την καλύτερη λειτουργική και επιχειρησιακή συνεργασία μεταξύ των κρατών για την οργάνωση κοινών αποστολών επαναπροώθησης των μεταναστών/τριών, τη δημιουργία συμπαγών σχέσεων αλληλεγγύης για την καλύτερη διαχείριση των εξωτερικών συνόρων, την παροχή εκπαίδευσης σε ευρωπαϊκό επίπεδο σε συνοριοφύλακες και, κυριότερα, τη διενέργεια αναλύσεων ρίσκου για την αντιμετώπιση ταυτοποιημένων «απειλών» και «κινδύνων» (EC 2004/2007). Στην ουσία, η Frontex λειτουργεί ως ένα υπερεθνικό αστυνομικό σώμα, που παρέχει γνωστική και τεχνολογική εξειδίκευση, συμβάλλοντας παράλληλα και σε ερευνητικά project για τη δημιουργία νέων τεχνολογικών μεθόδων συνοριακής επιτήρησης και ελέγχου, και αποσκοπεί στη διενέργεια κοινών δράσεων και στον συντονισμό των επιμέρους αστυνομικών σωμάτων και των ακτοφυλακών για τη διασφάλιση των συνόρων. Στόχος της Frontex, όπως η ίδια με αρκετή ειρωνεία διαφημίζει, είναι η μετατροπή της ευρωπαϊκής επικράτειας σε μία «περιοχή ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης», κάνοντας έτσι έμμεσα ρητό το ποιοι είναι εκείνοι που ορίζονται ως *a priori* απειλή και πρέπει να ελεγχθούν και αν φανεί απαραίτητο να εξαιρεθούν, καθώς θέτουν υπό αίρεση την ελεύθερη, ασφαλή και δίκαιη ευρωπαϊκή κοινότητα κρατών (Λέκκα, Πανουτσόπουλος, 2016: 20).

Η έννοια του ρίσκου διαπερνά τη γλώσσα της Frontex και της παρέχει το κλειδί μέσω του οποίου πλαισιώνει και ερμηνεύει το φαινόμενο της μετανάστευσης και ταυτόχρονα με βάση το οποίο οργανώνεται και δρα (Anderson, 2014: 76). Έχει καταφέρει έτσι να ανασχεδιάσει την

αρχιτεκτονική των συνόρων, ιδιαίτερα στην περιοχή της Μεσογείου και των Βαλκανίων, όπου εντοπίζονται τα τρία βασικά περάσματα για την είσοδο μεταναστών/τριών στην ΕΕ, δηλαδή το πέρασμα της κεντρικής Μεσογείου μεταξύ Ιταλίας/Μάλτας-Λιβύης, Τυνησίας και Αιγύπτου, το πέρασμα της ανατολικής Μεσογείου μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας και το βαλκανικό πέρασμα μεταξύ Σερβίας και Ουγγαρίας (Howarth και Ibrahim, 2018: 1462). Ήδη από τη δημιουργία της Frontex η ανάλυση ρίσκου αποτελούσε αιχμή των δραστηριοτήτων της. Λειτουργούσε ως το θεμέλιο μίας διαδικασίας στρατηγικής λήψης αποφάσεων και σχεδιασμού επιχειρήσεων και παρεμβάσεων σε κρίσιμες περιοχές των συνόρων, ενώ, σταδιακά, ανέπτυξε σταθερά μοντέλα που επέτρεπαν την παραγωγή υπολογισμένων και προσαρμοσμένων ανά περίπτωση και κατάσταση αναλύσεων ρίσκου, που καθόριζαν τη δράση που θα ακολουθούσε (Wilson, 2018: 49). Με πρώτο και κύριο στόχο την «παράνομη μετανάστευση», λοιπόν, η Frontex έχει ως βασικό καθήκον την αποκωδικοποίηση «μεταναστευτικών συμβάντων» μέσω της έννοιας του ρίσκου και, κατ' επέκταση, τη χάραξη δράσεων και την οργάνωση επιχειρήσεων για τη διαχείρισή των συμβάντων σε αυτήν ακριβώς τη βάση. Τα μεταναστευτικά συμβάντα και το ρίσκο που τα συνοδεύει μεταφράζονται και ιεραρχούνται από τη Frontex ως συναρτήσεις «απειλής, τρωτότητας και αντίκτυπου», όπου ως απειλή λογίζεται «μία δύναμη ή πίεση που ασκείται στα εξωτερικά σύνορα και χαρακτηρίζεται τόσο από το μέγεθος της όσο και από το πόσο πιθανή είναι», ως τρωτότητα, «η δυνατότητα ενός συστήματος να περιορίσει την απειλή» και ως αντίκτυπο «οι πιθανές συνέπειες του κινδύνου» (Anderson, 2014: 77)

Η Frontex αντλεί πληροφορίες και δεδομένα για την ανάλυση ρίσκου και πιθανών απειλών από πολλαπλές πηγές. Οι τρεις μεγάλες βάσεις πληροφοριών και βιομετρικών δεδομένων που αναλύσαμε [SIS, VIS, Eurodac] κατέχουν κομβικό ρόλο σε αυτή τη διαδικασία, σε συνδυασμό με άλλες πηγές όπως αστυνομικά αρχεία, αρχεία τραπεζικών λογαριασμών, αρχεία διπλωμάτων οδήγησης, δεδομένα από κρατικές υπηρεσίες, πληροφορίες από κρατικούς μηχανισμούς τρίτων χωρών ή ακόμα και φωτογραφίες και εικόνες από δορυφόρους (Wilson, 2018: 51). Η συλλογή και επεξεργασία αυτών των δεδομένων και πληροφοριών γίνεται από τη Μονάδα Ανάλυσης Ρίσκου της Frontex, η οποία λειτουργεί στην ουσία ως ο εγκέφαλος της υπηρεσίας, που χαρτογραφεί γεωγραφικά περιοχές ανάλογα με τον βαθμό επικινδυνότητάς τους, δηλαδή τη διατηρητότητά τους και τη δυνατότητα να ελεγχθούν (Pugliese, 2013: 588), και παράγει προφίλ ρίσκου με βάση την ερμηνεία αυτής της ποικιλίας, προσωπικών και όχι μόνο, δεδομένων που αναδεικνύουν τις τάσεις που επηρεάζουν την ασφάλεια των συνόρων, δηλαδή τις περιπτώσεις «διασυνοριακού

εγκλήματος», όπως κατηγοριοποιούνται η «παράτυπη μετανάστευση» και η «παράνομη διακίνηση» (Howarth και Ibrahim, 2018: 1471). Με άλλα λόγια, η Frontex προσπαθεί να συγκεκριμενοποιήσει τη γεωγραφική αοριστία και την κινητική απροσδιοριστία που διαπερνά τα όρια της ευρωπαϊκής περιφέρειας και να εντάξει σε μοντέλα πιθανοτήτων τους παράγοντες που παράγουν ρίσκο, δηλαδή τις κινήσεις των «παράνομων μεταναστών» και των αιτούντων άσυλο, συμπαραθέτοντας απόλυτα τις έννοιες του «ρίσκου», της εγκληματικότητας και της μετανάστευσης.

Αυτού του είδους η ορθολογικότητα λειτουργίας με βάση τη διαχείριση ρίσκου που παράγει τη δράση της Frontex τοποθετεί το συμβάν που δεν έχει ακόμα επέλθει ως ελατήριο για τη διενέργεια επιχειρήσεων, στην ουσία θέτοντας το μέλλον και όχι το παρόν στο κέντρο της «συνείδησής» της ως τεχνοκρατικής υπηρεσίας ανάλυσης ρίσκου, όπως η ίδια θέλει να προβάλλεται. Όπως γράφει ο Ulrich Beck, στις κοινωνίες του ρίσκου «το παρελθόν χάνει τη δύναμη να καθορίσει το παρόν και στη θέση του μπαίνει το μέλλον, συνεπώς κάτι μη-υπαρκτό, επινοημένο, φανταστικό ως η “αιτία” της τωρινής εμπειρίας και δράσης» (Beck, 1992: 34) Στην ουσία, η Frontex με το να υπολογίζει και να εκτιμά μελλοντικούς, φανταστικούς κινδύνους δεν ασχολείται με το μέλλον καθαυτό, αλλά με το πώς θα ενεργοποιήσει τη δράση της στο παρόν για να διαμορφώσει αυτό το μέλλον (De Goede, 2008: 159). Κατασκευάζει πιθανά-φανταστικά σενάρια, ώστε να οργανώσει προληπτικές δράσεις και να αυξήσει την ετοιμότητά της για την αποφυγή και την εξουδετέρωση πιθανών κινδύνων πριν την πραγματοποίησή τους, εντοπίζοντας τα ευάλωτα σημεία της ευρωπαϊκής συνοριακής γεωγραφίας (Wilson, 2015: 53).

Η κεντρική θέση που καταλαμβάνει η ανάλυση ρίσκου για τη λειτουργία της Frontex και, κατ' επέκταση, η συλλογή πληροφοριών και δεδομένων για τον καθορισμό της δράσης της, εν πολλοίς αναδεικνύει τη στενή συγγένεια του τρόπου οργάνωσης και δόμησής της με κρατικές ή ομοσπονδιακές αστυνομικές υπηρεσίες πληροφοριών (Wilson, 2018: 49). Η μεταφορά αυτού του προτύπου στη συνοριακή διαχείριση υπογραμμίζει τον χαρακτήρα της Frontex ως φορέα που στοχεύει στο να καταστείλει, να ελέγξει και να απωθήσει (Wilson, 2018: 50), τη στιγμή, μάλιστα, που το προφίλ και η λογική πολλών εκ των επιχειρήσεών της μάλλον ομοιάζουν με αντίστοιχες στρατιωτικών δυνάμεων, όπως για παράδειγμα η επιχείρηση Έρα II το 2014 στις Κανάριες Νήσους και τις ακτές της Δυτικής Αφρικής, όπου χρησιμοποιήθηκε στρατιωτικός εξοπλισμός που

παρασχέθηκε από Κράτη-Μέλη για την επιτήρηση και την αναχαίτιση μεταναστών στη στεριά και τη θάλασσα (Vaughan-Williams, 2015: 27).

Ο χαρακτήρας της Frontex, όπως διαμορφώνεται μεταξύ δράσεων μιλιταριστικού τύπου και τεχνολογικά επενδυμένων τεχνικών επιτήρησης και άντλησης πληροφοριών, συνυφαίνεται, παράλληλα, με την αυτό-παρουσίασή της ως μία έντονα παρακινούμενης από ανθρωπιστικές στοχεύσεις υπηρεσία, που αποσκοπεί στη διάσωση των μεταναστών που βρίσκονται σε κίνδυνο στη θάλασσα και στην καταπολέμηση της εκμετάλλευσής τους από δίκτυα εγκλήματος που οργανώνουν το πέρασμα των συνόρων (Wilson, 2018: 50). Ο ανθρωπιστικός λόγος είναι θεμελιώδης για την πλαισίωση της δράσης της Frontex, για την άρθρωση του ποιες είναι οι στοχεύσεις της, το αντικείμενο της δουλειάς της και η ταυτότητά της ως υπηρεσίας διαχείρισης ρίσκου (Pallister-Wilkins, 2015: 63). Για τη Frontex η ασφαλειοποίηση των συνόρων είναι συνάρτηση ανθρωπιστικών ανησυχιών για τη ζωή των μεταναστών και του περιορισμού και καταπολέμησης του «κακού», των «κακών εγκληματιών» που μεταφέρουν «λαθρομετανάστες» στα σύνορα, πλαστογραφούν ταξιδιωτικά έγγραφα και χαρτογραφούν τα περάσματα. Οι επιχειρήσεις θαλάσσιας διάσωσης της Frontex καθάρονται έτσι ως προσπάθειες αναχαίτισης των «κακών» διακινητών που βάζουν τη ζωή των μεταναστών σε κίνδυνο (Pallister-Wilkins, 2015: 64).

Πάντως, σύμφωνα με όσα γράφει ο Shahram Khosravi, με βάση τις βιωμένες εμπειρίες του ως μετανάστη που ξεκίνησε από το Ιράν για να καταλήξει χρόνια αργότερα στη Σουηδία, η εικόνα αυτή σχετικά με τους διακινητές δεν είναι τόσο εύστοχη. Αντίθετα, «η παράνομη διακίνηση ανθρώπων παραμορφώνεται κατ' επανάληψη από τα media και τους πολιτικούς ως μία δραστηριότητα που ελέγχεται εξ ολοκλήρου από κυκλώματα εγκλήματος, αλλά δεν είναι αυτή η πραγματικότητα [...] Οι διακινητές δεν είναι μία ομοιογενής ομάδα. Δίπλα σε κυκλώματα εγκλήματος, υπάρχουν ντόπιοι, για παράδειγμα νομάδες που ζουν στις περιοχές των συνόρων για τους οποίους η διάβαση των συνόρων έχει γίνει κομβική για την οικονομική και κοινωνική τους ζωή. Αυτοί μπορεί να οργανώσουν ένα “παράνομο” πέρασμα» (Khosravi, 2010: 21).

Με το να μην αναγνωρίζει ότι η παράνομη διακίνηση δεν είναι ένα ομοιογενές φαινόμενο και ότι έχει σε μεγάλο βαθμό παραχθεί ιστορικά από τις ευρωπαϊκές πολιτικές που έκλεισαν τα πιο διαδεδομένα μεταναστευτικά περάσματα από τις αρχές του 1990, η Frontex αναπλαισιώνει το συγκεκριμένο ζήτημα ως φαινόμενο εγκληματικότητας και, κατ' επέκταση, ως κίνδυνο

ασφαλείας. Έτσι, απωθείται το γεγονός ότι προκύπτει από μια μακρά διαδικασία εγκαθίδρυσης ενός αυστηρότερου και διεξοδικότερου καθεστώτος συνοριακής ασφάλειας, και συνεπώς αποπολιτικοποιείται, αφαιρείται από το ευρύτερο πολιτικό πλαίσιο όπου εντοπίζεται η ρίζα του και προσφέρεται προς αντιμετώπιση ως σημείο μίας ανθρωπιστικής κρίσης προς επίλυση (Little και Vaughan-Williams, 2016: 14). Μέσω ενός λόγου μεταξύ καταπολέμησης του εγκλήματος και διάσωσης ζώων, η Frontex μπορεί να παρουσιάζει, λοιπόν, τον εαυτό της ως έναν ηθικό φορέα, προστάτη της ανθρώπινης ζωής, να εξοστρακίζει σε σημαντικό βαθμό την κριτική και να ενισχύει τη θέση της ως υπηρεσίας αστυνόμευσης των συνόρων (Pallister-Wilkins, 2015: 65). Παράλληλα, θωρακίζεται νομικά καθώς αν και, σύμφωνα με τη διεθνή νομοθεσία ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι θαλάσσιες επιχειρήσεις αναχαίτισης και επαναπροώθησης μεταναστών είναι παράνομες από τη στιγμή που μπορεί να εκθέσουν τους μετανάστες που επαναπροωθούνται σε συνθήκες απάνθρωπης μεταχείρισης και κίνδυνου ζωής (Léonard, 2010: 240), η Frontex μπορεί να τις δικαιολογεί εφόσον παρουσιάζονται και θεωρούνται διασώσεις οχημάτων και ζώων που βρίσκονται σε κατάσταση έκτακτου κινδύνου (Anderson, 2014: 71).

Στο πλαίσιο της ίδιας ορθολογικότητας που διαπερνά τη Frontex, μεταξύ δηλαδή στρατιωτικοποιημένης διαχείρισης του ρίσκου και ανάγκης ανθρωπιστικής παρέμβασης, και σε απάντηση στις έντονες εγκλήσεις για αποτελεσματικότερη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών μετά το ναυάγιο της Lampedusa, το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο θα ψηφίσει θετικά για την έναρξη της λειτουργίας του Eurosur [European Border Surveillance System], το οποίο και θα εκκινήσει επισήμως τις επιχειρήσεις του στις 2 Δεκεμβρίου 2013 (Lekka και Panoutsopoulos, 2018: 39). Το Eurosur είναι ένα πολυεπίπεδο σύστημα επιτήρησης που στοχεύει στην ενίσχυση του ελέγχου των εξωτερικών συνόρων της ΕΕ με το να συμβάλλει στη συνεργασία και στον διαμοιρασμό πληροφοριών μεταξύ των Κρατών-Μελών και της Frontex (Vaughan-Williams, 2015: 27). Καθώς το Eurosur έχει πρόσβαση σε πολλαπλά, επιμέρους ευρωπαϊκά συστήματα επιτήρησης αποτέλεσε ένα σημαντικό βήμα προς την εκπλήρωση της αυξανόμενης επιθυμίας για την παραγωγή μίας «εικόνας κατάστασης» σε πραγματικό χρόνο για τη διεξοδικότερη χαρτογράφηση των «παράνομων» περασμάτων και των διασυνοριακών «εγκλημάτων» που συμβαίνουν στα εξωτερικά σύνορα (Tazzioli, 2016b: 563).

Παράλληλα, εφόσον η αποτελεσματικότητά του έγκειται στην ανάπτυξη μίας «διαλειτουργικής» σχέσης μεταξύ των επιμέρους συστημάτων επιτήρησης των Κρατών-Μελών,

ώθησε τα Κράτη-Μέλη που δεν είχαν γενικευμένους μηχανισμούς επιτήρησης στα σύνορά τους να εγκαταστήσουν τέτοιες υποδομές, όπως και να δημιουργήσουν εθνικά κέντρα συνεργασίας που θα συγκεντρώνουν και θα συντονίζουν τις πληροφορίες που θα διαμοιράζονται με τη Frontex και τα υπόλοιπα μέλη (Walters, 2017: 799) Το Eurosur θεωρήθηκε, έτσι, λόγω της κεντρικής θέσης που καταλαμβάνει στον διαμοιρασμό των πληροφοριών, στη διαμόρφωση μίας ευκρινούς «εικόνας κατάστασης» και στη δυνατότητα χαρτογράφησης σε (σχεδόν) πραγματικό χρόνο των εξωτερικών συνόρων, το «σύστημα όλων των συστημάτων» για τη διαχείριση της μετανάστευσης και των ευρωπαϊκών συνόρων (Tazzioli, 2018: 8).

Το Eurosur και το επικουρικό του πρόγραμμα το Jora μετατρέπουν σε δεδομένα τις πληροφορίες που συγκεντρώνονται καθημερινά σε πραγματικό χρόνο από υπηρεσίες όπως η Frontex σχετικά με «παράνομες» παραβιάσεις των συνόρων, ώστε να οργανωθεί και να «οπτικοποιηθεί» η μεταναστευτική κινητικότητα στα συνοριακά περάσματα. Στη συνέχεια, αποτυπώνουν τα δεδομένα αυτά, δηλαδή τις εντοπισμένες παραβιάσεις των συνόρων, σε ψηφιακούς διαδραστικούς χάρτες για να σχεδιάσουν την «εικόνα κατάστασης» των ευρωπαϊκών συνόρων, ενώ συγχρόνως τα αποθηκεύουν για μελλοντική χρήση. Τόσο το Eurosur όσο και το Jora καθιστούν δυνατή την επαναφορά του οτιδήποτε είχε εντοπιστεί σε μία συγκεκριμένη τοποθεσία και σε μία συγκεκριμένη στιγμή στο παρελθόν για τη δημιουργία ενός «μοτίβου ιστορικότητας», λειτουργία κομβική για την ιχνηλάτηση των τάσεων της μεταναστευτικής κινητικότητας (Tazzioli, 2018: 9). Μέσω αυτής της διαδικασίας μπορούν να προβάλλουν τα δεδομένα που συγκεντρώνονται από ένα παροντικό μεταναστευτικό συμβάν σε μελλοντικά πιθανά συμβάντα και να ορίζουν τα μελλοντικά ρίσκα και το είδος της πίεσης που ίσως ασκηθεί στα εξωτερικά σύνορα. Με βάση, λοιπόν, τη συσσώρευση δεδομένων στον χρόνο εγκαθιδρύονται οι εικονικοί μεταναστευτικοί «κίνδυνοι» που ίσως χρειαστεί να γίνουν αντικείμενο διαχείρισης (Tazzioli, 2016b: 568). Στις λειτουργίες αυτών των προγραμμάτων συμπυκνώνονται, έτσι, τρεις διαφορετικές χρονικότητες [παρελθοντική, παροντική, μελλοντική], που συνεργούν για να παράγουν αναλύσεις ρίσκου σε σχέση με τη μεταναστευτική κινητικότητα και να χαρτογραφήσουν χώρους ώστε να καταστήσουν κυβερνήσιμη αυτήν την κινητικότητα (Tazzioli, 2018: 2). Η «εικόνα κατάστασης» που παράγει το Eurosur, λοιπόν, «αντανακλά και συνίσταται σε έναν πολυχρονικό και φορτισμένο με εντάσεις χωροχρόνο» (Walters, 2017: 808). Δεν αποτυπώνει απλώς τις κινήσεις ύποπτων οχημάτων και τις τοποθεσίες των συμβάντων, αλλά προβάλλει πιθανά

αποτελέσματα με βάση παρελθοντικές εμπειρίες και εντοπίζει το παρόν με βάση σενάρια που προβλέπουν το μέλλον, σε συστοιχία με την ορθολογικότητα λειτουργίας της Frontex.

Κατ' επέκταση, η μετάφραση ενός συγκεκριμένου μεταναστευτικού συμβάντος σε δεδομένα στο Eurosur δεν στοχεύει στην πιστή αναπαράστασή του, αλλά στην περιγραφή του σε ένα πιο αφηρημένο επίπεδο, που επιτρέπει ακριβώς να διαγνωσθεί το επίπεδο ρίσκου του συμβάντος. Υπό την ομπρέλα του Eurosur, και σε συνεργασία με τη Frontex, οι αρμόδιες εθνικές αρχές απαιτείται να επισυνάπτουν μία «κωδικοποίηση ρίσκου» σε κάθε συμβάν που συντελείται στα εδαφικά και θαλάσσια σύνορά τους (Walters, 2017: 808). Τα συμβάντα δεν αναπαρίστανται, αλλά αναφέρονται και καταγράφονται στον χάρτη ως κουκκίδες ή βέλη, που εμπεριέχουν απαραίτητες γενικές πληροφορίες, όπως για παράδειγμα τον αριθμό επιβαινόντων σε μία βάρκα ή το είδος «εγκληματικής» δραστηριότητας για την οποία συνελήφθησαν, και όχι πληροφορίες για την ταυτότητα των μεταναστών/τριών. Στη συνέχεια, αυτές οι πληροφορίες χρησιμοποιούνται για την επιβεβαίωση ή τη μεταβολή του επιπέδου ρίσκου της συγκεκριμένης συνοριακής περιοχής (Tazzioli και Walters, 2016: 455-456). Το Eurosur μπορεί να αναγιγνώσκει και να σταθμίζει, έτσι, την «ένταση των επιπτώσεων» ενός μεταναστευτικού συμβάντος, δηλαδή να παρέχει τα δεδομένα ώστε να διενεργηθεί ένας υπολογισμός σχετικά με το ποιες θα είναι οι οικονομικές απαιτήσεις και το μέγεθος των δυνάμεων που θα χρειαστούν για να καταστεί το συμβάν κυβερνήσιμο (Tazzioli και Walters, 2016: 456).

Ο χάρτης του Eurosur, συνεπώς, δεν αποτελεί προϊόν μιας συνεχούς και αδιάλειπτης παρακολούθησης, αλλά αντίθετα με τον τυπικά ανακοινωμένο σκοπό της παραγωγής μίας «εικόνας κατάστασης» σε πραγματικό χρόνο, ο χάρτης καθιστά ορατά μόνο πολύ συγκεκριμένα συμβάντα, τα οποία τα κατατάσσει ανάλογα με τη δυσκολία διαχείρισής τους (Tazzioli και Walters, 2016: 456). Όταν το Eurosur οπτικοποιεί ένα συμβάν ανοίγει παράλληλα έναν χώρο προς διακυβέρνηση, δηλαδή έναν χώρο που πρέπει να καθοριστεί και να «συνοριοποιηθεί» από τεχνικές για τη διαχείριση και τον περιορισμό ενός μεταναστευτικού συμβάντος, την ίδια στιγμή που με το ζύγισμα των επιπτώσεων του συμβάντος ορίζεται ο τρόπος και οι πόροι που θα χρειαστούν ώστε να καταστεί κυβερνήσιμο (Tazzioli, 2016b: 570).

Το βλέμμα του Eurosur διαφεύγει από τα πρότυπα του πανοπτισμού (Foucault, 1989) ως τεχνολογία εξουσίας. Λειτουργεί περισσότερο ως μια σύνθετη διαδικασία ιχνηλάτησης πληροφοριών μέσω προηγμένων τεχνολογικών εργαλείων, που πραγματεύεται και επιτηρεί τα

αντικείμενά της επιλεκτικά και αφηρημένα. Σε μεγάλο βαθμό, όπως γενικότερα συμβαίνει με τα απολύτως σύγχρονα παραδείγματα τεχνολογιών επιτήρησης, λειτουργεί ανεξάρτητα από τα ίδια τα υποκείμενα και επικεντρώνεται στη χαρτογράφηση ροών (Brighenti, 2007: 337). Η ορατότητα του Eurosur δεν λειτουργεί απλά ως ένα μέσο για τον έλεγχο και την επιτήρηση της μετανάστευσης, αλλά και ως ένας τρόπος για την παραγωγή μίας μορφής γνώσης πάνω στους μετανάστες/τριες και τη μετανάστευση. Γνώση που όμως δεν είναι αποτέλεσμα ενός ενικού πανοπτικού βλέμματος, ούτε στοχεύει να καταστήσει τα πάντα ορατά, αλλά που συγκροτείται από πολλά στρώματα και είδη ορατοτήτων πολλαπλών μηχανισμών και υπηρεσιών, που συντείνουν για τη σύνθεση μίας ευρύτερης εικόνας με βάση δεδομένα που συνθετικά αποτυπώνουν τον τρόπο δράσης των μεταναστών και χαρτογραφούν τις μεταναστευτικές διαδρομές (Tazzioli και Walters, 2016: 454). Η λειτουργία του ταυτίζεται περισσότερο με ό,τι έχει αποκληθεί «dataveillance», δηλαδή με την «προληπτική επιτήρηση όσων αποτελεσματικά έχουν μετατραπεί σε ύποπτους πληθυσμούς, μέσω της χρήσης νέων τεχνολογιών ταυτοποίησης ομάδων ρίσκου» (Levi και Wall, 2004: 200).

Η ορατότητα στην περίπτωση του Eurosur συμβάλλει στη συγκρότηση ενός πεδίου διακυβέρνησης που καθιστά διαχειρίσιμη την κινητικότητα και τις ροές των μεταναστών με το να παράγει χάρτες πιθανών ρίσκων και να προλαμβάνει μελλοντικά σενάρια «μεταναστευτικών κρίσεων» (Tazzioli και Walters, 2016: 454). Η ορθολογικότητα του Eurosur ως μηχανισμού παραγωγής ενός πεδίου ορατότητας εντάσσεται σε ό,τι ονομάστηκε «Επανάσταση στις Στρατιωτικές Υποθέσεις», δηλαδή στην παραγωγή νέων τεχνολογιών πληροφορίας για την άρση της αβεβαιότητας και της απροσδιοριστίας της μάχης (Vaughan-Williams, 2015: 27). Το Eurosur επιτηρεί την «εμπόλεμη ζώνη» των συνόρων και πασχίζει να αναδημιουργήσει μία μιλιταριστικού τύπου «εικόνα κατάστασης», όρος που γενεαλογικά ριζώνει στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και το λεξιλόγιο της πολεμικής αεροπορίας για τη διενέργεια αερομαχιών και ο οποίος ακόμα χρησιμοποιείται ευρέως σε αυτά τα πλαίσια (Walters, 2017: 804). Όπως και στην περίπτωση της Frontex, λοιπόν, είναι εμφανής μια σύγκλιση μεταξύ μίας μιλιταριστικού τύπου λογικής αντιμετώπισης και κωδικοποίησης της μετανάστευσης ως «ρίσκου» και μίας ανθρωπιστικής ανησυχίας για τις ζωές των μεταναστών, που, άλλωστε, φαινομενικά ώθησε στην ενεργοποίηση του Eurosur, το οποίο κατά τα άλλα σχεδιαζόταν ήδη από το 2011.¹³

¹³ https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/pdf/eurosur_final.pdf.

Σύμφωνα με επίσημα έγγραφα και δηλώσεις κορυφαίων Ευρωπαϊών αξιωματούχων, αυτός ήταν ο βασικότερος λόγος για τη δημιουργία του Eurosur, δηλαδή το να υπηρετήσει το ανθρωπιστικό καθήκον της προστασίας της ζωής και της διάσωσης των μεταναστών/τριών σε κίνδυνο (Walters, 2017: 799-800). Ιδιαίτερα μετά τα δύο ναυάγια του 2013 στη Lampedusa έγινε μεγάλη προσπάθεια να παρουσιαστεί το Eurosur ως ένας μηχανισμός που δεν θα ενισχύσει απλά τον έλεγχο των συνόρων της ζώνης Schengen, αλλά ταυτόχρονα θα αποτελέσει την καλύτερη λύση για τη διενέργεια εντοπισμών και διασώσεων στα ευρωπαϊκά ύδατα και το σημαντικότερο εργαλείο για την πιο αποτελεσματική αποτροπή της απώλειας ζωών. Με τα λόγια του Jose Emmanuel Barroso: «Πρέπει να ενισχύσουμε την ικανότητά μας για εντοπισμό και διάσωση, και τα συστήματα επιτήρησής μας για την ανίχνευση βαρκών, ώστε να μπορούμε να εκκινούμε επιχειρήσεις διάσωσης και να μεταφέρουμε ανθρώπους πίσω στη στεριά με ασφάλεια [...] Η πρωτοβουλία Eurosur προορίζεται για αυτόν ακριβώς τον σκοπό» (Vaughan-Williams, 2015: 28).

Βέβαια, όπως είδαμε, η ίδια η λειτουργία του Eurosur καταρρίπτει αυτό το επιχείρημα. Ο χάρτης του Eurosur λειτουργεί ως μια ζωντανή αποθήκη δεδομένων που συνεχώς ενημερώνεται και γίνεται η βάση για την παραγωγή χαρτών για πιθανά μελλοντικά σενάρια μεταναστευτικών καταστάσεων κρίσης και χάραξης νέων μεταναστευτικών πολιτικών για τη διαχείρισή τους (Tazzioli και Walters, 2016: 457). Το βλέμμα του Eurosur ως μηχανισμός επιτήρησης, καταγραφής και χαρτογράφησης είναι στραμμένο στο μέλλον. Έτσι, δεν θα έπρεπε να προκαλεί εντύπωση ότι η διαδικασία μετάφρασης των δεδομένων που έχουν συλλεχθεί σε αναγνώσιμα σημεία στον χάρτη μπορεί να πάρει έως και 24 ώρες από τη στιγμή που διαπράχθηκε ένα «συνοριακό έγκλημα». Αυτή η καθυστέρηση στη μεταγραφή των εντοπισμένων κινήσεων στο χάρτη του Eurosur δεν πρόκειται, σαφώς, για πρόβλημα του συστήματος, αλλά για σημείο που καταδεικνύει την ορθολογικότητα του συστήματος σε σχέση με τις στοχεύσεις του μεταξύ συνοριακής ασφάλειας και ανθρωπιστικής διάσωσης.

Με άλλα λόγια, η διάσωση ζωών δεν έχει να κάνει με τον εντοπισμό ενός συμβάντος σε πραγματικό χρόνο και την έγκαιρη παρέμβαση, αλλά με το γεγονός ότι το Eurosur επιτρέπει και ενεργοποιεί μία προληπτική διαχείριση των συνοριακών γραμμών, που στοχεύει στο να αποτρέψει μελλοντικούς μετανάστες από το να επιδιώξουν να φτάσουν σε κάποια ευρωπαϊκή ακτή ακολουθώντας θαλάσσιες διαδρομές (Tazzioli, 2016b: 567-568). Το Eurosur δεν παρεμβαίνει άμεσα για να σώσει ζωές, αλλά συμβάλλει στο να καταστούν ακόμα δυσκολότερα τα συνοριακά

περάσματα ώστε να αποτραπεί η ίδια η μεταναστευτική κίνηση και, αν όχι, τουλάχιστον να γίνει ελέγξιμη αφού εντοπιστεί και χαρτογραφηθεί για χρήση στο μέλλον. Είναι ένα εργαλείο προληπτικής διακυβέρνησης των μεταναστευτικών ροών που «μαζί με μία πληθώρα σύγχρονων μέσων που διαρκώς εμπλουτίζονται, εδραιώνεται και νομιμοποιείται πάνω στην έννοια του κινδύνου και τις ενδεχόμενες απειλές» (Λέκκα και Πανουτσόπουλος, 2016: 47).

Τόσο στο παράδειγμα του Eurosur, όσο και σε αυτό της Frontex, λοιπόν, ο λόγος περί ασφάλειας, ρίσκου και καταπολέμησης του εγκλήματος γεφυρώνεται με αυτόν περί ανθρωπιστικής μέριμνας των μεταναστών και προστασίας της ζωής για να συνδέσει ρητορικές, πρακτικές και πολιτικές που καθιστούν τους μετανάστες και τα πλοιάριά τους που αγκομαχούν στη θάλασσα κάποιου είδους αφηρημένο κίνδυνο, ο οποίος κρίνεται επιτακτικό να γίνει ορατός και συνεπώς εύκολα κυβερνήσιμος (Anderson, 2014: 77). Η αλληλοδιαπλοκή των λόγων περί της μετανάστευσης ως προβλήματος ασφαλείας, που συνδέεται με κινδύνους όπως η τρομοκρατία, το οργανωμένο έγκλημα ή η διακίνηση ναρκωτικών και ως φαινομένου ανθρωπιστικής κρίσης προς διαχείριση έχουν συντελέσει στη διαμόρφωσή αυτής της δυσπόστατης φιγούρας του μετανάστη ταυτόχρονα ως απειλής για την ασφάλεια της ΕΕ και ως θύματος που πρέπει να διασωθεί (Vaughan-Williams, 2015: 30). Ο ανθρωπισμός δεν ήταν ποτέ στην πραγματικότητα ένα μέσο κριτικής απέναντι στις πρακτικές και τις πολιτικές της ΕΕ για τη διαχείριση της μετανάστευσης, αλλά ένα εσωτερικό σημείο της ίδιας αυτής διαδικασίας που συνδέεται μέσω μίας σύνθετης σχέσης με τη διακυβέρνηση της μετανάστευσης ως ρίσκου. Αποτελεί στην ουσία την άλλη όψη του ίδιου νομίσματος (Vaughan-Williams, 2015: 31).

Ο ανθρωπισμός που διαπερνά τον λόγο και τη λειτουργία της Frontex και του Eurosur λειτουργεί μεν ως επικοινωνιακός μανδύας που ντύνει τις δράσεις τους, αλλά, σημαντικότερα, αποτελεί καταστατικό στοιχείο της ορθολογικότητάς τους ως μηχανισμών διαχείρισης «ρίσκου» και ασφαλειοποίησης των συνόρων, που επιτρέπει τη διενέργεια των επιχειρήσεών τους. Η «μάχη» για τη διάσωση ζωών σε κίνδυνο και ο «πόλεμος» ενάντια στην παρανομία δεν είναι απλώς υποκριτικές ή πομπώδεις εξαγγελίες, αλλά μιλιταριστικές-ανθρωπιστικές πρακτικές διακυβέρνησης της μεταναστευτικής κινητικότητας, που την εκτρέπουν, τη μετατοπίζουν, τη δυσχεραίνουν, την καναλιζάρουν/διοχετεύουν και την αναδέχονται. Είναι πολιτικές πρακτικές που παράγουν σύνορα και διαχειρίζονται την κίνηση. Ο ανθρωπιστικός λόγος, στην ουσία, ενεργοποιεί ανθρωπιστικές πρακτικές για την ασφαλειοποίηση των ζωών των μεταναστών/τριών, που,

ταυτόχρονα και αξεδιάλυτα, συνυφαίνονται με τη διαμόρφωση ενός καθεστώτος ασφάλειας των συνόρων. Κατ' επέκταση, ο ανθρωπισμός, εδώ, δεν είναι απλώς ρητορική πρόφαση ή ιδεολόγημα, που συγκαλύπτει την πραγματικότητα των βίαιων αντιμεταναστευτικών ευρωπαϊκών πολιτικών, αλλά εργαλείο διακυβέρνησης ενός συνοριακού καθεστώτος ανθρωπιστικής ασφάλειας (Vaughan-Williams, 2015: 32). Οι ανθρωπιστικές πρακτικές διάσωσης, οι μιλιταριστικές επιχειρήσεις αναχαίτισης και η εγκαθίδρυση χώρων προληπτικής διακυβέρνησης με τη θεμελίωση ενός διευρυμένου πεδίου ορατότητας αποτελούν επιμέρους πολιτικές διαχείρισης της ζωής των μεταναστών ως μία μεταβλητή που φέρει και διαπερνιέται από πληθώρα ενδεχομενικοτήτων. Ανθρωπισμός και ασφαλειοποίηση αποτελούν, στην ουσία, τεχνολογίες μίας βιοπολιτικής που ως αντικείμενό της έχει τον μεταναστευτικό πληθυσμό.

5. Βιοπολιτική Ασφάλεια και Ανθρωπιστική Διακυβέρνηση

Ο παράδοξος δεσμός μεταξύ ανθρωπισμού και ασφαλειοποίησης προκαλεί μια κάποια ένταση, ιδιαίτερα αν προσπαθήσει κανείς να υπερβεί το δίπολο πραγματικότητας και ρητορικής-ιδεολογικής αναπαράστασής της, για να ερμηνεύσει τη συγκρότηση του μετανάστη από τη μία ως «ζωής σε ανάγκη διάσωσης» και από την άλλη ως «ρίσκου ασφαλείας». Η υιοθέτηση του ερμηνευτικού κλειδιού της βιοπολιτικής μπορεί να αποτελέσει την απαραίτητη βάση για την επίλυση αυτής της έντασης, που θα αναδείξει πώς αυτές οι αμφισημίες εντάσσονται στην πραγματικότητα σε μία ευρύτερη κυβερνητικότητα και θα επιτρέψει τη διάνοιξη χώρων για διαφοροποιημένες μορφές κριτικής στον τρόπο, τις στοχεύσεις και τα εργαλεία που διενεργείται η διαχείριση του μεταναστευτικού πληθυσμού μεταξύ αποκλεισμού και ενσωμάτωσης. Αρχικά, λοιπόν, θα πρέπει να δώσουμε το θεωρητικό περίγραμμα αυτού που ο Foucault περιέγραψε και εννοιολόγησε ως βιοπολιτική και του πώς συνδέεται με καθεστώτα ασφάλειας, ώστε να γίνει διακριτή η σχέση τους με τον ανθρωπισμό ως τεχνολογία διακυβέρνησης της μετανάστευσης.

Προς το τέλος του πρώτου τόμου της *Ιστορίας της Σεξουαλικότητας*, ο Foucault θα παρατηρήσει πως για τις δυτικές κοινωνίες «ο άνθρωπος, επί χιλιετίες, παρέμεινε ότι ήταν για τον Αριστοτέλη: ένα ζώο που επιπλέον είναι ικανό να διάγει μια πολιτική ύπαρξη· ο νεότερος άνθρωπος είναι ένα ζώο, στην πολιτική του οποίου τίθεται υπό αίρεση η ζωή του ως έμβιου όντος» (Foucault, 2011: 167) Ο Foucault θα εντοπίσει στην ιστορική αυτή μεταστροφή το κατώφλι σε μια «βιολογική νεωτερικότητα», όπου το ανθρώπινο είδος και η ζωή, που για τον Αριστοτέλη αποτελούσαν πεδίο ξεχωριστό της πολιτικής, γίνονται τα πρωταρχικά διακυβεύματα της ίδιας της πολιτικής στρατηγικής του ανθρώπου (Foucault, 2011: 167). Η ζωή θα εισέλθει στην ιστορία ως αντικείμενο πολιτικών διαδικασιών και ενός απολύτως νεωτερικού τρόπου άσκησης εξουσίας που μεριμνά για την αναπαραγωγή της, για την αύξηση και βελτιστοποίηση των δυνάμεών της (Foucault, 2011: 164-165). Για να αναλύσει αυτή την ιστορική μετάβαση ο Foucault θα κάνει μία γενεαλογία των διαφόρων μηχανισμών εξουσίας, από την κυριαρχία και την πειθαρχία έως τη βιοεξουσία, για να εντοπίσει τις τροποποιήσεις και διαφορές, τις μεταξύ τους συνέχειες και ασυνέχειες.

Εκκινώντας από την παλιά κυριαρχική εξουσία υποστηρίζει πως το βασικό προνόμιο του ηγεμόνα ήταν το απροϋπόθετο δικαίωμά του επί της ζωής και του θανάτου των υπηκόων στους

οποίους κυριαρχούσε. Το προνόμιο αυτό ανάγονταν στο παλιό ρωμαϊκό *patria potestas*, την εξουσία δηλαδή του πατέρα της οικογενείας να «διαθέτει» τη ζωή των παιδιών και των δούλων του καταπώς βούλεται (Foucault, 2011: 157). Αυτό σημαίνει ότι ο ηγεμόνας είχε το δικαίωμα να επιβάλλει τον θάνατο και να χαρίζει τη ζωή· ότι, λίγο έως πολύ, ενέπιπτε στην αρμοδιότητα του ηγεμόνα να αποφασίσει κατά πόσο ο υπήκοος έχει το δικαίωμα να είναι ζωντανός ή νεκρός (Foucault, 2002: 294). Το δικαίωμα αυτό παρουσιάζει ένα θεμελιώδες παράδοξο και συγχρόνως μία χαρακτηριστική ασυμμετρία προς την πλευρά του θανάτου, καθώς ο ηγεμόνας, σαφώς, δεν μπορεί να χαρίσει τη ζωή με τον ίδιο τρόπο που μπορεί να την αφαιρέσει: «Τελικά, η ίδια η ουσία του δικαιώματος ζωής και θανάτου εμπεριέχεται στο δικαίωμα του ηγεμόνα να θανατώνει: ο ηγεμόνας ασκεί το δικαίωμά του επί της ζωής, εφόσον μπορεί να θανατώσει[...] Είναι ένα δικαίωμα που οδηγεί κάποιον στον θάνατο ή του επιτρέπει να ζήσει» (Foucault, 2002: 295).

Το απροϋπόθετο δικαίωμα του ηγεμόνα να επιτρέπει τη ζωή και να επιβάλλει τον θάνατο θα μετριαστεί ιδιαίτερα με τη σταδιακή μετάβαση στις κοινωνίες της νεωτερικότητας. Θα μπορεί να ασκείται μόνο υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, δηλαδή όταν η ύπαρξη του ηγεμόνα κινδυνεύει, όταν θίγεται η κυριαρχία και τα δικαιώματά του. Θα λειτουργεί, συνεπώς, ως δικαίωμα υπεράσπισης και ανταπάντησης (Foucault, 2011: 157). Σταδιακά, και διαμέσου των οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών μετασχηματισμών που επέφερε η εκβιομηχάνιση και η δημογραφική αύξηση από τον 17^ο αιώνα, καθώς και της συγκρότησης νέων πεδίων γνώσης που μετασχημάτισαν την αντίληψη του σώματος και συνολικά της σχέσης της ζωής με τον θάνατο, το παλιό κυριαρχικό δικαίωμα θα καταστεί μάλλον αναχρονιστικό.

Οι νέες μορφές επιστημονικής γνώσης που θα αναδυθούν κατά τον 18^ο αιώνα, από πεδία όπως η βιολογία, η στατιστική, ή η δημογραφία, και με προεξέχον το πεδίο της ιατρικής επιστήμης και ιδιαίτερα την επιδημιολογία (Foucault, 2003: 321), θα εισάγουν τη βιολογική ζωή εντός του μηχανισμού και των τροπικοτήτων της εξουσίας. Αυτή την περίοδο θα εμφανιστούν στατιστικές μελέτες που προσμετράνε τα ποσοστά θνησιμότητας, τη μακροβιότητα, τα ποσοστά του εργαζόμενου πληθυσμού, την παιδική θνησιμότητα, θα συντελεστεί δηλαδή μία χαρτογράφηση του πληθυσμού θεμελιωμένη πάνω στη μέριμνα για τη ζωή και τον θάνατο των ανθρώπων (Φιλιππίδης, 2007: 72). Θα συγκροτηθεί, έτσι, αυτό που ο Foucault ονομάζει «βιοπολιτική», ήτοι η επιμελής επιστημονική, στατιστική μελέτη και πολιτική διαχείριση των φαινομένων της ζωής (Φιλιππίδης, 2007: 70) που τίθενται στο επίπεδο του πληθυσμού «ως πολιτικό πρόβλημα, ως

επιστημονικό και πολιτικό πρόβλημα μαζί, ως πρόβλημα βιολογικό και πρόβλημα της εξουσίας» (Foucault, 2002: 301).

Στην πορεία από τον 17^ο έως τον 18^ο αιώνα, η πειθαρχία και η βιοεξουσία, σταδιακά, θα συσσωματώσουν την κυριαρχία. Οι δύο αυτές τεχνολογίες εξουσίας δεν θα λειτουργήσουν αντιθετικά, η βιοεξουσία δεν θα αποκλείσει την πειθαρχία, αλλά θα την χρησιμοποιήσει αφού «εμφυτευτεί» μέσα της και αποκτήσει ρίζες χάρη σε αυτήν (Foucault, 2002: 297). Θα δημιουργηθούν, έτσι, δύο πόλοι γύρω από τους οποίους θα αναπτυχθεί η εξουσία επί της ζωής: η *ανατομοπολιτική του ανθρωπίνου σώματος* και η *βιοπολιτική του πληθυσμού*. Από τη μία, ο πρώτος πόλος θα επικεντρωθεί στο ατομικό σώμα, στο σώμα ως μηχανή για να το εξατομικεύσει και να αυξήσει μέσω πειθαρχικών τεχνικών τη δύναμή του, την ευπείθειά του, τη χρησιμότητα του, την παραγωγικότητά του και τη δυνατότητά του να ενταχθεί σε οικονομικές διαδικασίες. Από την άλλη, ο δεύτερος πόλος θα επικεντρωθεί στο σώμα-είδος ως το υπόβαθρο βιολογικών διαδικασιών και στις συνθήκες εκείνες που μπορεί να διαφοροποιήσουν αυτές τις διαδικασίες, ώστε να διενεργήσει μία ολόκληρη σειρά από παρεμβάσεις και ρυθμιστικούς ελέγχους (Foucault, 2011: 162). Καθώς η πειθαρχική εξουσία θα ασχολείται εξατομικευμένα με τα σώματα και τη συγκρότησή τους, είτε για να τα κανονικοποιήσει, είτε για να διευθετήσει την παρουσία και την οργάνωση των επιμέρους σωμάτων στον χώρο, η βιοεξουσία θα ασχολείται συνολικά με τον πληθυσμό και με το πώς επηρεάζεται από διαδικασίες που χαρακτηρίζουν τη ζωή, όπως η γέννηση, ο θάνατος ή η αρρώστια (Foucault, 2002: 297-298). Αν, λοιπόν, η πειθαρχία θα επιτηρεί, θα τιμωρεί, θα κανονικοποιεί και θα εξατομικεύει, τότε η βιοπολιτική θα παρεμβαίνει και θα ρυθμίζει συνολικά.

Η ανατομοπολιτική του ανθρωπίνου σώματος και η βιοπολιτική του πληθυσμού θα αποτελέσουν ιστορικά δύο θεμελιώδεις παράγοντες για την ανάπτυξη και εδραίωση του καπιταλισμού, καθώς «ο τελευταίος δε θα μπορούσε να διασφαλιστεί παρά με τίμημα την ελεγχόμενη ένταξη των σωμάτων στον μηχανισμό παραγωγής και μέσω μιας προσαρμογής των πληθυσμιακών φαινομένων στις οικονομικές διαδικασίες» (Foucault, 2011: 164). Μέσω αυτών των διαδικασιών, το παλιό κυριαρχικό δικαίωμα του να επιβάλλεις το θάνατο και να επιτρέπεις τη ζωή θα αντικατασταθεί από την εξουσία να *επενδύεις* τη ζωή ή να την *εκθέτεις* στον θάνατο (Foucault, 2011: 161). Καθώς, λοιπόν, εγκαθιδρύεται μία εξουσία που, από τη μία, αναπαράγει τη ζωή και, από την άλλη, μπορεί να την εγκαταλείπει στον θάνατο, η θανάσιμη διάσταση της

κυριαρχίας συνυφαίνεται με τη βιοπολιτική διαχείριση. Η εξουσία του θανάτου «εμφανίζεται τώρα ως συμπληρωματική μιας εξουσίας που ασκείται με θετικούς όρους επί της ζωής, που επιχειρεί να τη διαχειριστεί, να την αυξήσει, να την πολλαπλασιάσει, να ασκήσει πάνω της επακριβείς ελέγχους και συνολικές ρυθμίσεις» (Foucault, 2011: 159).

Οι μηχανισμοί που εγκαθιδρύει η βιοπολιτική για να διαχειριστεί τη ζωή στοχεύουν φαινόμενα συλλογικά, των οποίων οι οικονομικές και πολιτικές επιδράσεις γίνονται σχετικές μόνο στο επίπεδο του πληθυσμού. Φαινόμενα τυχαία και απρόβλεπτα αν τα εξετάσει κανείς χωριστά το καθένα, τα οποία, όμως, αν αναχθούν στο επίπεδο του πληθυσμού εμφανίζουν σταθερές που μπορούν να γίνουν αντικείμενο ρύθμισης (Dillon, 2007: 44). Τυχαία και ενδεχομενικά συμβάντα που προκύπτουν σε έναν πληθυσμό μέσα σε ορισμένο χρονικό διάστημα. Στόχος των βιοπολιτικών μηχανισμών είναι να παρέμβουν στο επίπεδο αυτών των γενικών φαινομένων, να εφαρμόσουν γενικές ρυθμίσεις στο επίπεδο του πληθυσμού, να παράγουν προβλέψεις, στατιστικές εκτιμήσεις και γενικά μέτρα που θα επιφέρουν μια σχετική ισορροπία στο πληθυσμιακό σύνολο που διαπερνάται από το ενδεχομενικό και το τυχαίο. Συνεπώς, να δημιουργήσουν μηχανισμούς ασφάλειας που πρέπει να τοποθετηθούν γύρω από αυτό το στοιχείο τυχαιότητας που είναι εγγενές σε κάθε πληθυσμό ζωντανών όντων για να βελτιστοποιήσουν το επίπεδο ζωής του (Foucault, 2002: 302), να ρυθμίσουν τον πληθυσμό εντός των χωρικών και χρονικών μεταβλητών του, την υγεία, τη μακροζωία και την ευρωστία του, καθιστώντας τον αντικείμενο παρακολούθησης, ανάλυσης, παρέμβασης και τροποποίησης (Foucault, 2001: 95). Οι μηχανισμοί της βιοπολιτικής λειτουργούν έτσι ως μηχανισμοί ασφαλείας μέσω των οποίων το βιολογικό αποτύπωμα του ανθρώπου-είδους εισέρχεται στο εσωτερικό μίας γενικής στρατηγικής της εξουσίας (Foucault, 2007: 1). Η εγκαθίδρυση μηχανισμών ασφαλείας αποτελεί το εργαλείο μέσω του οποίου η άσκηση της βιοεξουσίας και η βιοπολιτική διαχείριση μπορούν να θεμελιώσουν ένα περιθώριο ασφάλειας, ένα περιθώριο εξασφάλισης της δράσης τους (Faria, 2017: 299). Μια βιοπολιτική διακυβέρνηση, λοιπόν, προϋποθέτει την εγκαθίδρυση ενός καθεστώτος ασφάλειας.

Ο Foucault ερμηνεύει την ανάδυση των καθεστώτων ασφαλείας ως τη μετεξέλιξη του αστυνομικού κράτους και του παρεμβατισμού του στο πλαίσιο μίας φιλελεύθερης κυβερνητικότητας, που στοχεύει στη διαχείριση του πληθυσμού μέσω της αρχής του *laissez-faire* και την ελεύθερη κυκλοφορία των ροών εμπορευμάτων και ανθρώπων. Αυτού του είδους η φιλελεύθερη κυβερνητικότητα αναδύεται στα μέσα του 18^{ου} αιώνα, όταν εμφανίζεται ένας

μετασχηματισμός στη σχέση μεταξύ δικαίου και διακυβερνησιακής πρακτικής, που μετατοπίζει το πρόβλημα και το ζητούμενο της διακυβέρνησης από την επιβολή ορίων στην κατάχρηση της εξουσίας και τη διερώτηση πάνω στα όρια της νομιμότητάς του ηγεμόνα, στο ζήτημα του μέτρου της διακυβέρνησης, του ότι οφείλει κανείς να μην κυβερνά υπερβολικά. (Foucault, 2012: 28). Η φιλελεύθερη κυβερνητικότητα θεμελιώνεται, έτσι, γύρω από το πρόβλημα της ελευθερίας ως τεχνικής διακυβέρνησης, το πρόβλημα της διαχείρισης και της οργάνωσης των συνθηκών εντός των οποίων μπορεί να παράγεται ελευθερία (Foucault, 2012: 75-76). Κατ' αυτόν τον τρόπο, εμπεριέχει στον πυρήνα της μία αμφίσημη σχέση με την ελευθερία, καθώς η ίδια αυτή κίνηση θεμελίωσης των συνθηκών για την παραγωγή της μπορεί να τη θέσει υπό αίρεση, εφόσον προϋποθέτει την εγκαθίδρυση μιας σειράς «περιορισμών, ελέγχων, μορφών εξαναγκασμού και υποχρεώσεων που βασίζονται σε πιθανές απειλές» (Foucault, 2012: 76). Μια φιλελεύθερη τέχνη διακυβέρνησης θέτει, συνεπώς, σε ισχύ τον έλεγχο του πληθυσμού με τη συνάρθρωση της ασφάλειας και της ελευθερίας, ή μάλλον της ασφάλειας ως ελευθερίας της κυκλοφορίας (Bigo, 2008: 96).

Ένα καθεστώς ασφάλειας δεν μπορεί παρά να λειτουργεί στη βάση αυτής της ελευθερίας, με τη μοντέρνα έννοια που αποκτά τον 18^ο αιώνα, ως δηλαδή «δυνατότητας κίνησης, αλλαγής τοποθεσίας, και ως ενός συνόλου διαδικασιών κυκλοφορίας ανθρώπων και πραγμάτων» (Foucault, 2007: 48). Η σχέση ελευθερίας και ασφάλειας υπόκειται σε έναν φιλελεύθερο-οικονομικό προσδιορισμό όπου θεμελιώδες πρόβλημα της ασφάλειας αποτελεί η κυκλοφορία και το ερώτημα του πώς θα έπρεπε τα πράγματα να κυκλοφορούν (Foucault, 2007: 64). Οι στρατηγικές ασφάλειας λειτουργούν ως μέσα διαχείρισης αυτής της ανοιχτότητας του *laissez-faire*, που μπορεί να ελεγχθεί μόνο από τον υπολογισμό πιθανοτήτων (Foucault, 2007: 20) και συνεπώς ο κίνδυνος παίρνει τη μορφή του αστάθμητου συμβάντος, που μπορεί να μην συμβεί ποτέ αλλά θα είναι πάντοτε με κάποιο τρόπο πιθανό. Σε αυτό το πλαίσιο, η ασφάλεια σχετίζεται με μία σειρά υπολογισμών πιθανοτήτων και στατιστικών ρυθμίσεων που προσπαθούν να συλλάβουν το ενδεχομενικό και τυχαίο (Foucault, 2007: 6) και να το εντάξουν σε ένα προσχέδιο πιθανών συμβάντων εντός ενός συγκεκριμένου χώρου, ενός περιβάλλοντος, το οποίο από τη στιγμή που αποτελεί προϊόν της δυναμικής της ασφάλειας, που είναι συνάρτηση μιας ανοιχτότητας και μιας ελευθερίας, θα παραμένει πάντοτε ανοικτό και δυναμικό. Η ασφάλεια έτσι δεν είναι ζήτημα «απομόνωσης ενός χώρου, χάραξης των ορίων του και αποκοπής του [...] αλλά

συγκρότησης ενός “περιβάλλοντος ζωής” για τους πληθυσμούς, ανοίγοντας, ενσωματώνοντας και διευρύνοντας» (Bigo, 2008: 97).

Ο πληθυσμός είναι για τα καθεστάτα ασφαλείας μία στατιστική συνάρτηση, ούτε το άτομο ούτε ένα σύνολο ατόμων. Όταν ένα καθεστώς ασφαλείας ρυθμίζει έναν πληθυσμό παράγει στατιστικές νόρμες και κατηγοριοποιήσεις, προσπαθώντας να βελτιστοποιήσει τις επιθυμητές ροές κυκλοφορίας, τα επιθυμητά και ωφέλιμα στοιχεία που διαπερνούν τον πληθυσμό βιολογικά, στο πλαίσιο της χωρικότητας και της υλικότητας εντός της οποίας διαβιεί, και να περιορίσει οτιδήποτε θεωρείται «επικίνδυνο» και «ακατάλληλο» (Foucault, 2007: 19-20). Έτσι, ένα καθεστώς ασφαλείας διαχειρίζεται το αβέβαιο και το πρόσκαιρο, όπως αυτό εντάσσεται εντός μίας χωρικότητας. Σε αυτό το πλαίσιο, η ασφάλεια κανονικοποιεί ξεκινώντας από επιμέρους υποθέσεις, κατατάσσοντας το ρίσκο που εκφράζουν, το πόσο πιθανόν είναι πραγματικά να συμβούν και τις κατηγοριοποιεί ανάλογα με τον βαθμό επικινδυνότητάς τους. Με τον ίδιο τρόπο, η (αν)ασφάλεια παράγεται από την εγκαθίδρυση μίας νόρμας που προκύπτει από τη σχέση των επιμέρους περιπτώσεων και τη στατιστική κατανομή του κινδύνου ανάμεσά τους, ώστε να διαχωριστεί το κανονικό από το μη-κανονικό (Bigo, 2008: 99). Κατ’ επέκταση, η ασφάλεια είναι συνυφασμένη με τη διαχείριση του ρίσκου, ενός διαφορετικού ρίσκου που βασίζεται σε στατιστικές κατανομές και νόρμες. Τα φιλελεύθερα καθεστάτα ασφαλείας είναι, έτσι, άμεσα συνδεδεμένα με μία σειρά εννοιών, όπως το ρίσκο, η κρίση και ο κίνδυνος, που επιτρέπουν νέα είδη παρεμβάσεων και ρυθμίσεων (Foucault, 2007: 61-62).

Σε αυτό το πλαίσιο, η βιοπολιτική στις κοινωνίες «προηγμένου φιλελευθερισμού», όπως τις ονομάζει ο Nikolas Rose, λειτουργεί στη βάση της μέσω «μίας πολλαπλότητας στρατηγικών που προσπαθούν να ταυτοποιήσουν, να συμπεριλάβουν, να διαχειριστούν, και να κυβερνήσουν τα άτομα, τις ομάδες ή τις κοινότητες που θεωρούνται φορείς υψηλού ρίσκου» (Rose, 2007: 70). Η δυαδική κατηγοριοποίηση μεταξύ κανονικού και παθολογικού, που ήταν κομβική για τη διενέργεια μίας βιοπολιτικής διακυβέρνησης, οργανώνεται τώρα σε σχέση με τη διαχείριση του ρίσκου. Χαράσσονται, έτσι, στρατηγικές για την ταυτοποίηση και την προληπτική διακυβέρνηση υποκειμένων ρίσκου, αναπτύσσονται «τρόποι σκέψης και δράσης που εμπεριέχουν υπολογισμούς σχετικά με το πιθανό μέλλον στο παρόν, που ακολουθούνται από παρεμβάσεις στο παρόν ώστε να ελεγχθεί το πιθανό μέλλον» (Rose, 2007: 70). Κάλλιστα, λοιπόν, θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για μια παρελθοντική και παροντική, για μια ευρύτερα ιστορική συνύφανση των καθεστώτων και

των διαδικασιών ασφαλειοποίησης με την ανάδυση και άσκηση μίας βιοπολιτικής του πληθυσμού, για τη συγκρότηση, δηλαδή, μίας βιοπολιτικής διακυβέρνησης μέσω πρακτικών ασφάλειας που αναδέχονται και διαχειρίζονται το πρόβλημα της σχέσης μεταξύ ρίσκου, κινητικότητας και πληθυσμού.

Σε αυτή τη βάση, ένα καθεστώς βιοπολιτικής ασφάλειας των συνόρων δεν στοχεύει στην «εγκαθίδρυση και οριοθέτηση μίας περιοχής αλλά στο να επιτρέψει την κυκλοφορία, να την ελέγξει, να διαχωρίσει την καλή από την κακή, να διασφαλίσει ότι τα πράγματα θα είναι πάντα σε κίνηση, συνεχώς σε μετατόπιση, διαρκώς θα πηγαίνουν από το ένα σημείο στο άλλο, αλλά με τρόπο τέτοιο ώστε οι εγγενείς κίνδυνοι της κυκλοφορίας να ακυρώνονται» (Foucault, 2007: 65). Η βιοπολιτική ασφάλεια επιδιώκει τη διασφάλιση της ελεύθερης κίνησης, η οποία επιτυγχάνεται μέσω μίας σειράς ρυθμίσεων και περιορισμών από μηχανισμούς ασφαλείας που διαχειρίζονται τις μεταναστευτικές ροές και τα σύνορα. Κάπως έτσι, οι «έμπιστοι ταξιδιώτες» μπορούν να ταξιδεύουν χωρίς ιδιαίτερη ενόχληση και καθυστερήσεις αφού έχει συγκροτηθεί ένα πεδίο ασφάλειας-ελευθερίας κίνησης μέσω παρεμβάσεων διαχείρισης ρίσκου, οι οποίες παράγουν και ταυτόχρονα φιλτράρουν εκείνα τα υποκείμενα που μπορούν να θεωρηθούν πιθανώς επικίνδυνα (Vaughan-Williams, 2015: 39).

Ο Frederic Gros στο βιβλίο του *Η Αρχή της Ασφάλειας*, συνηχώντας τη συνάρθρωση βιοπολιτικής διακυβέρνησης του πληθυσμού και ασφαλειοποίησης, θα μιλήσει περί *βιο-ασφάλειας* για να περιγράψει μία συνεχιζόμενη διαδικασία που, από τη μία, αφορά υλικές και ψηφιακές ροές, την ασφαλή τους κυκλοφορία και την απρόσκοπτη κίνησή τους, και, από την άλλη, τη διενέργεια ενός διαχωρισμού, φιλτραρίσματος και επιλογής που αποτρέπει την είσοδο σε επιβλαβή στοιχεία και στη βάση της έχει ως στόχο το υποκείμενο ως έμβιο-βιολογικό σώμα. Η βιο-ασφάλεια επιδιώκει να ασφαλίσει τις ζωτικές διαδικασίες του υποκειμένου μέσω μίας σειράς πρακτικών και τεχνικών που στόχο έχουν να *ελέγξουν*, να *ρυθμίσουν* και να *προστατεύσουν* το υποκείμενο υπό το φως της βιολογικής του περατότητας (Gros, 2019: 109-110).

Η βιο-ασφάλεια, αρχικά, λειτουργεί μέσω του ελέγχου καθώς πραγματεύεται το σώμα, τη βιολογική του βάση, ως ένα σύνολο δεδομένων προς ανάγνωση που καθιστά το υποκείμενο ταυτοποιήσιμο και αναγνωρίσιμο. Οι μηχανισμοί μεταναστευτικού ελέγχου που πραγματευτήκαμε, οι βάσεις πληροφοριών και βιομετρικών δεδομένων [SIS, VIS, Eurodac], οι μηχανισμοί επιτήρησης [Eurosur, Jora] και υπηρεσίες διαχείρισης ρίσκου [Frontex], εντάσσονται

σε αυτήν, ακριβώς, τη λογική ασφαλειοποίησης. Το σώμα, σιωπηλό και ταυτόχρονα φλύαρο, δεν ψεύδεται ποτέ. Οι διαστάσεις του, τα αποτυπώματα, τα γενετικά του ίχνη θεωρούνται αλάνθαστα βιολογικά σημεία που συνθέτουν την ταυτότητα του υποκειμένου. Η βιο-ασφάλεια ελέγχει ιχνηλατώντας τα στοιχεία τα οποία αφήνει πίσω της η κίνηση των σωμάτων από τη στιγμή που το σώμα γίνεται, πλέον, μία αναγνώσιμη ψηφιακή υπογραφή. Λειτουργεί στη βάση μιας συνεχούς διαδικασίας μεταξύ ταυτοποίησης και εντοπισμού, μιας συνεχούς ιχνηλασιμότητας που μπορεί να απαντήσει στα θεμελιώδη ερωτήματα που απασχολούν έναν μηχανισμό ασφάλειας, δηλαδή ποιος είναι ποιος, ποιος είναι πού και ποιος κάνει τι (Gros, 2019: 124). Μέσω του ελέγχου και των τεχνολογιών του, η βιο-ασφάλεια αποκτά απολύτως νέες ποιότητες για τον διαχωρισμό των επιθυμητών και των ανεπιθύμητων ροών, μεγαλύτερη ταχύτητα και βεβαιότητα, τη δυνατότητα μίας αυτόματης κατηγοριοποίησης και καταγραφής ιχνών στη βάση μίας απόλυτης ψηφιακής διαφάνειας που ξεπερνά το πέρασμα του χρόνου και τη φθορά (Gros, 2019: 127).

Η βιο-ασφάλεια δεν συμβολίζεται από τον αποκλεισμό, την ανέγερση τειχών και συνόρων, αλλά από τη συνεχή ανιχνευσιμότητα μίας πορείας, από την κατασκευή ψηφιακών ομοιομάτων των υποκειμένων και των κινήσεών τους, από pixel και άυλα αρχεία (Gros, 2019: 127). Οι μηχανισμοί βιο-ασφάλειας, έτσι, κυβερνούν την «εικονική δυνατότητα» των ζώντων να αποτελέσουν κίνδυνο. Ένα καθεστώς βιοπολιτικής ασφάλειας επιδιώκει, πρώτα από όλα, να γνωρίσει τη «ζωή» για να την ασφαλίσει και, κατά συνέπεια, η ζωή που δεν μπορεί να γίνει αντικείμενο γνώσης, να ανιχνευθεί, να γίνει κατανοητή ανάγεται σε κάποιου είδους απόλυτο κίνδυνο. Σε τι συνίσταται η ζωή, ποια είναι η ελάχιστη υπόσταση που την καθιστά ό,τι είναι και ποιες οι προϋποθέσεις που της δίνουν αξία είναι κάποια από τα ερωτήματα που οι διαφορετικοί μηχανισμοί ασφάλειας προσπαθούν να διευθετήσουν (Dillon, 2003: 533-534). Η ζωή αποσυντίθεται και ανασυντίθεται ως ένα σύνολο βιολογικών φραγμάτων που μπορούν να διαβαστούν ως πληροφορίες και ανάγεται στον ελάχιστο κοινό παρονομαστή της που είναι η διατήρηση, η επιβίωση. Ο ορισμός της ζωής ως επιβίωση είναι «πάντα και απαραίτητα κεντρικό σημείο για τη βιολογικοποίησή της και συνεπώς και για τις πολιτικές της ασφάλειας» (Dillon, 2003: 534). Για τους μηχανισμούς βιο-ασφάλειας κεντρικό διακύβευμα γίνεται, λοιπόν, η παραγωγή γνώσης σχετικά με σώματα βιολογικοποιημένα και αποσυντεθειμένα σε ένα σύνολο πληροφοριών προς ανάγνωση, που υπόκεινται σε βιοπολιτικές διαδικασίες φιλτραρίσματος και κατηγοριοποίησης και στη λογική ενός «γίγνεσθαι-κίνδυνος» που διαγιγνώσκεται σαν κάποια παθολογική συμπτωματολογία ή επιδημιολογική απειλή (Dillon και Reid, 2001: 51-52). Η βιο-

ασφάλεια διαμορφώνεται, έτσι, ως μία «μη-οριοθετημένη επιστήμη» για την ανίχνευση της «εικονικής δυνατότητας» των βιολογικών σωμάτων-ως-πληροφορίες να εγγραφούν σε ένα γίνεσθαι-κίνδυνος (Dillon, 2003: 538).

Η βιο-ασφάλεια, έπειτα, εκτός του να ελέγχει, επιδιώκει να ρυθμίζει, δηλαδή να μετριάξει τις ροές, να ισοσταθμίζει σε σχέση με τον μέσο όρο, να παράγει μία αυθόρμητη ισορροπία όπως η εσωτερική ισορροπία που επιδιώκει ένας ζωντανός οργανισμός και που μέσω αυτής δυναμικά συντηρεί την ύπαρξή του (Gros, 2019: 134). Αντικείμενό της είναι ο πληθυσμός ως μία εμμενής διαδικασία με τους δικούς της εσωτερικούς νόμους ισορροπίας, τις δικές του ζωτικές λειτουργίες και ροές που εντάσσονται σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον. Η ρύθμιση του πληθυσμού διαφέρει από τη διοίκηση ενός συνόλου ανθρώπων. Η ρύθμιση στοχεύει σε φαινόμενα τα οποία έχουν τη δική τους δυναμική, σε φαινόμενα «φυσικά», στα οποία θα μπορούσε να δοθεί μία συγκεκριμένη κλίση, σε φαινόμενα που ανάγονται στο επίπεδο του πληθυσμού, όπως για παράδειγμα η γεννητικότητα, και στα οποία θα μπορούσε να δοθεί μία κατεύθυνση μέσω υποκίνησης και παροχής κινήτρων. Η ρύθμιση επιδιώκει να δημιουργήσει το κατάλληλο περιβάλλον γύρω από το υποκείμενο για να αντιδράσει με συγκεκριμένο τρόπο. Είναι η διευθέτηση και οργάνωση ενός περιβάλλοντος για την ενθάρρυνση ενός συγκεκριμένου τρόπου δράσης (Gros, 2019: 135).

Η ρύθμιση συνδέεται έτσι με μια φιλελεύθερη κυβερνητικότητα που στοχεύει περισσότερο στην επιθυμία παρά στην πολιτική βούληση για να ωθήσει το υποκείμενο μέσω της ίδιας της ελεύθερης κίνησής του προς το επιθυμητό αποτέλεσμα. Η ίδια η ελευθερία του υποκειμένου αποτελεί το σημείο μέσω του οποίου μπορεί να ρυθμιστεί έμμεσα η συμπεριφορά του και το απαραίτητο εκείνο στοιχείο για την αναπαραγωγή και συντήρηση του ίδιου αυτού συστήματος. Η βιοπολιτική διακυβέρνηση συγκροτείται από μία σειρά διακριτικών και προσαρμοστικών ρυθμίσεων που ωθούν την επένδυση της επιθυμίας προς κάποια κατεύθυνση, ώστε να παραχθεί μία ομοιόσταση της κυκλοφορίας των ροών και όλα τα επιμέρους σημεία του συστήματος να συντείνουν προς την παραγωγή μίας ισορροπίας παρεμβαίνοντας στο περιβάλλον, σε συνέκταση με τις στοχεύσεις μίας (νέο)φιλελεύθερης κυβερνητικότητας, που, επίσης, οφείλει να παρεμβαίνει στο περιβάλλον [milieu], να δίνει δηλαδή μορφή στο κοινωνικό περιβάλλον εντός του οποίου οι λειτουργίες της αγοράς θα μπορέσουν να ενεργοποιηθούν (Taylan, 2013: 82). Η βιο-ασφάλεια ρυθμίζει τη σχέση μεταξύ κυκλοφορίας του πληθυσμού και κυκλοφορίας του κεφαλαίου με

πρότυπο το ανθρώπινο σώμα και τις ζωτικές του ροές που πρέπει να διατηρούνται σε ομοιόσταση για να παραμείνει υγιές (Gros, 2019: 136).

Η βιο-ασφάλεια, τέλος, προστατεύει στη βάση της ιδέας ότι το ζων υποκείμενο καθίσταται ευάλωτο από ό,τι το καθιστά ζωντανό, από το γεγονός ότι η ζωή καθαυτή είναι ευάλωτη απέναντι στον θάνατο, απέναντι σε μία σειρά παραγόντων που την καθιστούν επισφαλή (Gros, 2019: 100). Σε αυτό το πλαίσιο, η προστατευτική βιο-ασφάλεια θα αναδεχτεί τόσο τους άμεσα ευάλωτους πληθυσμούς, τους άμεσα εκτεθειμένους σε κίνδυνο, τα θύματα πολιτικών, κοινωνικών και ανθρωπιστικών κρίσεων, και ταυτόχρονα τους έμμεσα ευάλωτους πληθυσμούς που εντός ενός κόσμου παγκόσμιας αλληλεπίδρασης και ανάδρασης θεωρούνται έμμεσα εκτεθειμένοι σε μία σειρά κινδύνων, υγειονομικών και ηλεκτρονικών, αλλά κυρίως πολιτισμικών, που απειλούν τη σταθερότητα μίας ταυτότητας μέσω της διάδοσης άλλων μοντέλων κουλτούρας και της εισροής ξένων πληθυσμών. Το να ασφαλίζεις έτσι συνεπάγεται το να εξαιρείς και να φιλτράρεις, από τη μία, και να ενσωματώνεις και να φροντίζεις, από την άλλη (Gros, 2019: 102). Το να ασφαλίζεις τον πληθυσμό συνεπάγεται να εξαιρείς και να ενσωματώνεις ταυτόχρονα απέναντι σε μια σειρά κινδύνων που τείνουν να αγκαλιάσουν το σύνολο της ύπαρξης «από την πολιτισμική ταυτότητα έως το βιολογικό υπόστρωμα περνώντας μέσα από την πολιτική, την κοινωνική και την υπαρξιακή της κατάσταση». Πρόκειται, συνολικά, για το δόγμα της ασφάλειας του ανθρώπου που αντικαθιστά την ορθολογικότητα μίας Βεσπφλιανής τάξης ασφάλειας, μιας ασφάλειας που ανάγεται στο επίπεδο του κράτους με στόχο αμιγώς τη διασφάλιση της κρατικής κυριαρχίας και των κρατικών συμφερόντων, για να θέσει στο επίκεντρό της τον ζώντα πληθυσμό ευρύτερα, τους πληθυσμούς που εκτίθενται σε μια ευρεία γκάμα πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών κινδύνων (Gros, 2019: 120).

Η ασφάλεια του ανθρώπου βασίζεται στην ιδέα της μέριμνας για την απρόσκοπτη ανάπτυξη των ζωτικών δυνατοτήτων του εκάστοτε ανθρώπου σε όλη την έκταση της ύπαρξής του και αυτός ακριβώς ο ζωτικός πυρήνας είναι που ανάγεται σε αντικείμενο της ασφάλειας. Ο άνθρωπος όχι ως υποκείμενο δικαίου, ως μία νομική οντότητα, αλλά ως μία ευάλωτη φυσική ύπαρξη, έκθετη σε κακουχίες, ως δηλαδή ένα θύμα (Gros, 2019: 121). Η αναφορά στη ζωή τοποθετημένη ωμά στο πρωτογενές επίπεδο του κινδύνου και του πόνου συνθέτει μία αφηρημένη κοινότητα θυμάτων και νοσηματοδοτεί αυτό το είδος ασφάλειας στη βάση ενός ανθρωπισμού. Ένας ανθρωπισμός που μεριμνά για την αμεσότητα της διατήρησης της ζωής, για τη στέρεα και

βιολογική βάση του ανθρώπου, για την ευρύτερη αυτή κοινότητα θυμάτων που είναι εκτεθειμένα στον κίνδυνο. Αν η Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων νοηματοδοτούσε την ασφάλεια μέσω της εγκαθίδρυσης του ελεύθερου πολίτη, μίας οικουμενικής φαντασιακής σταθεράς, η βιοασφάλεια ως ανθρωπιστική ασφάλεια νοηματοδοτείται μέσω της συγκρότησης και διακυβέρνησης μίας παγκόσμιας κοινότητας θυμάτων (Gros, 2019: 122-123). Υπό αυτό το πρίσμα γίνεται διακριτό πως η βιοπολιτική ασφάλεια μπορεί να συναρθρώνεται με τον ανθρωπισμό στο επίπεδο της διαχείρισης των συνόρων και των μεταναστευτικών ροών για τη διακυβέρνηση του μεταναστευτικού πληθυσμού, ο οποίος συγκροτείται ως μία κοινότητα «θυμάτων προς διάσωση» και, ταυτόχρονα, ως «ρίσκο ασφαλείας».

Η ανθρωπιστική διακυβέρνηση αποτελεί, στην ουσία, «τη διοίκηση ανθρωπίνων συλλογικοτήτων στο όνομα μιας ανώτερης ηθικής αρχής που θεωρεί τη διατήρηση της ζωής και την ανακούφιση από τον πόνο ως την ανώτερη αξία δράσης» (Fassin, 2007: 151), η οποία ως ένα σύνολο διαδικασιών και δράσεων που διενεργούνται για τη ρύθμιση, τον έλεγχο και την προστασία της ύπαρξης του ανθρωπίνου όντος εμπεριέχεται, αλλά μπορεί και να ξεπερνά τις κρατικές παρεμβάσεις, τις διοικητικές ρυθμίσεις και γενικότερα τους πολιτικούς θεσμούς (Fassin, 2012: 1). Κατ' επέκταση, ο ανθρωπισμός ως μια ορθολογικότητα διακυβέρνησης της ζωής δεν είναι απλώς κάτι που συμβαίνει ως αντίδραση στη βία των συνόρων, αλλά αποτελεί μέρος της παραγωγής των συνόρων καθ'αυτών (Pallister-Wilkins, 2017: 89). Η ανθρωπιστική συνοριοποίηση, εφόσον εκφράζεται και συντελείται μέσω λογικών και μηχανισμών βιοασφάλειας, διαφοροποιείται σε σχέση με τις παραδοσιακές συνοριακές πρακτικές. Στόχος της δεν είναι αποκλειστικά η ασφάλεια μίας κυρίαρχης εδαφικότητας, αλλά και η ασφάλεια της ζωής των πληθυσμών που βρίσκονται σε κίνηση. Στο πλαίσιο λειτουργίας των ανθρωπιστικών ευρωπαϊκών συνόρων μπορεί να εντάσσονται έτσι μηχανισμοί και υπηρεσίες, όπως η Frontex και το Eurosur, καθώς και μία σειρά ετερογενών δρώντων, που μπορεί να δρουν σε διαφορετικά πλαίσια και με ποικίλους σκοπούς (Walters, 2010: 147), για παράδειγμα μη-κυβερνητικές οργανώσεις όπως οι Γιατροί Χωρίς Σύνορα ή η Διεθνής Αμνηστία και διακρατικοί οργανισμοί όπως ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης των Ηνωμένων Εθνών.

Αυτή η πολύμορφη, πολυπαραγοντική και, σε πολλές περιπτώσεις, αντιφατική τεχνολογία διακυβέρνησης τοποθετείται από τον Didier Fassin, στο ευρύτερο πλαίσιο ενός «ανθρωπιστικού Λόγου», τη ρίζα του οποίου εντοπίζει στη χριστιανική παράδοση της συμπόνιας και στα κινήματα

κατάργησης της δουλείας στην Αγγλία, τη Γαλλία και τις ΗΠΑ τον 18^ο αιώνα. Ο ανθρωπιστικός Λόγος αποτελεί μια μορφή ηθικής οικονομίας που παράγει μέσω ενός λεξιλογίου «πόνου, συμπόνιας, αλληλοβοήθειας και υποχρέωσης να προστατέψεις» έναν αμιγώς πολιτικό τρόπο διακυβέρνησης απειλούμενων και ξεχασμένων ζώων. Ο ανθρωπιστικός Λόγος κυβερνά επισφαλείς ζωές, τις «ζωές των ανέργων και των αιτούντων άσυλο, τις ζωές άρρωστων μεταναστών και οροθετικών [...] απειλούμενες και ξεχασμένες ζωές που η ανθρωπιστική διακυβέρνηση επαναφέρει στην ύπαρξη με το να τις προστατεύει και να τις εκθέτει» (Fassin, 2012: 4). Οι πρακτικές απολήξεις του, οι διαφόρων μορφών πολιτικές εκδηλώσεις συμπόνιας που επιτελούνται στον δημόσιο χώρο, δεν μπορούν παρά να κατευθύνονται κάθε φορά από πάνω προς τα κάτω, να καθιστούν εμφανείς και να αναπαράγουν, δηλαδή, ιεραρχήσεις μεταξύ του ισχυρού και του ευάλωτου, μεταξύ του σωτήρα και του θύματος και, όπως είναι λογικό, να καθιστούν, παράλληλα, το υποκείμενο, που γίνεται δέκτης ανθρωπιστικής προσοχής, πειθήνιο. Η θέση που καταλαμβάνει είναι αυτή του ευεργετημένου θύματος, και ως τέτοιο οφείλει να επιτελέσει τον ρόλο του, να εκφράσει την ευγνωμοσύνη και την ταπεινότητά του, και όχι να αρθρώσει αντιστάσεις και να διεκδικήσει πολιτικά δικαιώματα (Fassin, 2012: 3-4).

Η ανθρωπιστική διακυβέρνηση, έτσι, εμπερικλείει δυναμικές αποπολιτικοποίησης, καθώς μέσω μιας γλώσσας συναισθηματισμού και συμπόνιας μεταφράζει την πολιτική κυριαρχία ως ατυχία, τη συστημική αδικία ως κακουχία και τη δομική βία ως τραύμα. Παράγει διαχειρίσιμες υποκειμενικότητες με την κατασκευή μίας κοινότητας ανθρώπων που αποκτούν υπόσταση και νομιμοποίηση μόνο εφόσον αναγνωριστούν ως βασανισμένα σώματα, χαράσσει σύνορα που, στη βάση διαδικασιών ασφαλειοποίησης, μετατρέπονται σε κατώφλια μεταξύ της ζωής και του θανάτου, εγκαθιδρύει διαχωρισμούς μεταξύ «νόμιμων» και «παράνομων» πληθυσμών και δημιουργεί ιεραρχήσεις μεταξύ ζώων «άξιων» ή «ανάξιων να βιωθούν» (Mavelli, 2017: 810). Η ανθρωπιστική μέριμνα ως μία θετική εξουσία που επενδύει τη βιολογική ζωή των μεταναστών/τριών μπορεί να επεκτείνει τη δυνατότητα διακυβέρνησης υποκειμένων, χώρων και χρονικοτήτων ή συγκυριών με τρόπο που σε άλλη περίπτωση θα ήταν μάλλον αδύνατος (Little και Vaughan-Williams, 2017: 545). Ο ανθρωπισμός, λοιπόν, δεν είναι «ένα ουδέτερο αξιακά πεδίο αλλά μια πρακτική που βασίζεται σε σχέσεις και ιεραρχίες εξουσίας που χρησιμοποιούνται για τη διακυβέρνηση των πληθυσμών» (Pallister-Wilkins, 2015: 59).

Στην πραγματικότητα, δεν υπάρχει καμία αντίθεση μεταξύ ανθρωπιστικών ανησυχιών ή πρακτικών και μορφών ελέγχου που στοχεύουν στην ασφάλεια του πληθυσμού. Οι ανθρωπιστικές δράσεις εμπεριέχουν την πιθανότητα του ρίσκου, της ανασφάλειας και συνεπώς πρακτικές για να περιορίσουν και να ελέγξουν. Τα σώματα των ευάλωτων και ταυτόχρονα παράνομων πληθυσμών, πληθυσμών ευάλωτων αφού είναι παράνομοι, γίνονται στόχοι μίας πολιτικής διακυβέρνησης που αναπαράγει τόσο τους ίδιους ως παράνομους όσο και τα καθεστώτα εκείνα σχέσεων εξουσίας-γνώσης που τους συγκροτούν. Η φροντίδα προϋποθέτει τον έλεγχο και μια σχέση λειτουργικής αλληλεγγύης μεταξύ ανθρωπισμού και αστυνομικών ή στρατιωτικών αρχών και υπηρεσιών για τη συνοριακή διαχείριση, όπως για παράδειγμα είδαμε στην περίπτωση της Frontex (Pallister-Wilkins, 2015: 59). Έτσι, η ανθρωπιστική διακυβέρνηση κάλλιστα μπορεί να επικεντρώνεται στη διενέργεια δράσεων με βάση ανθρωπιστικά ιδανικά και πίστη στην καθολικότητα της αξίας του ανθρώπου για να διασώσει και να διατηρήσει τη ζωή, την ίδια στιγμή που μπορεί να δουλεύει για να παράγει κατηγορίες ζωής που υπάγονται σε χώρους και καθεστώτα εξαίρεσης (Pallister-Wilkins, 2017: 89).

Ανθρωπισμός και ασφαλειοποίηση, συμπόνια και καταστολή, μέριμνα και ρίσκο είναι στοιχεία αξεδιάλυτα περιπλεγμένα ως κομμάτι του ίδιου πεδίου και της ίδιας λογικής ενός βιοπολιτικού τρόπου διακυβέρνησης που διαπερνά και επενδύει τη ζωή. Στη βάση μίας ανθρωπιστικής ορθολογικότητας παράγονται μορφές βιοπολιτικής παρέμβασης, τεχνικές διαχείρισης του πληθυσμού και της κινητικότητάς του, όπως όταν αναγείρονται στρατόπεδα συγκέντρωσης (Fassin, 2012: 226), όταν εγκαθιδρύονται τεχνολογικοί μηχανισμοί επιτήρησης ή όταν διενεργούνται στρατιωτικοποιημένες επιχειρήσεις διάσωσης-αναχαίτισης σε διεθνή ύδατα (Pallister-Wilkins, 2017: 93). Ο ανθρωπισμός ως τεχνολογία διακυβέρνησης, ως ένα σύνολο πρακτικών, λόγων και παρεμβάσεων εντάσσεται ευρύτερα σε ένα βιοπολιτικό καθεστώς ασφάλειας για τη διαχείριση και το καναλιζάρισμα της κινητικότητας του μεταναστευτικού πληθυσμού, που «από τη μία εντοπίζεται σε ένα ευρύτερο πεδίο πολιτικών *σχετικά* με τη ζωή και *επί* της ζωής και από την άλλη καταδεικνύει έναν συγκεκριμένο τρόπο με τον οποίο οι μεταναστευτικές πολιτικές ελέγχουν τις ζωές των μεταναστών με το να κατευθύνουν την κυκλοφορία τους και να διαχωρίζουν μεταξύ των υποκειμένων μίας ανθρωπιστικής ανησυχίας [πρόσφυγες, αιτούντες άσυλο, δέκτες ανθρωπιστικής βοήθειας] και τα *απομεινάρια* της [οικονομικοί μετανάστες, απορριφθέντες πρόσφυγες]» (Tazzioli, 2016: 4).

Το φαινομενικό παράδοξο, τώρα, ενός καθεστώτος βιοπολιτικής ασφάλειας που μέσω ανθρωπιστικών πρακτικών διακυβέρνησης επιδιώκει να αυξήσει τη ζωή, να την προστατεύσει και να την επενδύσει, ενώ ταυτόχρονα μπορεί να την αφήνει να χάνεται, να την εκθέτει στον θάνατο, να την εγκαταλείπει σε θανάσιμο κίνδυνο αφού την έχει παράγει ως κίνδυνο, υπερβαίνεται μέσω της λειτουργίας του ρατσισμού. Ο Foucault θα αναρωτηθεί: «Πώς είναι δυνατόν, υπό αυτές τις συνθήκες, μία πολιτική εξουσία να σκοτώνει, να ζητά το θάνατο[...] Πώς αυτή η εξουσία, η οποία έχει ως κύριο στόχο της την εξασφάλιση της ζωής, μπορεί να αφήνει τους ανθρώπους να πεθαίνουν; Πώς ασκείται η εξουσία του θανάτου, πώς ασκείται η λειτουργία του θανάτου, μέσα σε ένα πολιτικό σύστημα επικεντρωμένο στη βιο-εξουσία;» (Foucault, 2002: 313). Ο ρατσισμός με τη βιολογίζουσα, νεωτερική μορφή του, όπως θα ενταχθεί στους κρατικούς μηχανισμούς των κοινωνιών βιοεξουσίας του 19^{ου} αιώνα, θα δώσει τον τρόπο μέσω του οποίου θα καταστεί δυνατόν να εγκαθιδρυθεί αυτή η τομή στο πεδίο της ζωής το οποίο έχει αναδεχτεί η εξουσία. Μία τομή μεταξύ αυτών που πρέπει να ζήσουν και αυτών που πρέπει να πεθάνουν (Foucault, 2002: 313-314).

Μέσω του ρατσισμού διενεργείται μία βιολογική ιεράρχηση, ένας διαχωρισμός του πληθυσμού σε φυλές, και κατ' επέκταση εγκαθιδρύεται μια θετική σχέση ανάμεσα στις ζωές που κρίνονται άξιες να βιωθούν και σε εκείνες που αφήνονται να πεθάνουν, δηλαδή μία σχέση όπου ο θάνατος του άλλου συνεπάγεται την ενίσχυση της δικής μου ζωής και ευρωστίας, την υγιή αναπαραγωγή και τη δύναμη του πληθυσμού. Ο θάνατος του άλλου, της άλλης, κατώτερης φυλής, του εκφυλισμένου, του μη-φυσιολογικού συνεπάγεται την ευρωστία και την υγιή αναπαραγωγή του είδους. Συνεπάγεται μία πιο καθαρή και υγιή ζωή (Foucault, 2002: 314-315). Η σχέση αυτή δεν είναι πολιτικού-πολεμικού τύπου από τη στιγμή που οι εχθροί που εξοντώνονται δεν ορίζονται ως πολιτικοί αντίπαλοι, αλλά ως βιολογικοί, ως «εσωτερικοί ή εξωτερικοί κίνδυνοι, σε σχέση με τον πληθυσμό και για τον πληθυσμό» (Foucault, 2002: 315). Κατ' επέκταση, η θανάτωση των επικίνδυνων «άλλων» στις κοινωνίες της βιοεξουσίας δεν διενεργείται, κατά κύριο λόγο, άμεσα αλλά έμμεσα. Οι ζωές που ορίζονται ως «κίνδυνος» για την υγιή αναπαραγωγή του πληθυσμού και κρίνονται «ανάξιες να βιωθούν» υπόκεινται σε μορφές έμμεσης δολοφονίας: «την έκθεση σε θανάσιμο κίνδυνο, τον πολλαπλασιασμό των θανάσιμων κινδύνων[...] τον εξοστρακισμό, τον πολιτικό θάνατο, την απόρριψη» (Foucault, 2002: 316). Μέσω αυτής της λειτουργίας του ρατσισμού μπορούν, λοιπόν, τα σύγχρονα κράτη να διενεργούν πληθυσμιακές ιεραρχήσεις και να

παράγουν ανά τη συγκυρία και σύμφωνα με τις ανάγκες μίας βιοπολιτικής του πληθυσμού τη φιγούρα του μετανάστη είτε ως «ζωή προς διάσωση» είτε ως «ρίσκο ασφαλείας».

Τόσο, λοιπόν, το κομμάτι της επένδυσης και αύξησης της ζωής, όπως αποτυπώνεται σε ανθρωπιστικές τεχνικές διακυβέρνησης, όσο και αυτό της εγκατάλειψης στον θάνατο, της έμμεσης θανάτωσης και της απαξίωσης της ζωής εντάσσονται στο πεδίο της ίδιας βιοπολιτικής ορθολογικότητας και έτσι παράγεται, στο επίπεδο της βιοπολιτικής διαχείρισης του πληθυσμού και της ασφαλειοποίησης των ευρωπαϊκών συνόρων, η δυσυπόστατη θέση του μετανάστη που δεν γνωρίζει αν θα θεωρηθεί «ρίσκο» ή «θύμα». Η βιοπολιτική διαχείριση της μετανάστευσης χαράσσει όρια ανάμεσα σε ζωές αξίες να βιωθούν και σε ζωές στις οποίες επιβάλλεται ο πολιτικός και συμβολικός θάνατος. Ζωές που ευτελίζονται, περιθωριοποιούνται και αποκλείονται, αλλά που ταυτόχρονα διατηρούνται σε συνθήκες απλής επιβίωσης γιατί είναι εργαλειακά χρήσιμες καθώς αποτελούν τον αρνητικό πόλο στη συγκρότηση του «υγιούς» και «νομοταγούς» εσωτερικού της δυτικής κοινωνίας: χρήσιμες γιατί όντας υποτιμημένες και απαξιωμένες μπορούν ευκαιριακά να λειτουργήσουν ως χρήσιμη παραγωγική δύναμη για την καπιταλιστική μηχανή (Λέκκα, Πανουτσόπουλος, 2016: 28-32). Ακριβώς σε αυτή τη βάση και με φόντο την έλευση μίας κρίσης, της «ευρωπαϊκής μεταναστευτικής κρίσης» του 2015, θα αρχίσει να ανακινείται εκ νέου και με μεγάλη ένταση ένας άλλος διαχωρισμός, αυτός μεταξύ του πρόσφυγα και του μετανάστη, και νέες βιοπολιτικές στρατηγικές θα τεθούν σε εφαρμογή για να διαχωρίσουν μεταξύ χρήσιμων και άχρηστων σωμάτων, να ενσωματώσουν και να αποκλείσουν.

6. Ανοικτά Σύνορα και Βιοπολιτική Ενσωμάτωση

Το 2015 η Ευρώπη θα έρθει αντιμέτωπη με το μεγαλύτερο ρεύμα μετανάστευσης που είχε γνωρίσει από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.¹⁴ Η «ευρωπαϊκή μεταναστευτική κρίση» όπως ονομάστηκε έθεσε στην κεντρική πολιτική ατζέντα το ζήτημα της διαχείρισης των μεταναστευτικών ροών, ενώ τα ευρωπαϊκά κράτη, μόνο το 2015, υποδέχτηκαν περισσότερο από ένα εκατομμύριο μετανάστες, κυρίως από τη Συρία, το Αφγανιστάν και το Ιράκ, που ξεκίνησαν το επικίνδυνο ταξίδι για να ξεφύγουν από πολεμικές συγκρούσεις, πολιτικές διώξεις και άθλιες υλικές συνθήκες διαβίωσης. Τις εικόνες των νεκρών σωμάτων που ανασύρονταν από ναυάγια στα ανοικτά της Ιταλίας, οι οποίες κυριάρχησαν τους ανοιξιάτικους μήνες, θα ακολουθήσουν σταδιακά αυτές χιλιάδων ανθρώπων που κατέφταναν με βάρκες στις ακτές ελληνικών νησιών.¹⁵ Η ισχυρότερη, ίσως, εικόνα που θα προβληθεί θα είναι αυτή του πνιγμένου σώματος ενός τριχρόνου παιδιού από τη Συρία, του Alan Kurdi, και της οικογένειάς του στην παραλία του Bodrum στην Τουρκία,¹⁶ μία εικόνα που θα πυροδοτήσει γενική κατακραυγή για τη μοίρα των Σύριων προσφύγων που προσπαθούν να αγγίξουν την ευρωπαϊκή επικράτεια, καθώς και έντονες συναισθηματικές αντιδράσεις από τον τύπο και την κοινή γνώμη, που ζητούσαν πιο φιλόξενες πολιτικές.¹⁷

Το καλοκαίρι του ίδιου χρόνου και υπό αυτό το ευρύτερο κλίμα ανθρωπιστικής ανησυχίας και ευαισθησίας, ο κυρίαρχος πολιτικός λόγος θα επαναφέρει με αυξημένη ένταση στη δημόσια σφαίρα εκ νέου έναν διαχωρισμό, αυτόν ανάμεσα σε πρόσφυγες και μετανάστες. Για την ακρίβεια, μέχρι και την Άνοιξη του 2015 ο όρος που κυριαρχούσε στον δημόσιο πολιτικό και μιντιακό λόγο ήταν αυτός του «λαθρομετανάστη», όρος κατ' εξοχήν δυτικοκεντρικός και συνυφασμένος μάλλον με το ακροδεξιό πολιτικό φάσμα, που παραδοσιακά χρησιμοποιείται για να περιγράψει όσους η προσπάθειά τους να περάσουν τα σύνορα κάποιου δυτικού κράτους κρίνεται *a priori* μη αναγκαία και συνεπώς απορριπτέα και νομικά και ηθικά καταδικαστέα. Σταδιακά, και σε σύμπλευση με

¹⁴ <https://www.theguardian.com/world/2015/aug/24/angela-merkel-and-francois-hollande-to-meet-to-tackle-europes-migrant-crisis>.

¹⁵ <https://www.unhcr.org/news/stories/2015/12/56ec1ebde/2015-year-europes-refugee-crisis.html>.

¹⁶ <https://time.com/4162306/alan-kurdi-syria-drowned-boy-refugee-crisis/>.

¹⁷ <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/sep/06/photograph-refugee-crisis-aylan-kurdi>. Επίσης βλ. <https://www.theguardian.com/world/2015/dec/31/alan-kurdi-death-canada-refugee-policy-syria-boy-beach-turkey-photo>.

τους λόγους περί προσφυγικής και κατ' επέκταση ανθρωπιστικής κρίσης, ο όρος «πρόσφυγας» θα αρχίσει να ανακινείται πολύ πιο έντονα, για να σχηματίσει μαζί με τον αρνητικό του πόλο, τον (λαθρο)μετανάστη που δεν κρίνεται άξιος να θεωρηθεί πραγματικός πρόσφυγας,¹⁸ νέους διαχωρισμούς και ιεραρχήσεις (Λέκκα και Πανουτσόπουλος, 2015: 15-16).

Ο λόγος περί «πραγματικών προσφύγων» και «παράνομων μεταναστών» θα χρησιμοποιηθεί έντονα για να διαχωρίσει τις εμπειρίες όσων έκαναν το ταξίδι της μετανάστευσης και να ιεραρχήσει την εγκυρότητα των αιτήσεων για νομική προστασία. Σε αυτήν τη βάση, η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ, για παράδειγμα, όπως και μια σειρά άλλων εθνικών και διεθνών πολιτειακών οργανισμών, θα εκκινήσουν εκπαιδευτικές καμπάνιες για να επιμορφώσουν το κοινό σχετικά με τις διαφορές μεταξύ μεταναστών και προσφύγων, αναδεικνύοντας τη βαρύτητα των αιτημάτων και των αναγκών των δεύτερων σε σχέση με των πρώτων (Crawley και Skleparis, 2017: 49). Παρά την πρόσφατη αναζωπύρωση και αναπλαισίωση της χρήσης αυτών των όρων, η ιστορία του εν λόγω ταυτοτικού και, κατ' επέκταση, νομικοπολιτικού διαχωρισμού είναι μακρά. Από τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η «παρανομοποίηση» των μεταναστών άρχισε να αποκτά με πιο ραγδαίους ρυθμούς ερείσματα στη δημόσια σφαίρα και στον κυρίαρχο πολιτικό λόγο. Σαν κάποια μεταφορά του πειράματος της γάτας του Schrödinger, που μπορεί την ίδια στιγμή να είναι νεκρή και ζωντανή, οι μετανάστες ιστορικά παρουσιάζονταν ως παραβάτες του νόμου που, ως υπερ-εργατικοί ομορτιστές, κλέβουν τις δουλειές του ντόπιου πληθυσμού, την ώρα που με πονηριά και δόλο, όντας τεμπέληδες, επιλέγουν να μην δουλεύουν, να εκμεταλλεύονται τις κοινωνικές παροχές και τα επιδόματα, και να μετατρέπονται σε βάρος για τους νόμιμους, φορολογούμενους πολίτες του κράτους. Ο «παράνομος» μετανάστης, ως στόχος πολιτικών ελέγχου και λόγων «παρανομοποίησης», αλλά και ως νομικά θεμελιωμένο σχήμα, ήρθε για τα καλά στο προσκήνιο στην Ευρώπη μετά την πετρελαϊκή κρίση του 1973, την κρίση του φορντιστικού μοντέλου, τη σταδιακή πολιτική και οικονομική νεοφιλελευθεροποίηση που ακολούθησε (Mezzandra, 2011: 125), την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης και τη διαδικασία παγκοσμιοποίησης και Ευρωπαϊκής ομογενοποίησης, που παρήγαγε τη φιγούρα του μετανάστη ως το κατ' εξοχήν σημείο διαφοράς σε σχέση με το οποίο οι Ευρωπαίοι μπορούσαν να θεωρούν ότι μοιράζονται μία κοινή «ευρωπαϊκότητα» (Cantat, 2015: 16).

¹⁸ <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/feb/06/liberals-harsh-truths-help-refugees-syria>.

Τυπικά και νομικά, η ταυτότητα του πρόσφυγα ως υποκειμένου σε ανάγκη διεθνούς προστασίας καθιερώθηκε με τη διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών του 1951 και με βάση το άρθρο 14 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, που είναι ακόμα σε ισχύ.¹⁹ Πριν τη συγκεκριμένη διάσκεψη ως πρόσφυγες ταυτοποιούνταν άτομα συγκεκριμένων εθνικοτήτων που δεν ήταν πλέον φυσικά παρόντα ή δεν προστατεύονταν πολιτικά από το κράτος προέλευσής τους. Η καθιέρωση της, νομικά διακριτής, ταυτότητας του «πρόσφυγα», παρά την ουδέτερη και πανανθρώπινη διάσταση που φαίνεται να καταλαμβάνει ο ορισμός της, σαφώς λειτουργούσε και λειτούργησε εντός ενός ρευστού πλαισίου που καθοριζόταν από τις εκάστοτε πολιτικές προτεραιότητες των κρατών, καθώς και τις οικονομικές συγκυρίες και μεταβολές σε πολλαπλά επίπεδα του κοινωνικού γίνεσθαι (Crawley και Skleparis, 2017: 51). Η απόδοση της ταυτότητας του πρόσφυγα, το ποια χαρακτηριστικά τη συγκροτούν, το ποιοι «αξιίζουν» να θεωρηθούν «πραγματικοί πρόσφυγες», ποιοι ανταποκρίνονται δηλαδή επαρκώς σε ό,τι θεωρείται και αναπαρίσταται ως «προσφυγικότητα», που στερεοτυπικά και ευκαιριακά συντίθεται από εικόνες πόνου και κακουχίας ατόμων στερημένων και καταβεβλημένων, φτωχών, τραυματισμένων, σοβαρών και θλιμμένων (Khosravi, 2010: 73), το ποιος εντέλει έχει υποφέρει αρκετά για να μπορέσει να δει τουλάχιστον την αίτηση ασύλου του να εξετάζεται και ποιος κρίνεται «παράνομος» και «περιττός», είναι ένα ζήτημα το οποίο στη βάση του καθορίζεται και διαπερνάται από μια σχέση μεταξύ βιοπολιτικής ορθολογικότητας και καπιταλιστικής ωφελιμότητας, η οποία στοχεύει σε κάθε περίπτωση στην επινόηση και θεμελίωση πιο ευέλικτων και αποτελεσματικών μηχανισμών παρανομοποίησης, ελέγχου, αποκλεισμού, απαξίωσης και -οικονομικής και πολιτικής- εκμετάλλευσης της μετανάστευσης (Lekka και Panoutsopoulos, 2017: 17).

Σε αυτήν τη βάση, λοιπόν, και ενώ το δίπολο πρόσφυγας/μετανάστης είχε επανέλθει για τα καλά στο προσκήνιο εν μέσω ενός κλίματος διευρυμένης ευαισθητοποίησης για τη μοίρα ανθρώπων που μόλις λίγους μήνες πριν θα θεωρούνταν «λαθραίοι» και οι οποίοι τώρα τουλάχιστον έπαιζαν τον ρόλο του κομπάρσου σε σκηνοθετημένο δράμα με πρωταγωνίστρια τη Susan Sarandon και διακύβευμα ένα Νόμπελ Ειρήνης,²⁰ η Γερμανία θα αποφασίσει τον Αύγουστο

¹⁹ <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>.

²⁰ <https://www.cnn.gr/ellada/story/49054/nompel-eirinis-oi-ellines-nisiotes-poy-diekdikoy-n-tin-ypsisti-diakrisi-sto-cnn-greece>. Εδώ, ίσως, θα άξιζε να θυμηθούμε τη φιλοξενία που επιφυλάσσεται για τους μετανάστες στο ίδιο νησί μόλις 4 χρόνια αργότερα, καθώς και πως προβάλλονται πλέον οι αιτούντες φιλοξενία από τα ΜΜΕ. Βλέπε:

του 2015 να αναστείλει την αρχή «αιτιώδους συνάφειας» του πρωτοκόλλου της συνθήκης του Δουβλίνου που καθιστούσε το πρώτο κράτος υποδοχής μεταναστών υπεύθυνο για τις αιτήσεις ασύλου τους και θα ανοίξει τα σύνορά της για να υποδεχτεί όλους τους αιτούντες άσυλο κυρίως από τη Συρία, ανεξάρτητα από το σε ποια χώρα εισήλθαν αρχικώς. Σε συνεργασία με την αυστριακή καγκελαρία θα μεταφέρει, αρχικά, χιλιάδες πρόσφυγες που είχαν ωθηθεί στα σύνορα μεταξύ Αυστρίας και Ουγγαρίας από την ουγγρική κυβέρνηση, θα αναστείλει όλες τις εντολές απέλασης και εντέλει κάθε συνοριακό έλεγχο για τους πρόσφυγες που θα κατέφταναν στα σύνορά της, προβλέποντας ότι θα υποδεχτεί γύρω στους 800.000 ανθρώπους μέχρι το τέλος της χρονιάς.²¹ Η πολιτική των «ανοιχτών συνόρων» θα θεμελιωθεί, έτσι, και τυπικά γύρω από το σλόγκαν «We Can Do It» (Pinkerton, 2019: 128-129) και τις ιαχές εκατοντάδων ανθρώπων που συγκεντρώθηκαν στον κεντρικό σιδηροδρομικό σταθμό του Μονάχου για να υποδεχτούν το πρώτο κύμα προσφύγων, σε μια στιγμή θριάμβου των δυτικών ανθρωπιστικών αξιών (Lekka και Panoutsopoulos, 2017: 22), ενώ η γερμανική τηλεόραση θα αποτυπώσει το συμβάν με τον όρο «Grenzöffnung» [άνοιγμα των συνόρων] σε μια σημειολογική αναφορά στην πτώση του τείχους του Βερολίνου (Thym, 2016: 1549). Αξίζει να σημειωθεί βέβαια, ότι ενώ κάποια, συμβολικά, τείχη «έπεφταν», άλλα, πραγματικά, υψώνονταν καθώς την ίδια αυτή περίοδο η γερμανική κυβέρνηση, σε συμπόρευση με άλλα ευρωπαϊκά κράτη, θα ανοίξει κέντρα κράτησης μεταναστών και hotspot σε διάφορες πόλεις, ανάμεσα σε αυτές και στο Dachau σε ένα παράρτημα του πρώην ναζιστικού στρατοπέδου συγκέντρωσης,²² σε μια κίνηση η συμβολική βαρύτητα της οποίας μάλλον ανταγωνίζεται το διαφημιζόμενο «Grenzöffnung».

Παρά ταύτα η πολιτική των «ανοιχτών συνόρων» της Γερμανίας επικροτήθηκε ευρέως ως παράδειγμα που αναδεικνύει τις φιλελεύθερες-ανθρωπιστικές αξίες, την ανεκτικότητα και την ανοικτότητα της γερμανικής κυβέρνησης (Mantz, 2015: 15), ως ένδειξη ισχυρής πολιτικής βούλησης της ίδιας της καγκελαρίου Merkel απέναντι σε ακροδεξιές φωνές εντός της Γερμανίας και ακροδεξιές πολιτικές από άλλους ευρωπαίους ηγέτες,²³ ως αποτελεσματική ρύθμιση για την αποτροπή μίας ανθρωπιστικής καταστροφής που θα έσωζε την Ευρώπη και ιδιαίτερα τις

<https://www.kathimerini.gr/society/1066975/se-synagermo-oi-arches-gia-na-apotrepsoyn-eisvoli-metanaston-enischyontai-oi-dynameis-tis-elas-ston-evro/>.

²¹ <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/germany-opens-its-gates-berlin-says-all-syrian-asylum-seekers-are-welcome-remain-britain-urged-make-similar-statement-10470062.html>.

²² <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2015/01/30/germany-is-housing-refugees-within-holocaust-era-concentration-camps/>.

²³ <https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/09/germany-merkel-refugee-asylum/405058/>.

βαλκανικές χώρες, ακόμα ως σημείο του «συμπονετικού πραγματισμού» της γερμανικής «*Willkommenskultur*» που αντιμάχεται την ξενοφοβία και τον ρατσισμό (Mavelli, 2017: 827-828). «Ο δρόμος προς την κόλαση είναι ωστόσο στρωμένος με καλές προθέσεις» (Marx, 1978: 204), πόσω μάλλον όσον αφορά τη διαχείριση της μετανάστευσης και την προσφορά «φιλοξενίας» από νεοφιλελεύθερα, βιοπολιτικά καθεστώτα.

Μόλις έξι μήνες πριν την απόφαση της γερμανικής κυβέρνησης να ανοίξει τα σύνορα για τους πρόσφυγες το νεοφιλελεύθερο περιοδικό *Bertelsmann Stiftung*, συμπυκνώνοντας μια σειρά συζητήσεων που είχε ήδη ξεκινήσει στην Ευρώπη, παρήγαγε μία σειρά σεναρίων και μετρήσεων σχετικά με το μελλοντικό μέγεθος του πληθυσμού και το ποσοστό του ικανού για εργασία μέρους αυτού σε σχέση με το φύλο και την ηλικία. Σύμφωνα με αυτήν την έρευνα, η υπογεννητικότητα και ο υψηλός μέσος όρος ηλικίας του γερμανικού πληθυσμού θα οδηγούσε σε μείωση του ενεργού εργατικού δυναμικού από 45 εκατομμύρια τότε σε 29 εκατομμύρια έως το 2050, ζήτημα που δεν θα μπορούσε να λυθεί ούτε με την αύξηση του ορίου συνταξιοδότησης στα 70 χρόνια όπως συζητιόνταν, αλλά παρά μόνο με την έλευση ενός σχετικά νέου και καταρτισμένου εργατικού δυναμικού, δηλαδή με την εκμετάλλευση της εργατικής δύναμης των μεταναστών που τηρούσαν αυτά τα κριτήρια. Καθώς, λοιπόν, οι μεταναστευτικές ροές από χώρες εντός της ΕΕ είχαν μειωθεί και θα μειώνονταν περαιτέρω, η διασφάλιση της πληθυσμιακής ισορροπίας και της ευημερίας της γερμανικής οικονομίας θα εξαρτιόταν σε σημαντικό βαθμό από την μετατροπή της Γερμανίας σε ελκυστικό προορισμό για μεταναστευτικά εργατικά χέρια από χώρες εκτός της ΕΕ, κατά κύριο λόγο για μετανάστες από τη Συρία, και την ομαλή και επιτυχή οικονομική και πολιτισμική ενσωμάτωσή τους (Lekka και Panoutsopoulos, 2017: 23-24).

Επικυρώνοντας αυτήν τη λογική, η Angela Merkel θα δηλώσει στην πρωτοχρονιάτικη ομιλία της για το 2016 ότι «οι χώρες πάντα επωφελούνταν από την επιτυχή μετανάστευση, τόσο οικονομικά, όσο και κοινωνικά»,²⁴ ενώ ο Dieter Zetsche CEO της Daimler/Mercedes-Benz θα υποστηρίξει πως «οι περισσότεροι πρόσφυγες είναι νέοι, καλά μορφωμένοι, και με ισχυρό κίνητρο- ακριβώς το είδος ανθρώπων που ψάχνουμε»,²⁵ άποψη που μοιράζονταν και άλλες μεγάλες επιχειρήσεις, όπως η Siemens που εκτός από φιλανθρωπικά event και προγράμματα

²⁴ <https://www.theguardian.com/world/2015/dec/31/merkel-urges-germans-to-see-refugee-arrivals-as-an-opportunity-in-new-year-address>.

²⁵ <https://www.spiegel.de/wirtschaft/unternehmen/daimler-chef-will-in-fluechtlingszentren-neue-arbeitskraefte-finden-a-1051654.html>.

δωρεών δημιούργησε προγράμματα για ασκούμενους μετανάστες και έδωσε άδειους χώρους γραφείου για τη στέγαση προσφύγων, κίνηση που εντάσσεται ευρύτερα για τον CEO της εταιρείας «στην παράδοση της Siemens ως κοινωνικά αφοσιωμένης εταιρείας».²⁶ Μετά την εφαρμογή της πολιτικής των ανοικτών συνόρων, ο υπουργός Οικονομικών Wolfgang Schäuble θα υποστηρίξει πως το κλείσιμο των συνόρων θα «κατέστρεφε» τη Γερμανία, θα την οδηγούσε στη βιολογική παρακμή μέσω της συνεχούς εσωτερικής πληθυσμιακής αναπαραγωγής, τη στιγμή που, εκτός των άλλων, οι «Μουσουλμάνοι εμπλουτίζουν την ανοιχτότητα και τη διαφορετικότητά μας»²⁷ και ο υπουργός Οικονομίας Sigmar Gabriel θα δηλώσει πως «αν καταφέρουμε να εκπαιδύσουμε γρήγορα όσους έρθουν σε μας και τους βάλουμε να δουλέψουν, τότε θα έχουμε λύσει ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα για το οικονομικό μέλλον της χώρας μας».²⁸

Για τη βελτιστοποίηση αυτής της διαδικασίας ενσωμάτωσης θα ψηφιστεί το καλοκαίρι του 2016 ο «Νόμος Ενσωμάτωσης». Ο νόμος θα στηρίζεται σε δύο άξονες που θα επικοινωνούν, δηλαδή από τη μία θα παρέχει ευκαιρίες και προνόμια, ενώ από την άλλη θα θέτει υποχρεώσεις, η τήρηση ή μη των οποίων θα καθορίζει την επίδοση ή αφαίρεση προνομίων. «Βασική μας αρχή είναι, ότι όποιος θέλει να πάρει, πρέπει και να δώσει»²⁹, θα υποστηρίξει η Angela Merkel. Στην ουσία, οι πρόσφυγες που θα εμφανίζουν ικανότητες που θα τους επιτρέπουν να ενσωματωθούν ευκολότερα και να παραμείνουν στη Γερμανία θα έχουν γρηγορότερη πρόσβαση σε περαιτέρω μαθήματα ενσωμάτωσης και ευκαιρίες για την εύρεση εργασίας, ενώ όσοι κρίνεται ότι δεν δύνανται να συνεργαστούν θα χάνουν σταδιακά παροχές και την πιθανότητα να τους προσφερθεί μόνιμη κατοικία. Εκτός από μαθήματα γερμανικών και πολιτισμικά σεμινάρια, ο νόμος χαλάρωνε τους περιορισμούς για την πρόσβαση σε εργασία με τη δημιουργία ενός ανάλογου προγράμματος, συγκεκριμένα ενός πακέτου ρυθμίσεων που ονομάστηκε «Μέτρα για την Ενσωμάτωση Προσφύγων» που θα παρείχε δουλειά σε 100.000 πρόσφυγες των οποίων η αίτηση ασύλου δεν είχε ακόμα εξεταστεί. Οι παρεχόμενες δουλειές ήταν τρομερά χαμηλόμισθες. Οι πρόσφυγες λάμβαναν 0,80 σεντς την ώρα, ενώ όσοι χωρίς αξιόλογη αιτία αρνούνται να ενταχθούν στο πρόγραμμα έχαναν μέρος των παροχών που προσφέρονται για την ενσωμάτωσή τους.³⁰

²⁶ <https://www.washingtonpost.com/news/on-leadership/wp/2015/09/08/what-business-leaders-are-doing-about-the-refugee-crisis/>.

²⁷ <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/closing-eu-borders-immigration-will-lead-incest-german-finance-minister-warns-a7077696.html>.

²⁸ <https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-germany-training-anal-idUSKCN0RA1E920150910>.

²⁹ <https://gr.euronews.com/2016/05/25/germania-neos-nomos-gia-tin-ensomatosi-ton-metanaston>.

³⁰ <https://www.loc.gov/law/foreign-news/article/germany-act-to-integrate-refugees-enters-into-force/>.

Παράλληλα, ο νόμος αυτός έδινε τη δυνατότητα στις τοπικές κυβερνήσεις να εγκαθιστούν ή να αποκλείουν τους πρόσφυγες από ορισμένες περιοχές για τη «βιώσιμη ενσωμάτωση στον τρόπο ζωής της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας» και «για το αντιστάθμισμα τάσεων διαχωρισμού και απομόνωσης που ίσως εμπόδιζαν τη διαδικασία ενσωμάτωσης» (Pinkerton, 2019: 138). Αυτοί οι οποίοι δούλευαν τουλάχιστον 15 ώρες την εβδομάδα ή είχαν ενταχθεί σε κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα δεν θα υπάγονταν σε αυτήν τη ρύθμιση, ενώ όσοι έδειχναν να ενσωματώνονται με μεγαλύτερη επιτυχία σύμφωνα με την απόδοσή τους πολιτισμικά και εργασιακά, είχαν τη δυνατότητα να λάβουν νωρίτερα, στα τρία χρόνια, άδεια μόνιμης εγκατάστασης και όχι στα πέντε χρόνια, όπως τυπικά προβλεπόταν, ή ακόμα και καθόλου όπως συχνά συνέβαινε (Pinkerton, 2019: 139).

Η πλειονότητα των προσφύγων δεν λάμβανε πλήρη αναγνώριση και δικαιώματα. Συγκεκριμένα το 2015 αναγνωρίστηκε το 48,5%, αριθμός που σταδιακά έπεσε για να φτάσει το 2018 στο 18,7%, όταν και η πολιτική αυτή αποσύρθηκε. Οι περισσότεροι πρόσφυγες υπάγονταν σε κάποιο προσωρινό στάτους, το οποίο πάντοτε επέτρεπε τη δυνατότητα απέλασης και ενέτεινε τη συνθήκη εργασιακής και υπαρξιακής επισφάλειας και τους ρυθμούς εκμετάλλευσης της εργασίας τους. Τέτοιο είναι το παράδειγμα του «στάτους ανεκτικότητας», που έδινε τη δυνατότητα προσωρινής παραμονής στη χώρα για ένα χρονικό διάστημα έως και έξι μηνών, η διέλευση του οποίου επέτρεπε τυχόν απέλαση του μετανάστη χωρίς οποιαδήποτε περαιτέρω προειδοποίηση. Στην ουσία, το καθεστώς προσωρινότητας των προσφύγων ρυθμιζόταν σύμφωνα με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας για δουλειές χαμηλόμισθες, κυκλικές, προσωρινές και βαριές, που δεν θα μπορούσαν να καλυφθούν άμεσα από γηγενείς εργάτες. Ήταν ένα μέσο για την παραγωγή ευέλικτου και φθηνού εργατικού δυναμικού, πειθαρχημένου υπό την απειλή της απέλασης (Mantz, 2019: 16). Η *Willkommenskultur* που επικροτήθηκε ευρέως, δομήθηκε πάνω σε νομικούς και πολιτικούς μηχανισμούς που παράγουν και διευκολύνουν την εκμετάλλευση φθηνής και αναλώσιμης εργατικής δύναμης και την ιεράρχηση των μεταναστών/προσφύγων με βάση διαφορετικούς βαθμούς «απελασιμότητας», ανάλογα με τις ανάγκες της αγοράς και την δυνατότητά τους να ενσωματωθούν (Mantz, 2019: 17).

Είναι προφανές ότι τόσο πριν όσο και μετά την πολιτική των ανοικτών συνόρων οι μετανάστες δεν προσλαμβάνονταν από το γερμανικό κράτος αποκλειστικά σύμφωνα με μια λογική ασφαλειοποίησης. Η «εικονική δυνατότητα» των μεταναστών δεν αποτυπωνόταν μόνο

αρνητικά μέσω του ρίσκου, που θα έπρεπε να περιοριστεί και να αποκλειστεί, αλλά και με θετικούς-παραγωγικούς όρους. Αποτελούσαν υποκείμενα που θα μπορούσαν να καταστούν παραγωγικά και να συνεισφέρουν στη γερμανική οικονομία και το σύστημα πρόνοιας, τη στιγμή που ο πληθυσμός ήταν γερασμένος και οι ρυθμοί γεννητικότητας μειώνονταν, ενώ θα συνέβαλαν στο να αποφευχθούν οι αναμενόμενες μελλοντικές ελλείψεις στον τομέα της εργασίας (Pinkerton, 2019: 136). Η διαδικασία ενσωμάτωσής τους σήμαινε την υπαγωγή τους σε μηχανισμούς εξουσίας που θα παρήγαγαν χρήσιμα σώματα για τις ανάγκες της νεοφιλελεύθερης αγοράς, που θα συγκροτούσαν υποκείμενα ανταγωνιστικά, εύελικτα, επισφαλή, ανθεκτικά και παραγωγικά, και ταυτόχρονα πολιτισμικά συμβατά, τα οποία κάλλιστα, στη βάση μίας διαδικασίας βιοπολιτικής διαλογής, θα μπορούσαν και να εξαιρεθούν. Όπως η νεοφιλελεύθερη αγορά λειτουργεί με όρους επιτυχίας και αποτυχίας, γενικεύοντας αυτήν τη λογική κοινωνικά και διακρίνοντας ανάμεσα σε νικητές και χαμένους (Gros, 2013: 40), έτσι αυτή η διαδικασία ενσωμάτωσης ως στρατηγική βιοπολιτικής διακυβέρνησης διαχειρίζεται τους πρόσφυγες στη βάση της «εικονικής δυνατότητάς» τους να ενσωματωθούν με επιτυχία ή αποτυχία, της δυνατότητας να ζήσουν επιτυχώς δηλαδή σύμφωνα με μία σειρά πολιτικών, οικονομικών και πολιτισμικών κριτηρίων ενισχύοντας τον πληθυσμό ή να απορριφθούν λόγω της αδυναμίας τους.

Στην ουσία, η πολιτική των ανοικτών συνόρων αποτέλεσε μία διαδικασία *διαφορικής βιοπολιτικής ενσωμάτωσης*, δηλαδή μια συνάρθρωση μεταξύ των διαφόρων, από τη μία, μορφών ελέγχου των συνόρων που συνεχίζουν να επιτελούν τη λειτουργία τους ρυθμίζοντας, αποκόπτοντας και διοχετεύοντας τις ροές μεταναστευτικής κίνησης και ενός καθεστώτος διαχείρισης της εργασίας, από την άλλη, που παράγει διάφορες τάξεις και βαθμούς επισφαλών και τρωτών υποκειμένων, όπως και τα όρια ενός χώρου ελευθερίας, με το να ανοίγει και να κλείνει την πρόσβαση σε πόρους και δικαιώματα, σύμφωνα με βιοπολιτικά-ρατσιστικά και οικονομικά κριτήρια (Casas-Cortes, Cobarrubias, De Genova κ.α., 2015: 79). Τα σύνορα εδώ λειτουργούν παραγωγικά και συγκροτούν ιεραρχημένες υποκειμενικές ταυτότητες προς ενσωμάτωση, μεταξύ νόμιμων ή παράνομων, «πραγματικών» προσφύγων ή οικονομικών-«ανάξιων» μεταναστών, που αποτελούν, άλλωστε, έναν πιο εφευρετικό τρόπο να αποτυπωθεί ο διαχωρισμός μεταξύ ειδικευμένης και ανειδίκευτης εργασίας (Mezzandra και Neilson, 2013: 132).

Στην περίπτωση της πολιτικής ανοικτών συνόρων της Γερμανίας βλέπουμε, λοιπόν, την ενεργοποίηση μίας βιοπολιτικής ορθολογικότητας, που μεριμνά για τη βιολογική ασφάλεια των

«χρήσιμων μεταναστών»/προσφύγων, αφού μπορεί να τους εντάξει σε μία σειρά πολιτικών και οικονομικών υπολογισμών σχετικά με το μέλλον της χώρας και τη βιολογική ευρωστία του πληθυσμού, και εφόσον αποτελούν κλειδί για τη διαχείριση και τη ρύθμιση δημογραφικών τάσεων και της ομοιόστασης μεταξύ πληθυσμού και παραγωγής αγαθών και πόρων. Με αυτήν την ορθολογικότητα συνδέεται, άλλωστε, και ο ανθρωπιστικός λόγος που αναπαραγόταν κυρίως για τους Σύριους μετανάστες ως «πραγματικούς», δηλαδή πραγματικά ταλαιπωρημένους και βασανισμένους πρόσφυγες σε σχέση με τους υπόλοιπους δεύτερης τάξης πρόσφυγες ή μετανάστες. Οι Σύριοι πρόσφυγες είχαν παρουσιαστεί ως «καλοί πρόσφυγες» (Fiddian-Qasbiyeh, 2016: 459), ως άξιοι προστασίας και ανθρωπιστικής προσοχής και όχι ως δυνητικοί κίνδυνοι για την εσωτερική και εξωτερική ασφάλεια, στη βάση ενός βιοπολιτικού καθεστώτος που παράγει «ζωές άξιες να βιωθούν» από τη στιγμή που μπορούν να μετατραπούν σε «αξία, με τη μορφή του εμπορεύματος και του κεφαλαίου», και να «προσαρμοστούν και να συνεισφέρουν στην αναπαραγωγή της νεοφιλελεύθερης βιοπολιτικής τάξης», παράγοντας, εκτός από πλεόνασμα αξίας, πλεόνασμα ζωής που θα ενισχύσει τη ζωή του πληθυσμού (Mavelli, 2017: 821).

Αντίστοιχες ανησυχίες σχετικά με τις εργασιακές δυνατότητες των μεταναστών και την αφομοίωσή τους, βέβαια, επικρατούσαν σε όλη την Ευρώπη για αρκετά χρόνια και ιδιαίτερα μετά το μαζικό μεταναστευτικό κύμα του 2015. Το 2016, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα δημοσιεύσει δύο έρευνες που πραγματεύονται το εν λόγω ζήτημα. Η πρώτη με τίτλο «Πώς Ανταποκρίνονται οι Πρόσφυγες στην Ευρωπαϊκή Αγορά Εργασίας;» στόχευε στην ανεύρεση τρόπων για την καλύτερη ενσωμάτωση προσφύγων και μεταναστών, ενώ διαχώριζε ανάμεσα σε χαμηλά, μετρίως και υψηλά ειδικευμένους πρόσφυγες, αναδεικνύοντας τον διαχωρισμό μεταξύ ανειδίκευτων [μεταναστών] και ειδικευμένων [προσφύγων], και κατέληγε στο ότι οι πρόσφυγες είναι συνήθως υπερεξοπλισμένοι σε προσόντα σε σχέση με τους μετανάστες (European Commission, 2016: 31· παρατίθεται στο Lekka και Panoutsopoulos, 2017: 26). Η δεύτερη τιτλοφορούνταν «Ενσωμάτωση των Προσφύγων στην Αγορά Εργασίας: Στρατηγικές και Σωστές Πρακτικές» και αφορούσε την αξιολόγηση των πρακτικών και των στρατηγικών των Κρατών-Μελών για την επιτυχημένη ενσωμάτωση των προσφύγων, πολιτικό ζήτημα που όπως σημείωνε η ευθύνη του πέφτει ξεχωριστά στο εκάστοτε Κράτος-Μέλος (European Parliament, 2016: 12· παρατίθεται στο Lekka και Panoutsopoulos, 2017: 25-26). Η «ευρωπαϊκή μεταναστευτική κρίση» και το πλεόνασμα κινητικότητας ενός πλεονάζοντος, για τα ευρωπαϊκά κράτη, πληθυσμού ήταν λοιπόν μία καλή ευκαιρία σε σχέση με το βασικότερο ίσως πρόβλημα που διαρκώς πρέπει να διευθετεί το

κεφάλαιο, δηλαδή «πώς θα εξασφαλίσει πολιτικά και οικονομικά κατάλληλη προσφορά εργασίας» (Robinson και Santos, 2014: 1-2). Κατάλληλη, εφόσον, έχει παραχθεί μέσω μίας διαδικασίας *πρωταρχικής συσσώρευσης* που έχει ξεριζώσει ανθρώπους από τον τόπο διαβίωσής τους και τους έχει αναγκάσει να προσφέρουν την εργατική τους δύναμη ως το μόνο μέσο για να επιβιώσουν και, ταυτόχρονα, μία διαδικασία που παράγει αυτόν τον πληθυσμό ως πλεονάζοντα, ώστε να μπορεί να εναλλάσσει και να ξεφορτώνεται εργάτες όταν δεν τους χρειάζεται (Robinson και Santos, 2014: 2).

Κατά μια έννοια, δεν μπορεί να υπάρχει καπιταλισμός χωρίς μετανάστευση (Mezzandra, 2011: 125), χωρίς τη δημιουργία υπερ-πληθυσμού και πλεονάζοντος κινητικότητας, αφού «στην κεφαλαιοκρατική παραγωγή δεν αρκεί καθόλου η ποσότητα της διαθέσιμης εργατικής δύναμης που προσφέρει η φυσική αύξηση του πληθυσμού. Η κεφαλαιοκρατική παραγωγή για να κινείται σταθερά χρειάζεται έναν εφεδρικό βιομηχανικό στρατό ανεξάρτητο από τα φυσικά αυτά όρια» (Marx, 1978: 658). Ο μεταναστευτικός πληθυσμός, ως ένα μέρος πλεονάζοντος εργατικού πληθυσμού, «αποτελεί ένα διαθέσιμο βιομηχανικό εφεδρικό στρατό, που ανήκει στο κεφάλαιο τόσο απόλυτα, σα να τον είχε φτιάξει με δικά του έξοδα», ένα «πάντα έτοιμο εκμεταλλεύσιμο ανθρώπινο υλικό», που δύναται πάντα να εξυπηρετήσει «τις εναλλασσόμενες ανάγκες αξιοποίησής του» (Marx, 1978: 655). Η άλλη όψη της ενσωμάτωσης, πέρα από ανθρωπιστικούς πανηγυρικούς και φιλανθρωπικές καμπάνιες, είναι η μεγάλης κλίμακας απορρόφηση αυτού του εφεδρικού βιομηχανικού στρατού, δυναμικά απελάσιμων ή ήδη «παρανομοποιημένων» μεταναστών που όντας σε επισφάλεια παρέχουν πειθαρχημένη και υπερ-εκμεταλλεύσιμη εργασία (De Genova, 2013: 1181). Υπό αυτές τις συνθήκες, οι μετανάστες μπορεί να ενσωματώνονται «στην πολιτική κοινότητα ως οικονομικοί μετέχοντες αλλά τους αρνούνται το δικαίωμα να θεωρούνται πραγματικά μέλη. Παραμένουν εμμενώς ξένοι» (McNevin, 2006: 141).

Αυτή η εμμενώς εξωτερική θέση που καταλαμβάνουν οι μετανάστες σε σχέση με την κοινωνία των πολιτών παράγεται στη βάση ενός νομικού-πολιτικού μηχανισμού που μέσω της ιθαγένειας ιεραρχεί τους εργάτες ανάλογα με το στάτους που τους αποδίδει (Mezzandra, 2011: 132). Η ενεργοποίηση αυτού του γίνεσθαι-παράνομος είναι ταυτόχρονα προϊόν και καταστατικό σημείο αυτής της διαδικασίας που διαχωρίζει ανάμεσα σε πολίτες-πρόσφυγες-μετανάστες, και παράγει ένα εργατικό υπόστρωμα διαρκώς διαθέσιμο προς εκμετάλλευση. Η άρνηση θεμελιωδών πολιτικών και εργατικών δικαιωμάτων στους μετανάστες δεν στοχεύει στο να αποτρέψει, αλλά

στο να ελέγξει την παγκόσμια κίνηση της εργασίας και να την σταθεροποιήσει σε μία συνθήκη συνεχούς ανασφάλειας και επισφάλειας (Robinson και Santos, 2014: 6-7). Ιδιαίτερα στην εποχή των παγκοσμιοποιημένων-νεοφιλελεύθερων κοινωνιών ελέγχου, όπου σταδιακά καταλύονται θεμελιώδη εργατικά δικαιώματα ακόμη και για όσους μπορούν να θεωρηθούν πολίτες, οι μετανάστες, ως ακραία απαξιωμένη εργατική δύναμη, ανάγονται στο «αρχέτυπο του νέου παγκόσμιου ταξικού συσχετισμού· το κατ' εξοχήν εργατικό δυναμικό του παγκόσμιου καπιταλισμού» (Robinson και Santos, 2014: 8).

Η διαφορική βιοπολιτική ενσωμάτωση λειτουργεί, λοιπόν, ως μία στρατηγική που ανάγει τα σύνορα σε ρυθμιστές της αγοράς εργασίας, επιδιώκει την παραγωγή *αξίας*, διενεργεί οικονομικούς υπολογισμούς, και ισοσταθμίζει και εκμεταλλεύεται τα πλεονάζοντα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τη μεταναστευτική κίνηση, είτε πρόκειται για τη διαχείριση μίας *πλεονάζουσας κινητικότητας*, είτε για την παραγωγή *πλεονάζουσας αξίας*, είτε για τη δημιουργία ενός βιολογικού *πλεονάσματος ζωής*. Το ζήτημα όσον αφορά τη βιοπολιτική διαχείριση της μετανάστευσης δεν είναι το ερμητικό κλείσιμο των συνόρων, αλλά η σταθεροποίηση ενός συστήματος ροών, η θεμελίωση μίας ενεργούς διαδικασίας ενσωμάτωσης επισφαλών, φθηνών και πειθαρχημένων, «παρανομοποιημένων» ή δυνητικά απελάσιμων, μεταναστών-εργατών (Mezzandra, 2011: 131). Ανάλογα με τη ζήτηση για εργασία και σύμφωνα με μία βιοπολιτική κυβερνητική ορθολογικότητα τα σύνορα μπορεί να ανοίγουν και να κλείνουν και οι μετανάστες να προβάλλονται ως πολύπλευρες, ανεξέλεγκτες απειλές ή ως πολύπαθη μάρτυρες, ενώ ο πλεονάζων μεταναστευτικός πληθυσμός συνωστίζεται, ανά τη συγκυρία λιγότερο ή περισσότερο, σε κέντρα κράτησης και στρατόπεδα συγκέντρωσης, που διαγράφονται αδρά μέσα στην ομίχλη ανθρωπιστικών εξαγγελιών. Άλλωστε, ενώ η Γερμανία άνοιγε τα σύνορά της, τα hotspot που είχαν ανεγερθεί στην ευρωπαϊκή επικράτεια συνέχιζαν κανονικά τη λειτουργία τους (Lekka και Panoutsopoulos, 2017: 27). Αυτά, ίσως, αποτελούν τη παραδειγματική μορφοποίηση των λόγων και των πολιτικών διαχείρισης της μετανάστευσης. Διασφαλίζουν συγχρόνως την εξαίρεση, την πειθάρχηση και τον ορθολογικό έλεγχο πληθυσμιακών ομάδων που πρέπει να «φιλοξενούνται» πέρα και έξω από την κοινωνία.

Αντί Επιλόγου: Πολιτικές «φιλοξενίας» και Hotspot

Σε αντίθεση με τον *peregrinus*, που ζούσε εκτός των ορίων της περιοχής, ο *hostis* είναι «ο ξένος στο βαθμό που αναγνωρίζεται όμως ως κάτοχος ίσων δικαιωμάτων με αυτά των Ρωμαίων πολιτών». Αυτή η αναγνώριση δικαιωμάτων συνεπάγεται μία συγκεκριμένη σχέση αμοιβαιότητας και προϋποθέτει μία συμφωνία ή ένα συμβόλαιο. Ένας δεσμός ισότητας και αμοιβαιότητας δημιουργείται μεταξύ αυτού του ιδιαίτερου ξένου και των πολιτών της Ρώμης[...] Από μία εξέλιξη, της οποίας τις ακριβείς συνθήκες δεν μπορούμε να γνωρίζουμε, η λέξη *hostis* προσέλαβε μία γεύση «εχθρότητας» και έκτοτε αποδιδόταν μονάχα στον εχθρό.

-Émile Benveniste, *Dictionary of Indo-European Concepts and Society*, σ.67, 68.

Υπάρχει μια θεμελιώδης παραδοξότητα όσον αφορά τον όρο φιλοξενία (*hospitality*) και την ετυμολογία του. Η λατινική λέξη από την οποία παράγεται είναι η λέξη *hospes*, η οποία με τη σειρά της προκύπτει από τη λέξη *hostis*, που, όπως διαπιστώνει ο Émile Benveniste, ιστορικά απέκτησε μία χροιά εχθρότητας, άρχισε να καταδηλώνει τον εχθρό. Ο *hospes* έγινε ο φιλοξενούμενος και ο *hostis* ο εχθρός, όταν πλέον έφτασε μία στιγμή στη ρωμαϊκή ιστορία όπου οι σχέσεις αμοιβαιότητας που υπήρχαν αναφορικά με τους ξένους ήταν κοινωνικά και πολιτικά ασύμβατες. Τότε η λέξη *hostis* παραχώρησε τη θέση της στη λέξη *hospes*, η οποία εμπεριέχει τη λέξη *hostis* (*-hos*) και ταυτόχρονα τον όρο *pater*, δηλαδή τον κυρίαρχο, αυτόν που κατ' εξοχήν αντιπροσώπευε την οικογένεια ως κύριός της (Benveniste, 2016: 61). Η ετυμολογική παραδοξότητα που χαρακτηρίζει τη φιλοξενία [*hospitality*] και τη συνδέει με την εχθρότητα [*hostility*] αναδεικνύει το θεμελιώδες παράδοξο της ίδιας της πράξης φιλοξενίας, ότι δηλαδή «υπάρχει πάντα κάποια μορφή εχθρότητας, έστω και ελάχιστης, σε κάθε πράξη φιλοξενίας[...] η φιλοξενία φέρει πάντα εντός της το αντίθετό της, με αποτέλεσμα να αποτελεί μία ορισμένη “εχθροξενία” [*hostipitality-hostipitalité*]» (Κακολύρης, 2013: 45).

Εξ αρχής, η φιλοξενία βασίζεται σε μία προϋπόθεση, την κατοχή του οίκου, την κυριαρχία επί του οίκου, και συνεπάγεται μία σχέση εξουσίας-δύναμης ανάμεσα στον εκάστοτε Κύριο και στον ξένο που αιτείται φιλοξενία, στον οικοδεσπότη και στον φιλοξενούμενο (Derrida, 2006: 51,53). Αυτή η «συνεργία» μεταξύ της φιλοξενίας υπό όρους, ως τη μόνη δυνατή μορφή φιλοξενίας, και της σχέσης εξουσίας-δύναμης μεταξύ του οικοδεσπότη και του φιλοξενούμενου

«διαστρέφει» τον νόμο της «καθαρής» φιλοξενίας, που προϋποθέτει την άνευ όρων δεξίωση του κάθε ξένου (Derrida, 2006: 69). Η φιλοξενία δομικά δεν μπορεί παρά να οριοθετείται, να αυτοπεριορίζεται, να προϋποθέτει μέσω των όρων που θέτει, των νόμων που διαστρέφουν τον νόμο της «καθαρής», άνευ όρων φιλοξενίας, μία απόσταση μεταξύ αυτού που ανήκει στον οικοδεσπότη και τον ξένο, ανάμεσα στην εξουσία του οικοδεσπότη να παραμένει κύριος του οίκου με το να φιλτράρει, να διαλέγει ποιους θα υποδεχτεί, ποιοι πληρούν τα κριτήρια για να τους προσφερθεί το δικαίωμα επίσκεψης ή φιλοξενίας και να αποφασίζει το διάστημα για το οποίο θα έχουν τη δυνατότητα να παραμείνουν (Κακολύρης, 2013: 44, 45).

Ο όρος «πολιτικές φιλοξενίας» αναφέρεται, λοιπόν, στους θεσμικά κατοχυρωμένους τρόπους που θέτει σε εφαρμογή ο εκάστοτε κρατικός μηχανισμός, το κράτος ως κύριος, για να δεξιωθεί τον «ξένο», τον μετανάστη που έρχεται στα όριά του να απευθύνει έκκληση για φιλοξενία, σε μία νομική γλώσσα που δεν είναι η δική του, απευθυνόμενος στον «ιδιοκτήτη» ενός τόπου που του είναι ριζικά ξένος (Derrida, 2006: 37) Η κρατική φιλοξενία -εδώ είναι απολύτως ξεκάθαρο- εμπερικλείει ως συνθήκη για την ίδια της τη συγκρότηση κάποια μορφή εχθρότητας, φέρει στην πραγματικότητα το αντίθετό της, αποτελεί ένα είδος «εχθροξενίας». Οι πολιτικές της φιλοξενίας αναδεικνύουν με απόλυτη καθαρότητα αυτήν την εσωτερική αντίφαση της φιλοξενίας. Δομικά, η σχέση αιτούντος φιλοξενίας και έθνους-κράτους προϋποθέτει μία μονομερή σχέση εξουσίας μεταξύ του κρατικού μηχανισμού και του ξένου, και την οριοθέτηση της φιλοξενίας από πολύ αυστηρές προϋποθέσεις και κριτήρια αξιολόγησης ως προς το ποιος είναι άξιος να γίνει αποδεκτός ως φιλοξενούμενος. (Κακολύρης, 2013: 41).

Οι προϋποθέσεις που θέτουν οι πολιτικές της φιλοξενίας χαράζουν γραμμές με κριτήρια ταξικά και νομικά, ανάμεσα σε αυτούς που έχουν διαβατήρια, νόμιμες βίζες και επαρκείς καταθέσεις στον τραπεζικό τους λογαριασμό και σε αυτούς των οποίων η παρουσία κρίνεται πολυέξοδη και αντιπαραγωγική. «Δεξιώνεται» τους χρήσιμους για την παραγωγική διαδικασία μετανάστες και μία μικρή μερίδα προσφύγων που κρίνονται άξιοι φιλανθρωπικής λύπησης και ανάξιοι να αρθρώσουν λόγο και να έχουν διεκδικήσεις (Khosravi, 2010: 126). Όπως γράφει ο Shahram Khosravi: «η αντιφατικότητα της φιλοξενίας έγκειται στην αρχική “αποδοχή” των άλλων ως φιλοξενούμενων, η οποία εξελίσσεται στη διατήρησή τους ως ξένων για ολόκληρες γενιές, στην απόρριψή τους γιατί δεν είναι σαν και εμάς και στην τοποθέτησή τους σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, σε κέντρα κράτησης και σε γκέτο. Αυτό που αντιμετωπίζουν όσοι δεν ανήκουν σε

κάποιο κράτος, όσοι ζητάνε άσυλο και οι μετανάστες χωρίς χαρτιά είναι μία εχθρική φιλοξενία» (Khosravi, 2010: 127).

Αυτού του είδους την «εχθροξενία» γνωρίζουν σαφώς και οι χιλιάδες μετανάστες που περνούν τα ευρωπαϊκά σύνορα για να φτάσουν σε ελληνικό-ευρωπαϊκό έδαφος, πόσω μάλλον μετά το 2015 και την «ευρωπαϊκή μεταναστευτική κρίση», όπου ο κυρίαρχος τρόπος δεξίωσης των ξένων αποτυπώθηκε στη μορφή-hotspot. Τον Απρίλιο του 2015 θα παρουσιαστεί από την Ευρωπαϊκή Κομισιόν το σχέδιο για τη δημιουργία του «Συστήματος Hotspot», για την εγκαθίδρυση δηλαδή hotspot στα εξωτερικά σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συγκεκριμένα στην Ελλάδα και στην Ιταλία, με στόχο την αποτελεσματικότερη διαχείριση των αυξημένων ροών μεταναστών που κατέφθαναν στα ευρωπαϊκά σύνορα μέσω θάλασσας. Σχέδιο που θα τεθεί σε εφαρμογή τον Ιούνιο του 2015 (Mentzelopoulou και Luyten, 2018: 2).

Τα hotspot είχαν σχεδιαστεί για να λειτουργούν ως κέντρα αρχικής υποδοχής, ταυτοποίησης και καταγραφής μεταναστών, που στη συνέχεια θα προωθούνταν και θα διαμοιράζονταν στην ηπειρωτική χώρα, σε συνεργασία με υπηρεσίες της Ε.Ε. για τη φύλαξη των συνόρων, όπως η FRONTEX, η EASO [European Asylum Support Office] και η Europol [European Police Office]. Σε αυτήν τη βάση, είχαν εξοπλιστεί με συσκευές βιομετρικής τεχνολογίας που επέτρεπαν την ταυτοποίηση των εισερχόμενων μέσω του σκαναρίσματος δακτυλικών αποτυπωμάτων, τα οποία, στη συνέχεια, καταχωρούνταν στο Eurodac (Mentzelopoulou και Luyten, 2018: 2). Η τοποθέτησή τους στα ιταλικά και ελληνικά νησιά ήταν κομβικής στρατηγικής σημασίας για την αποκοπή της μεταναστευτικής διαχείρισης από την κυρίως χώρα, την επιλεκτική εξαίρεση των μεταναστών από τα κανάλια ασύλου και τη ρύθμιση/αποσταθεροποίηση της μεταναστευτικής κινητικότητας μέσω της, λιγότερο ή περισσότερο, προσωρινής ακινητοποίησης. Το «σύστημα hotspot» δημιουργούσε ένα «αρχιπέλαγος ελέγχου» που αγκάλιαζε τις κρισιμότερες θαλάσσιες μεταναστευτικές διαδρομές, αυτές του Αιγαίου και της Μεσογείου, και λειτουργούσε ως η πρώτη γραμμή της Ε.Ε. ενάντια στην αυτόνομη κίνηση των μεταναστών (Garelli και Tazzioli, 2018: 5).

Τα ελληνικά hotspot λειτούργησαν ως χώροι μετάβασης μόνο για ελάχιστους μήνες. Ιδιαίτερα μετά την υπογραφή της συμφωνίας για το «τέλος της παράνομης μετανάστευσης» μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας το 2016 και το παράλληλο κλείσιμο του Βαλκανικού δρόμου, τα hotspot μετατράπηκαν σε χώρους εγκλεισμού για το μπλοκάρισμα των μεταναστών στα νησιά

απέναντι της Τουρκίας, ώστε να αποτραπεί η έλευσή τους στην Αθήνα (Garelli και Tazzioli, 2018: 2). Από το Μάρτιο του 2016 που η συμφωνία υπογράφηκε, έως και τη διακοπή της τον Ιούνιο του 2018, όσοι μετανάστες κατέφθαναν στα νησιά του Αιγαίου κρατούνταν έγκλειστοι έως ότου εξεταστούν οι αιτήσεις ασύλου τους και, αφού συνήθως απορριφθούν, επαναπροωθούνταν στην Τουρκία. Μόνο σε περίπτωση που κάποια αίτηση περνούσε το πρώτο στάδιο εξέτασης, πράγμα σπάνιο, μεταφέρονταν κάποιος στην ηπειρωτική χώρα εκτός hotspot, για να τοποθετηθεί σε κάποιο άλλο κέντρο κράτησης (Mentzelopoulou και Luyten, 2018: 4).

Η διακοπή της συμφωνίας τον Ιούνιο του 2018 κατέστησε ακόμα πιο αργές τις γραφειοκρατικές διαδικασίες για την επεξεργασία αιτήσεων ασύλου και την επανεγκατάσταση των μεταναστών. Οι μετανάστες που ήδη στοιβάζονταν κατά χιλιάδες στα κέντρα κράτησης αυξήθηκαν περαιτέρω και οι ήδη άθλιες συνθήκες διαβίωσης που επικρατούσαν έγιναν ακόμα αθλιότερες (Mentzelopoulou, Luyten, 2018: 4). Η Λέσβος, η Χίος, η Σάμος, η Κως και η Λέρος, σημεία που σηματοδοτούσαν για τους μετανάστες το πέρασμα στην ευρωπαϊκή επικράτεια και την ελπίδα για καλύτερη ζωή, έχουν γίνει συνώνυμα με τον ατελείωτο, χωρίς χρονικό ορίζοντα εγκλεισμό και τη δυστυχία, με μια ζωή σε διαρκή αναστολή. Χιλιάδες άνδρες, γυναίκες και παιδιά παγιδευμένοι σε απάνθρωπες συνθήκες αναγκάζονται να διαμένουν σε σκηνές, παραπήγματα και κοντέινερ στα οποία συνωστίζονται ακόμα και είκοσι άνθρωποι. Πάνω από 38.000 μετανάστες «φιλοξενούνται» σε εγκαταστάσεις κατασκευασμένες να στεγάζουν λιγότερους από 7.000.³¹

Το στρατόπεδο συγκέντρωσης της Μόρια στη Λέσβο, το μεγαλύτερο στρατόπεδο συγκέντρωσης στην Ευρώπη, αποτελεί το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα της ευρωπαϊκής «εχθροξενίας», που δικαίως αναπαρίσταται από τα media ως μία «κόλαση επί γης». Μία κόλαση, όμως, που με διαφάνεια συνεχίζει τη λειτουργία της ενώ προβάλλεται ως τέτοια. Τοποθετημένη σε ένα παλιό στρατόπεδο οχτώ χιλιόμετρα από τη Μυτιλήνη και περικυκλωμένη από συρματοπλέγμα, η Μόρια είχε μετατραπεί σε hotspot το 2015 για την προσωρινή διαμονή έως και 3000 μεταναστών. Αφού ο χαρακτήρας της ως χώρος μετάβασης προς την ηπειρωτική χώρα αναιρέθηκε, έχει φτάσει σήμερα να φιλοξενεί πάνω από 18.000 μετανάστες. Η αναγκαστική χρήση αυτοσχέδιων και ακατάλληλων καταλυμάτων παράγει συνεχώς προβλήματα ελλιπούς προστασίας από τις εξωτερικές συνθήκες, ανεπαρκή θέρμανση και άθλιες συνθήκες υγιεινής, ενώ συνήθως δεν υπάρχει άμεση πρόσβαση σε τρεχούμενο νερό. Οι τραγικές συνθήκες, ο υπερπληθυσμός και

³¹ <https://www.hrw.org/news/2020/03/24/greece-move-asylum-seekers-migrants-safety>.

η βραδυκίνητη ή ακίνητη γραφειοκρατία παράγουν καθημερινά βίαιες συγκρούσεις και ανταγωνισμούς μεταξύ των μεταναστών για χώρο, προμήθειες και καλύτερη θέση στην εξέταση των αιτήσεων ασύλου. Οι συνθήκες που επικρατούν στη Μόρια είναι αντανάκλαση μίας πολιτικά οργανωμένης και κατασκευασμένης υλικότητας επισφάλειας, παραμέλησης και ταλαιπωρίας (Pallister-Wilkins, 2020: 78). Η Μόρια είναι το κατ' εξοχήν σύμβολο έκφρασης της κρατικής και υπερ-κρατικής κυριαρχίας, της εντεινόμενης ασφαλειοποίησης των συνόρων και των βιοπολιτικών της εγκατάλειψης που στοχευμένα αναπαράγουν τα ευρωπαϊκά κράτη για τον έλεγχο της μεταναστευτικής κινητικότητας.

Τα hotspot, τα κέντρα κράτησης, τα στρατόπεδα συγκέντρωσης είναι οι παραδειγματικές μορφοποιήσεις του τρόπου που τα σύγχρονα έθνη-κράτη πραγματεύονται τη φιγούρα του μετανάστη και της εχθρικής φιλοξενίας που είναι διατεθειμένα να του «προσφέρουν». Τοποθετημένα σε χώρους έξω και πέρα από τις κατοικημένες περιοχές, «οι κρυμμένες μήτρες και ο νόμος του πολιτικού χώρου στον οποίο ζούμε ακόμα» (Agamben, 2000: 36), μεταχειρίζονται τους μετανάστες σαν λεπρούς τον Μεσαίωνα, που έπρεπε να κρατούνται εκτός των τειχών της πόλης. Δεν είναι τόποι, αλλά εδαφικότητες που καταλαμβάνουν χώρο. Εδαφικότητες που κατοικούνται από ανθρώπους που μπορεί να ζουν, να γεννιούνται και να πεθαίνουν εκεί χωρίς ποτέ να αναγνωρίζονται ως μια κοινότητα (Khosravi, 2010: 70). Εδαφικότητες όπου η ζωή βρίσκεται υπό αίρεση, υπό αναστολή. Εδαφικότητες όπου οι μετανάστες, έχοντας σταλεί ξανά και ξανά μπρος πίσω μεταξύ των κρατών, σώματα που αναπαρίστανται μολυσμένα και μολυσματικά, βλέπουν τη ζωή τους να σπαταλιέται, εξορισμένοι «απόβλητοι» του πολιτισμού της Δύσης.

Βιβλιογραφία

Agamben G. (1995), “We Refugees”, *Symposium*, (49)2: 114-119.

Agamben G. (2000), *Means without End: Notes on Politics*, Μινεάπολη: University of Minnesota Press.

Ajana B. (2013), *Governing through Biometrics: The Biopolitics of Identity*, Χάμπσαϊρ: Palgrave Macmillan.

Agnew J. (1999), “Mapping Political Power Beyond State Boundaries: Territory, Identity, and Movement in World Politics”, *Millennium*, 28(3): 499–521.

Αθανασίου Α. και Τσιμουρήs Γ. (2013), “Χαρτογραφώντας τη Βιοπολιτική των Συνόρων: Σώματα, Τόποι, Απεδαφοποιήσεις”, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 140(140-141): 3-37.

Amoore L. (2006), “Biometric Borders: Governing Mobilities in the War on Terror”, *Political Geography*, 25: 336-351.

Anderson R. (2014), *Illegality Inc. - Clandestine Migration and the Business of Bordering Europe*, Όκλαντ: University of California Press.

Andreas P. (2000), “Introduction: The Wall After the Wall”, στο *The Wall Around the West: State Borders and Immigration Controls in North America and Europe* (επιμ. P. Andreas και T. Snyder), Οξφόρδη: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

Andreas P. (2003), “Redrawing the Line: Borders and Security in the 21st Century”, *International Security*, 28(2): 78-111.

Bauman Z. (1998), *Globalization: The Human Consequences*, Κέιμπριτζ: Polity.

- Bauman Z. (2003), *Wasted Lives: Modernity and its Outcasts*, Κέμπριτζ: Polity.
- Beck U. (1992), *Risk Society: Towards a New Modernity*, Λονδίνο: Sage.
- Benveniste É. (2016), *Dictionary of Indo-European Concepts and Society* (μτφρ. E. Palmer), Σικάγο: Hau Books.
- Βεντούρα Λ. (2017), “Μετασχηματισμός της Χωρικότητας των Κοινωνικών Σχέσεων: Από το Έθνος-Κράτος στην Παγκοσμιοποίηση”, *Σύννορα/Όρια* (επιμ. Βεντούρα Λ, Καρύδας Δ. και Κουζέλης Γ.), Αθήνα: Νήσος.
- Bigo D. (2002), “Security and Immigration: Toward a Critique of the Governmentality of Unease”, *Alternatives*, 27: 63-92.
- Bigo D. (2008), “Security: A Field Left Fallow” (μτφρ. J.E. Dillon), στο *Foucault on Politics, Security and War* (επιμ. M. Dillon και A.W. Neal), Χάμπσαϊρ: Palgrave Macmillan
- Brighenti A. (2007), “Visibility: A Category for the Social Sciences”, *Current Sociology*, 55(3): 323-342.
- Broeders D. (2007), “The New Digital Borders of Europe: EU Databases and the Surveillance of Irregular Immigrants”, *International Sociology*, 22(1):71-92.
- Burroughs W. (1971), *The Electronic Revolution*, Κέμπριτζ: Blackmoor Press.
- Burroughs W. (1978), “The Limits of Control”, στο *Schizo-Culture 2 vol.: The Event, The Book* (επιμ. S. Lotringer και D. Morris), Νέα Υόρκη: Semiotext(e) Journal.
- Butler J. (1993), *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of “Sex”*, Λονδίνο: Routledge.

Cantat C. (2015), “Narratives and Counter-narratives of Europe: Constructing and Contesting Europeanity”, *Cahiers Mémoire et Politique*, 3: 5-30.

Casas-Cortes M., Cobarrubias S., De Genova N., Garelli G. κ.α. (2015), “New Keywords: Migration and Borders”, *Cultural Studies*, 29(1): 55-87.

Castells M. (1996), *The Information Age: Economy, Society and Culture, vol. 1, The Rise of the Network Society*, Οξφόρδη: Blackwell.

Castells M. (1997), *The Information Age: Economy, Society and Culture, vol. 2, The Power of Identity*, Οξφόρδη: Blackwell.

Castells M. (1998), *The Information Age: Economy, Society and Culture, vol. 3, End of Millenium*, Οξφόρδη: Blackwell.

Ceyhan A. (2008), “Technologization of Security: Management of Uncertainty and Risk in the Age of Biometrics”, *Surveillance & Society*, 5(2): 102-123.

CEC (Commission of the European Communities) (2004), *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Concerning the Visa Information System (VIS) and the Exchange of Data between Member-States on Short-Stay Visas*, 28 Δεκεμβρίου, Βρυξέλλες, 835.

European Commission (2005), “Biometrics at the Frontiers: Assessing the Impact on Society”, online: <https://www.statewatch.org/media/documents/news/2005/mar/Report-IPTS-Biometrics-for-LIBE.pdf>.

European Commission (2016), “A First Evaluation Based on the 2014 EU Labour Force Survey ad hoc Module. How are Refugees Faring on the Labour Market in Europe?”, online:

<https://ec.europa.eu/migrant-integration/librarydoc/how-are-refugees-faring-on-the-labour-market-in-europe>.

European Parliament (2016), “Labour Market Integration of Refugees: Strategies and Good Practices”,

online:[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/578956/IPOL_STU\(2016\)578956_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/578956/IPOL_STU(2016)578956_EN.pdf)

Crawley H. και Skleparis D. (2017), “Refugees, Migrants, Neither, Both: Categorical Fetishism and the Politics of Bounding in Europe’s Migration Crisis”, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(1): 48-64.

De Genova N. (2013), “Spectacles of Migrant Illegality: The Scene of Exclusion, the Obscene of Inclusion”, *Ethnic and Racial Studies*, 36(7): 1180-1198.

De Goede, M. (2008) “Beyond Risk: Premediation and the Post-9/11 Security Imagination”, *Security Dialogue*, 39(2-3): 155-176.

Deleuze, G. and Guattari, F. (1983), *Anti-Oedipus* (μτφρ. R. Hurley, M. Seem, and H.R. Lane), Μινεάπολη: University of Minnesota Press.

Deleuze G. (1990), *Pourparlers: 1972-1990*, Παρίσι: Les Editions de Minuit.

Deleuze G. (1998), “Having an Idea in Cinema (On the Cinema of Straub-Huillet)”, στο *Deleuze and Guattari: New Mappings in Politics, Philosophy, and Culture* (επιμ. E. Kaufman and K. J. Heller), Μινεάπολη: The University of Minnesota Press.

Deleuze G. (2001), *Η Κοινωνία του Ελέγχου* (μτφρ. Π. Καλαμαράς), Αθήνα: Ελευθεριακή Κουλτούρα.

- Derrida Z. και Dufourmantelle A. (2006), *Περί Φιλοξενίας* (μτφρ. Β. Μπιτσώρης), Αθήνα: Εκκρεμές.
- Dillon M. και Reid J. (2001), “Global Liberal Governance: Biopolitics, Security and War”, *Millenium- Journal of International Studies*, 30(1): 41-66
- Dillon M. (2003), “Virtual Security: A Life-Science of (Dis)order”, *Journal of International Studies*, 32(3): 531-558.
- Dillon M. (2007), “Governing through Contingency: The Security of Biopolitical Governance”, *Political Geography*, 26(1): 41-47.
- Dines N., Montagna N. και Ruggiero V. (2014), “Thinking Lampedusa: Border Construction, the Spectacle of Bare Life and the Productivity of Migrants”, *Ethnic and Racial Studies*, 38(3): 430-445.
- Faria P. (2017), “La Biopolitique de l'Immigration dans le Contexte Européen Contemporain”, *Eikasia*, Οκτώβρης: 295-306.
- Fassin D. (2007), “Humanitarianism: A Nongovernmental Government”, στο *Nongovernmental Politics* (επιμ. Μ. Feher), Νέα Υόρκη: Zone Books.
- Fassin D. (2012), *Humanitarian Reason: A Moral History of the Present* (επιμ. R. Gomme), Λος Άντζελες: University of California Press.
- Fiddian-Qasmiyeh E. (2016), “Representations of Displacement from the Middle East and North Africa”, *Public Culture*, 28(3): 457-73.
- Foucault M. (1989), *Επιτήρηση και Τιμωρία: Η Γέννηση της Φυλακής* (μτφρ: Κ. Δήμου και Ι. Ράλλη), Αθήνα: Ράππα.

Foucault M. (1994), “La Société Disciplinaire en Crise”, στο *Dits et Ecrits- Tome II: 1976-1988* (επιμ. D. Defert και F. Ewald), Παρίσι: Quarto Gallimard.

Foucault M. (1994), “Des Espaces Autres”, στο *Dits et Ecrits- Tome II: 1976-1988* (επιμ. D. Defert και F. Ewald), Παρίσι: Quarto Gallimard.

Foucault M. (2001), “The Politics of Health in the Eighteenth Century”, στο *Power: The Essential Works of Foucault 1954-1984- vol. III* (επιμ. J.D. Faubion), Νέα Υόρκη: The New Press.

Foucault M. (2002), *Για την Υπεράσπιση της Κοινωνίας* (μτφρ. Τ. Δημητρούλια), Αθήνα: Ψυχογιός.

Foucault M. (2003), “The Birth of Social Medicine”, *The Essential Foucault: Selections from the Essential Works of Foucault 1954-1984* (επιμ. N. Rose και P. Rabinow), Νέα Υόρκη: The New Press.

Foucault M. (2007), *Security, Territory, Population* (μτφρ. G. Burchell), Χάμπσαϊρ: Palgrave Macmillan.

Foucault M. (2011), *Ιστορία της Σεξουαλικότητας: Η Βούληση για Γνώση* (μτφρ. Τ. Μπέτζελος), Αθήνα: Πλέθρον.

Foucault M. (2012), *Η Γέννηση της Βιοπολιτικής* (μτφρ. Β. Πατσογιάννης), Αθήνα: Πλέθρον.

Fukuyama F. (1989), “The End of History?”, *The National Interest*, 16 (Καλοκαίρι 1989): 3-18.

Fukuyama F. (1992), *The End of History and the Last Man*, Νέα Υόρκη: Free Press.

Garelli G. και Tazzioli M. (2018), “Containment Beyond Detention: The Hotspot System and Disrupted Migration Movements Across Europe”, *Environment and Planning D: Society and Space*, 1-19.

Gros Fr. (2013), “Y at-il un Sujet Biopolitique?”, *Nóema*, 4(1): 31-42.

Gros F. (2019), *The Security Principle: From Serenity to Regulation* (μτφρ. D. Broder), Λονδίνο: Verso.

Guiraudon, V. (2003), “Before the EU Border: Remote Control of the «Huddled Masses»”, στο *In Search of Europe’s Borders* (επιμ. K Groenendijk, E. Guild and P. Minderhoud), Χάγη: Kluwer.

Hardt M. (1995), “The Withering of Civil Society”, *Social Text*, 45 (Χειμώνα): 27-44.

Hardt M. (1998), “The Global Society of Control”, *Discourse*, 20(3): 139-152.

Hardt M. και Negri T. (2000), *Empire*, Κέμπριτζ: Harvard University Press.

Harper I. και Raman P. (2008), “Less Than Human? Diaspora, Disease and the Question of Citizenship”, *International Migration*, 46(5): 3-26.

Harvey D. (1990), *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*, Οξφόρδη: Blackwell.

Howarth A. και Ibrahim Y. (2018), “Communicating the ‘Migrant’ Other as Risk: Space, EU and Expanding Frontiers”, *Journal of Risk Research*, 21(12): 1465-1486.

Huxley A. (1980), *Θαυμαστός Καινούριος Κόσμος* (μτφρ. Ε. Κυπραίου), Αθήνα: Κάκτος.

Jameson F. (1991), *Postmodernism, or the Cultural Logic of Late Capitalism*, Ντέρχαμ: Duke University Press.

Κακολύρης Γ. (2013), “Η Ηθική της Φιλοξενίας: Ο Ζακ Ντεριντά για την Απροϋπόθετη και την Υπό Όρους Φιλοξενία”, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 2(140): 39-55.

Kasperek B. (2016), “Complementing Schengen: The Dublin System and the European Border and Migration Regime”, στο *Migration Policy and Practice: Interventions and Solutions* (επιμ. Η. Bauder και C. Matheis), Χάμπσαϊρ: Palgrave Macmillan.

Khosravi S. (2010), *‘Illegal’ Traveler*, Χάμπσαϊρ: Palgrave Macmillan.

Kuper A. (2004), *Democracy Beyond Borders: Justice and Representation in Global Institutions*, Νέα Υόρκη: Oxford University Press.

Kurz J. (2012), “(Dis)locating Control: Transmigration, Precarity and the Governmentality of Control”, *Behemoth*, 5(1): 31-51.

Λέκκα Β. και Πανουτσόπουλος Γ. (2016), “Ανάμεσα στα Σύνορα: Μετασχηματισμοί των Μηχανισμών Ελέγχου και Διαχείρισης της Μετανάστευσης”, στο *Διάχυση Συνόρων, Χάραξη Σομάτων, Σημεία Καταγραφής* (συγγ. Θ. Λάγιος, Β. Λέκκα και Γ. Πανουτσόπουλος), Αθήνα: Futura.

Lekka V. και Panoutsopoulos G. (2018), *Borders, Bodies and Narratives of Crisis in Europe*, Χαμπσάιρ: Palgrave Macmillan.

Léonard S. (2010), “EU Border Security and Migration into the European Union: Frontex and Securitisation Through Practices”, *European Security*, 19(2): 231-254.

Levi M. and Wall D.S. (2004), “Technologies, Security, and Privacy in the Post-9/11 European Information Society”, *Journal of Law and Society*, 31(2): 194-220.

Little A. και Vaughan-Williams N. (2016), “Stopping Boats, Saving Lives, Securing Subjects: Humanitarian Borders in Europe and Australia”, *European Journal of International Relations*, 1-24.

- Lyon D. (2005), “The Border is Everywhere: ID Cards, Surveillance and the Other”, στο *Global Surveillance and Policing: Borders, Security, Identity* (επιμ. E. Zureik και M. B. Salter), Πόρτλαντ: Willian Publishing.
- Marx K. (1973), *Grundrisse: Foundations of the Critique of Political Economy* (μτφρ. M. Nicolaus), Νέα Υόρκη: Random House Inc.
- Marx K. (1978), *Το Κεφάλαιο-τόμος I* (μτφρ. Π. Μαυρομμάτης), Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Mavelli L. (2017), “Governing Populations Through the Humanitarian Government of Refugees: Biopolitical Care and Racism in the European Refugee Crisis”, *Review of International Studies*, 43(5): 809-832.
- Mathiesen T. (1999), *On Globalisation of Control: Towards an Integrated Surveillance System in Europe*, Λονδίνο: Statewatch Publication.
- McNevin A. (2006), “Political Belonging in a Neoliberal Era: The Struggle of the Sans- Papiers”, *Citizenship Studies*, 10(2): 135–151.
- Mezzandra S. (2011), “The Gaze of Autonomy: Capitalism, Migration and Social Struggles”, στο *The Contested Politics of Mobility* (επιμ. Vicky Squire), Νέα Υόρκη: Routledge.
- Mezzandra S. και Neilson B. (2013), *Border as Method, Or, the Multiplication of Labor*, Ντέρχαμ: Duke University Press.
- Mentzelopoulou M. και Luyten K. (2018), “Hotspots at EU External Borders”, European Parliamentary Research Service, Ιούνιος: 1-7.
- Moore N. (2007), “Nova Law: William S. Burroughs and the Logic of Control”, *Law and Literature*, 19(3): 435-470.

Nail T. (2015), *The Figure of the Migrant*, Στάνφορντ: Stanford University Press.

Nail T. (2019), “Kinopolitics: Borders in Motion”, στο *Posthuman Ecologies: Complexity and Process after Deleuze* (επιμ. R. Braidotti- S. Bignal), Λονδίνο: Rowman & Littlefield International Ltd.

Negri T. (2003), “The Crisis of Political Space”, στο *Revolutionary Writing: Common Sense Essays in Post-Political Politics* (επιμ. W. Bonefeld), Νέα Υόρκη: Autonomedia.

Neocleous M. (2003), *Imagining the State*, Μπέρκσαϊρ: Open University Press.

Newman D. (2003), “On Borders and Power: A Theoretical Framework”, *Journal of Borderland Studies*, 18(1): 13-25.

O'Brien R. (1992), “Global Financial Integration: The End Of Geography”, online: <https://www.foreignaffairs.com/reviews/capsule-review/1992-09-01/global-financial-integration-end-geography>

Ohmae K. (1990), *The Borderless World: Power and Strategy in the Global Marketplace*, Νέα Υόρκη: Harper Business.

Ohmae K. (1995), *End of the Nation State*, Λονδίνο: HarperCollins.

Ohm A. (2006), *Neoliberalism as Exception: Mutations in Citizenship and Sovereignty*, Ντέρχαμ: Duke University Press.

Pallister-Wilkins P. (2015), “The Humanitarian Politics of European Border Policing: Frontex and the Border Police in Evros”, *International Political Sociology*, 9(1): 53-69.

Pallister-Wilkins P. (2017), “Humanitarian Borderwork”, στο *Border Politics* (επιμ. C. Günay και N. Witjes), Springer International Publishing.

Pallister-Wilkins P. (2020), “Moria Hotspot: Shelter as a Politically Crafted Materiality of Neglect”, στο *Structures of Protection ?: Rethinking Refugee Shelter* (επιμ. T. Scott-Smith και M. E. Breeze), Νέα Υόρκη: Berghahn Books.

Pugliese J. (2013), “Technologies of Extraterritorialisation, Statist Visuality and Irregular Migrants and Refugees”, *Griffith Law Review*, 22(3): 571-597.

Redfield P. (2012), “Humanitarianism”, στο *A Companion to Moral Anthropology* (επιμ. D. Fassin), Οξφόρδη: Wiley-Blackwell.

Robinson W. και Santos X. (2014), “Global Capitalism, Immigrant Labor, and the Struggle for Justice”, *Class, Race and Corporate Power*, 2(3): 1–16.

Rose N. (2007), *The Politics of Life Itself: Biomedicine, Power and Subjectivity in the Twenty-First Century*, Πρίνστον: Princeton University Press.

Rumford C. (2006), “Theorizing Borders”, *European Journal of Social Theory*, 9(2): 155-169.

Taylan F. (2013), “L’Interventionnisme Environnemental: Une Stratégie Néolibérale”, *Raisons Politiques*, 52(4): 77-87.

Tazzioli M. (2015), “Troubling Mobilities: Foucault and the Hold over «Unruly» Movements and Life-Time”, στο *Foucault and the History of our Present* (επιμ. S. Fuggle, Y. Lanci και M. Tazzioli), Χάμπσάϊρ: Palgrave Macmillan.

Tazzioli M. και Walters W. (2016), “The Sight of Migration: Governmentality, Visibility and Europe’s Contested Borders”, *Global Society*, 30(3): 445-464.

Tazzioli M. (2016), “Border Displacements: Challenging the Politics of Rescue Between Mare Nostrum and Triton”, *Migration Studies*, 4(1): 1-19.

Tazzioli M. (2016b), “Eurosur, Humanitarian Visibility and (Nearly) Real-Time Mapping in the Mediterranean”, *ACME: An International Journal for Critical Geographies*, 15(3): 561-579.

Tazzioli M. (2018), “Spy, Track and Archive: The Temporality of Visibility in Eurosur and Jora”, *Security Dialogue*, 1-17.

Thomas R. (2005), “Biometrics, International Migrants and Human Rights”, *European Journal of Migration and Law*, 7(4): 377-411.

Thym D. (2016), “The ‘Refugee Crisis’ as a Challenge of Legal Design and Institutional Legitimacy”, *Common Market Law Review*, 53 (6): 1545–74.

Toal G. (1999), “Borderless Worlds? Problematizing Discourses of Deterritorialization”, *Geopolitics*, 4(2): 139-154.

Τσιμουρής Γ. και Moore R. S. (2017), “Περί Ορατών και Αοράτων Συνόρων και Ορίων: Οριοθετήσεις του Έθνους-Κράτους από τους «Εκτός» Εντός των Συνόρων του”, *Σύνορα/Ορια* (επιμ. Βεντούρα Λ., Καρύδας Δ. και Κουζέλης Γ.), Αθήνα: Νήσος.

Van der Ploeg I. (1999), “The Illegal Body: ‘Eurodac’ and the Politics of Biometric Identification”, *Ethics and Information Technology*, 1(4): 295-302.

Van der Ploeg I. (2005), “Biometrical Identification Technologies: Ethical Implications of the Informatization of the Body”, *Biometric Technology and Ethics*, 1-19.

Van der Ploeg I. και Sprenkels I. (2011), “Migration and the Machine-Readable Body: Identification and Biometrics”, στο *Migration and the New Technological Borders of Europe* (επιμ. H. Djistelbloem και A. Meijer), Χάμπσαϊρ: Palgrave Macmillan.

Vaughan-Williams N. (2009), *Border Politics: The Limits of Sovereign Power*, Εδιμβούργο: Edinburgh Press.

Vaughan-Williams N. (2015), *Europe's Border Crisis: Biopolitical Security and Beyond*, Οξφόρδη: Oxford University Press.

Φιλίππιδης Χ. (2007), *Σώμα, Χώρος και Πολιτικές της Καθαριότητας*, Αθήνα: Ελευθεριακή Κουλτούρα.

Walters W. (2002), "Mapping Schengenland: Denaturalizing the Border", *Environment and Planning D: Society and Space*, 20(5): 561-580.

Walters W. (2006), "Border/Control", *European Journal of Social Theory*, 9(2): 187-203.

Walters W. (2006b), "Rethinking Borders Beyond the State", *Comparative European Politics*, 4: 141-159.

Walters W. (2010), "Foucault and Frontiers: Notes on the Birth of the Humanitarian Border", στο *Governmentality: Current Issues and Future Challenges* (επιμ. U. Bröckling, S. Krasmann και T. Lemke), Νέα Υόρκη: Routledge

Walters W. (2017), "Live Governance, Borders and the Time-Space of the Situation: Eurosur and the Genealogy of Bordering in Europe", *Comparative European Politics*, 15(5): 794-817.

Williams J. (2015), "From Humanitarian Exceptionalism to Contingent Care: Care and Enforcement at the Humanitarian Border", *Political Geography*, 47: 11-20.

Wilson D. (2018), "Constructing the Real-Time Border: Frontex, Risk and Dark Imagination", *Justice, Power and Resistance*, 2(1): 45-65.

Zaiotti R. (2011), *Cultures of Border Control: Schengen & the Evolution of European Frontiers*,
Σικάγο: The University of Chicago Press.

Zylinska J. (2004), “Judith Butler and the Biopolitics of Immigration”, *Cultural Studies*,18(4):
523-537.